

**Проведення пробних уроків
з природознавства
та інтегрованого курсу
«Я досліджую світ»
у початковій школі**

Методичні рекомендації

Харків
2020

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

**Проведення пробних уроків
з природознавства
та інтегрованого курсу
«Я досліджую світ» у початковій школі**

Методичні рекомендації

Харків
2020

УДК 378.016:502/504(072)

П 78

Укладач:

Борзик О.Б., викладач кафедри природничих дисциплін.

Рецензенти:

Молчанюк О. В., доктор. пед. наук, доцент, доцент кафедри природничих дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Сичова Н. М., спеціаліст вищої категорії, старший учитель, вчитель-спеціаліст, вчитель початкових класів Харківської гімназії № 12 Харківської міської ради Харківської області.

П 78 Проведення пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі : метод. рек. / уклад. О.Б. Борзик. – Харків, 2020. – 188 с.

Методичні рекомендації до проведення пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі розроблені на основі програми педагогічної практики «Пробні уроки та заняття в школі». У методичних рекомендаціях висвітлено базові положення, які допоможуть усім учасникам (керівникам та методистам з практики, здобувачам вищої освіти, учителям базових закладів початкової освіти) педагогічної практики «Пробні уроки та заняття в школі» з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ефективно організувати свою діяльність.

УДК 378.016:502/504(072)

*Затверджено на засіданні науково-методичної ради
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради
Протокол № _____ від _____ 2020 р.
Голова науково-методичної ради _____ А.А. Харківська*

© ХГПА, 2020

© Борзик О.Б.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. Мета і завдання практики	5
2. Організація та зміст практики	6
3. Рекомендації студенту-практиканту щодо проектування пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	12
4. Рекомендації студенту-практиканту щодо проведення пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	15
5. Керівництво практикою	16
6. Контроль та оцінювання практики	18
ПІСЛЯМОВА	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	23
ДОДАТКИ	24
<i>Додаток А. Фрагмент Державного стандарту початкової загальної освіти (чинний від 20.04.2011р.)</i>	24
<i>Додаток Б. Фрагмент Державного стандарту початкової освіти (чинний від 21.02.2018р.)</i>	33
<i>Додаток В. Фрагмент Навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів «Природознавство»</i>	76
<i>Додаток Г. Фрагмент Типової освітньої програми для 1-2 класів під керівництвом О. Я. Савченко</i>	88
<i>Додаток І. Фрагмент Типової освітньої програми для 3-4 класів під керівництвом О. Я. Савченко</i>	101
<i>Додаток Д. Фрагмент Типової освітньої програми для 1-2 класів під керівництвом Р. Б. Шияна</i>	125
<i>Додаток Е. Фрагмент Типової освітньої програми для 3-4 класів під керівництвом Р. Б. Шияна</i>	137
<i>Додаток Є. Орієнтовний розгорнутий план-конспект пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»</i>	150
<i>Додаток Ж. Орієнтовна структура уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»</i>	164
<i>Додаток З. Орієнтовна схема самоаналізу уроку</i>	167
<i>Додаток И. Орієнтовна схема аналізу уроку з природознавства та «Я досліджую світ»</i>	170

ПЕРЕДМОВА

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової освіти як складний багатогранний процес здійснюється впродовж усього періоду навчання студента в закладі вищої освіти.

Належне місце в професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців початкової освіти займає педагогічна практика «Пробні уроки та заняття в школі» з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ», яка відіграє провідну роль у формуванні професійних умінь та навичок реалізації природничої освітньої галузі в освітньому процесі початкової школи.

Педагогічна практика «Пробні уроки та заняття в школі» з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» здійснюється згідно з вимогами навчального плану спеціальності та нормативно-правових документів, в яких висвітлено зміст початкової освіти.

У методичних рекомендаціях висвітлено базові положення, які допоможуть усім учасникам (учителям базових закладів початкової освіти, методистам з практики, здобувачам вищої освіти) педагогічній практиці «Пробні уроки та заняття в школі» з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ефективно організувати свою діяльність, що своєю чергою, забезпечить якісну професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів початкової освіти в цілому.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Метою даного виду практики є формування у майбутніх учителів початкової освіти професійних умінь і навиків організації освітнього процесу з навчальних дисциплін «Природознавство» та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (ЯДС) на базі сформованих компетентностей з методики викладання природознавства у початкових класах.

Завдання практики:

- сприяти адаптації студентів до реалізації природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС» в умовах освітнього процесу закладу початкової освіти;
- удосконалити набуті теоретичні знання і попередити можливі помилки при викладанні природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»;
- формувати практичні професійні уміння та навички з організації процесу викладання природознавства й інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в початковій школі;
- формувати вміння творчо використовувати на практиці теоретичні знання, отримані при вивченні психолого-педагогічних, природничих дисциплін та, зокрема, «Методики викладання природознавства»;
- удосконалювати вміння моделювати, проєктувати, створювати конструкт уроку, розробляти розгорнутий план-конспект уроку з природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»;
- удосконалювати вміння розробляти і виготовляти наочні посібники, дидактичний матеріал, презентації до уроків природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»;
- формувати вміння і навички спостереження за освітнім процесом в початковій школі;
- формувати вміння здійснювати самоаналіз і самооцінку результатів власної діяльності, а також аналізувати пробні уроки інших студентів;

- удосконалювати навички опрацювання методичної літератури, шкільних підручників, нормативно-правових документів, що забезпечують освітній процес у початковій школі;
- формувати вміння доцільно використовувати на уроці передовий педагогічний досвід;
- формувати вміння керувати пізнавальною діяльністю школярів відповідно до їх вікових і індивідуальних особливостей;
- розвивати педагогічні здібності у майбутніх учителів початкових класів;
- сприяти утвердженню у студентів мотивації до здійснення професійної діяльності, стимулювати прагнення до самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Педагогічна практика «Пробні уроки» з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ» здійснюється в рамках практики «Пробні уроки та заняття в школі», після вивчення відповідних розділів з навчальної дисципліни «Методика викладання природознавства».

Термін практики регламентується навчальним планом для спеціальності 013 Початкова освіта Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

В ході практики студенти самостійно, під керівництвом методиста (викладача кафедри природничих дисциплін), проводять уроки в 1-2 класах з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», відповідно до Концепції нової української школи, в 3-4 класах з природознавства на базах закладів початкової освіти м. Харків.

Зміст практики визначається Програмою педагогічної практики «Пробні уроки та заняття в школі» (схвалена на засіданні кафедри педагогіки та психології від 29.08.2016р.) та нормативно-

правовими документами, що забезпечують освітній процес початкової школи, зокрема:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Чинний від 20.04.2011р.]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2011. 22 с. (див. додат. А).

2. Державний стандарт початкової освіти [Чинний від 21.02.2018р.]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с. (див. додат. Б).

3. Навчальна програма «Природознавство» для загальноосвітніх навчальних закладів (див. додат. В).

4. Типова освітня програма для 1-2 класів під керівництвом О. Я. Савченко [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 62 с. (див. додат. Г).

5. Типова освітня програма для 3-4 класів під керівництвом О. Я. Савченко [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 92 с. (див. додат. Г).

6. Типова освітня програма для 1-2 класів під керівництвом Р.Б. Шияна [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 61 с. (див. додат. Д).

7. Типова освітня програма для 3-4 класів під керівництвом Р.Б. Шияна [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 67 с. (див. додат. Е).

Для проходження даного виду практики кожна студентська група поділяється на підгрупи по 5-6 осіб, які проводять уроки відповідно до графіку.

Першу консультацію в учителя класу закладу початкової освіти, де здійснюється практика, практикант має отримати за два тижні до проведення уроку. Після цього практикант має отримати 2-ві консультації у методиста з практики.

План-конспект уроку затверджує методист. Допуск до уроку учитель класу надає за день до його проведення.

У відведений для практики день один студент з підгрупи проводить пробний урок за присутності вчителя класу, методиста

і підгрупи студентів, які ведуть спостереження та записують у своїх щоденниках аналіз уроку.

Після проведення пробного уроку проводиться обговорення, в якому беруть участь студенти, вчитель класу і методист, який після узгодження з учителем виставляє оцінку за урок в щоденник практиканта, а також в журналі педагогічної практики.

Практика включає **три етапи**: підготовчий, операційний та підсумковий, які передбачають відповідну діяльність. Зміст діяльності безпосередніх учасників педагогічної практики відповідно до етапів практики висвітлено у табл. 1.

Таблиця 1

Назва етапу	Зміст діяльності
Підготовчий (вирішення організаційних питань)	<p align="center"><i>Діяльність учителя класу базового закладу початкової освіти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлюється з програмою практики; - узгоджує з методистом вимоги до діяльності студентів, режиму роботи; - ознайомлюється з графіком проведення пробних уроків.
	<p align="center"><i>Діяльність методиста з практики:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - проводить інструктаж студентів щодо проходження практики; - ознайомлюється з графіком проведення пробних уроків; - знайомить практикантів з формою звітної документації.
	<p align="center"><i>Діяльність студента-практиканта:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлюється з програмою практики та вимогами щодо оформлення її результатів; - прослуховує інструктаж з проходження практики; - ознайомлюється з графіком проведення пробних уроків; - ознайомлюється з внутрішнім розпорядком, розкладом уроків, умовами базового закладу початкової освіти.

<p>Операційний (виконання програми практики)</p>	<p><i>Діяльність учителя класу базового закладу початкової освіти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлює з нормативно-правими документами, що регулюють процес викладання природничої освітньої галузі в початковій школі та матеріально-технічною базою; - надає студенту тему уроку, консультації та рекомендації щодо його проведення; - надає допуск до проведення пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»; - спостерігає за проведенням пробного уроку, бере участь в їх обговоренні та виставленні оцінок.
	<p><i>Діяльність методиста з практики:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - консулює студентів, здійснює методичне керівництво і контроль за діяльністю практикантів; - забезпечує практикантів необхідними методиками та засобами навчання; - перевіряє та затверджує конспекти пробних уроків; - спостерігає за проведенням пробного уроку, здійснює його аналіз, надає методичні рекомендації та оцінює практичну діяльність студентів-практикантів; - організовує обговорення за результатами проведеного уроку.
	<p><i>Діяльність студента-практиканта:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлюється з нормативно-правовими документами, що забезпечують викладання природничої освітньої галузі в базовому закладі початкової освіти; - ознайомлюється з матеріально-технічним та навчально-методичним забезпеченням класу, кабінету, де проводить пробний урок; - проектує урок, складає розгорнутий план-конспект уроку відповідно до визначеної учителем класу теми та записує його у щоденник педагогічної практики; - отримує консультації в учителя класу та методиста;

	<ul style="list-style-type: none"> - розробляє засоби навчання до уроку; - проводить пробний урок з природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС», здійснює самоаналіз педагогічної діяльності; - відвідує та аналізує пробні уроки інших студентів, записує результати у бланку спостережень; - виконує практичну діяльність відповідно до завдань практики; - аналізує та обговорює з методистом з практики отримані результати, визначає тему свого виступу на підсумковій конференції.
<p>Підсумковий (оформлення звітної документації, підведення підсумків)</p>	<p style="text-align: center;"><i>Діяльність учителя класу базового закладу початкової освіти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - бере участь у звітній конференції за результатами практики.
	<p style="text-align: center;"><i>Діяльність методиста з практики:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - перевіряє звітну документацію студентів; - оцінює результати проходження практики з дисципліни; - надає завідувачу з практики інформацію про успішність роботи практикантів; - заповнює документацію з практики; - підводить підсумки практичної діяльності студентів; - здійснює підготовку виступу студента на підсумковій конференції; - бере участь у звітній конференції за результатами практики.
	<p style="text-align: center;"><i>Діяльність студента-практиканта:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - оформлює звітну документацію та надає її на перевірку методисту з практики; - готує виступ, презентацію, виставку стендів, газет, що відображають хід та результати практики.

Студент-практикант зобов'язаний:

- своєчасно провести пробний урок відповідно до графіку практики;
- вчасно отримати тему пробного уроку, консультування вчителя класу та методиста з практики;
- розробити розгорнутий план-конспект пробного уроку (див. додат. Є) відповідно до рекомендованої структури уроку (див. додат. Ж);
- в день проведення пробного уроку студент має прийти в школу за 20 хв. до початку занять та підготувати все необхідне до початку уроку;
- здійснити самоаналіз (див. додат. З) після проведення пробного уроку, вказавши на власні досягнення та неточності;
- отримати методичні рекомендації вчителя класу та методиста з практики;
- за час практики відвідати 4-5 пробних уроків одногрупників та відобразити власні спостереження (див. додат. И), у щоденнику спостережень, брати участь в обговоренні;
- бути відповідальним, організованим, дисциплінованим, ввічливим, толерантним;
- своєчасно здати звітну документацію методисту з практики.

Студент-практикант має право:

- отримувати консультації методиста з практики та учителя класу школи-бази практики;
- відвідувати пробні уроки, які проводять інші студенти-практиканти;
- план-конспект уроку писати від руки або у друкованому вигляді;

- у разі поважної причини, студент-практикант може за згоди методиста з практики перенести дату проведення пробного уроку;
- користуватися бібліотекою закладу, у якому студент проходить практику;
- висловлювати пропозиції щодо вдосконалення напрямів підготовки студентів до практики, її організації та проведення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ СТУДЕНТУ-ПРАКТИКАНТУ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ ПРОБНОГО УРОКУ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ТА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

При підготовці до пробного уроку студент-практикант має ретельно спроектувати урок, дотримуючись наступних стадій педагогічної діяльності:

Концептуальна стадія:

- дізнатися тему уроку;
- виявити освітні суперечності, пов'язані з темою уроку, сформулювати проблему уроку;
- продумати створення проєкту пробного уроку як практичної розробки з урахуванням завдань, компетентностей та компетенцій, визначених Державним стандартом, завдань, ключових компетентностей та наскрізних умінь, визначених Державним стандартом НУШ, діяльнісної та тематичної інтеграції відповідних освітніх галузей (для «Я досліджую світ»);
- вибір критеріїв оцінювання результативності проєктної педагогічної діяльності.

Стадія моделювання уроку:

- проаналізувати зміст теми уроку у Навчальній програмі з природознавства, відповідній Типовій освітній програмі (для

«Я досліджую світ»); шкільному підручнику та інших наявних підручниках; робочому зошиті з друкованою основою та інших наявних робочих зошитах з друкованою основою; науково-популярній літературі; методично-практичних посібниках для вчителя початкової освіти з даної теми;

- визначити тип уроку та його макроструктуру;
- відібрати необхідний для уроку навчальний зміст;
- сформулювати мету уроку, очікувані результати навчання з кожної освітньої галузі, що інтегрується (для «Я досліджую світ»);
- виходячи із мети та навчального змісту уроку, визначити методи та прийоми навчання, які якнайкраще допоможуть розкрити тему уроку та досягнути поставленої мети;
- визначити необхідні засоби навчання (вербальні, наочні, допоміжні).

Стадія конструювання проєкту уроку:

- спрогнозувати результати упровадження побудованої моделі крізь призму завдань, компетентностей та компетенцій, визначених Державним стандартом, завдань, ключових компетентностей та наскрізних умінь, визначених Державним стандартом НУШ, тематичної та діяльнісної інтеграції (для «Я досліджую світ»);
- конкретизувати цілі кожного етапу уроку;
- сформулювати мету до кожного методу, прийому навчання як проєктування очікуваного провідного чи проміжного результату;
- спланувати обсяг освітньої роботи з розв'язання проблеми уроку;
- трансформувати інформаційний зміст уроку в методи, прийоми навчання, проблемні навчальні завдання, варіативні, диференційовані завдання за різними рівнями складності;

- приблизно розподілити час на етапи відповідної структури уроку;

- з'ясувати відповідно до теми й мети уроку навчальні можливості наочних засобів навчання;

- створити текстовий конструктор уроку за схемою: тема тижня/місяця (для «Я досліджую світ») – тема уроку – мета – очікувані результати навчання (за освітніми галузями, що інтегруються) (для «Я досліджую світ») – тип уроку – методи та види роботи – інтерактивні технології, методи, прийоми навчання – обладнання – демонстраційні наочні засоби навчання – роздаткові наочні засоби навчання – література – власне зміст уроку у схематичному вигляді (етап уроку – метод навчання – наочні засоби навчання – діяльність учителя – діяльність учнів).

Стадія створення розгорнутого плану-конспекту пробного уроку:

- чітко відобразити макро- та мікроструктуру пробного уроку;

- виділити графічно кожний етап уроку (напівжирний; абзац 1,25) та мікроструктурні елементи (напівжирний курсив, абзац 2,00).

- в мікроструктурі зазначити методи, прийоми навчання, повний опис їх реалізації та необхідні засоби навчання;

- записати навчальний зміст в повному обсязі;

- найважливіші ідеї, терміни, поняття виділити графічно;

- до запитань у дужках курсивом прописати можливі відповіді учнів/ правильну відповідь;

- у тексті уроку позначити освітні галузі, що інтегруються, користуючись скороченнями (для «Я досліджую світ»).

РЕКОМЕНДАЦІЇ СТУДЕНТУ-ПРАКТИКАНТУ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ТА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

При проведенні пробного уроку бажано дотримуватись таких порад:

- розпочинати урок за дзвінком;
- організувати учнів до початку уроку;
- створити в класі комфортну позитивну атмосферу пізнавальної діяльності, установити контакт з учнями;
- обрати оптимальний темп і ритм роботи на уроці;
- повідомити учням мету та завдання уроку;
- тему уроку записати на дошці;
- дотримуватися оптимального психологічного, розумового режиму уроку;
- бути систематичним та послідовним, організованим й раціональним у здійсненні операцій на уроці;
- залучати учнів до самостійного пізнання інформації;
- слідкувати за дисципліною протягом уроку, за необхідності використовувати прийоми концентрації уваги учнів;
- активізувати роботу пасивних учнів на уроці;
- слідкувати за правильним вживанням учнями природничої термінології та повними відповідями учнів;
- наочність використовувати за необхідності;
- раціонально розміщувати наочність на дошці;
- для показу наочності користуватися вказівкою;
- здійснювати контроль та організовувати самоконтроль діяльності учнів;
- після кожного етапу роботи лаконічні узагальнення, висновки;
- обов'язково підвести підсумок уроку.

КЕРІВНИЦТВО ПРАКТИКОЮ

Керівництво практикою здійснюють керівник практики (завідувач навчальної практики), методист з практики (викладачі кафедри природничих дисциплін), учитель класу базового закладу початкової освіти, а також, староста з практики.

Керівник практики:

- проводить розподіл студентів-практикантів за базами практики;
- разом із керівником закладу освіти, на базі якого проходить практика, відповідає за розподіл студентів за класами;
- розробляє графік проведення пробних уроків;
- здійснює інструктаж учителів класів шкіл-баз практики, методистів з практики щодо організації, проходження практики та порядку звітності студентів про проходження практики;
- здійснює методичне керівництво і контроль за діяльністю всіх учасників педагогічної практики;
- контролює своєчасне ведення журналу з педагогічної практики;
- контролює забезпечення належних умов праці студентів;
- здійснює підготовку до підсумкової конференції за результатами практики.

Методист з практики (викладач кафедри природничих дисциплін):

- узгоджує розподіл студентів за класами;
- здійснює інструктаж учасників педагогічної практики;
- консультує студентів, здійснює методичне керівництво і контроль за діяльністю практикантів;
- забезпечує практикантів необхідними методиками та засобами навчання;
- перевіряє та затверджує конспекти пробних уроків;

- спостерігає за проведенням пробного уроку, здійснює його аналіз, надає методичні рекомендації та оцінює практичну діяльність студентів-практикантів;
- організовує обговорення за результатами проведеного уроку;
- перевіряє звітну документацію студентів;
- оцінює результати проходження практики з дисципліни;
- надає завідувачу з практики інформацію про успішність роботи практикантів;
- своєчасно заповнює журнал педагогічної практики.

Учитель класу базового закладу початкової освіти:

- ознайомлює студентів з психолого-педагогічними особливостями учнівського колективу та кожного учня;
- ознайомлює з нормативно-правими документами, що регулюють процес викладання природничої освітньої галузі в початковій школі (Типова освітня програма, календарно-тематичне планування, підручники, зошити, посібники тощо);
- ознайомлює з матеріально-технічною базою;
- визначає тему уроку;
- надає консультації, рекомендації практикантам;
- перевіряє конспекти пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»;
- надає допуск до проведення пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «ЯДС»;
- спостерігає за проведенням пробного уроку, бере участь в їх обговоренні та виставленні оцінок.

Староста з практики:

- здійснює загальну організацію роботи студентів групи з практики;
- своєчасно ознайомлює з графіком практики;

- забезпечує узгоджену взаємодію студентів-практикантів, керівника практики, методиста з практики, учителя класу базового закладу початкової освіти;
- є транслятором інформації від керівника практики, методиста з практики, учителя класу базового закладу початкової освіти в студентській групі;
- виконує доручення керівника практики, методиста з практики, учителя класу базового закладу початкової освіти;
- веде облік проведення та відвідування студентами-практикантами пробних уроків.

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИКИ

За результатами практики з природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС» студент-практикант отримує рейтингову оцінку, яка складається з наступних критеріїв:

- **підготовка до уроку:** консультація в учителя класу; консультація у методиста; розробка та оформлення плану-конспекту уроку; розробка наочності тощо;
- **проведення уроку:** загальна організація уроку; чіткість структурних компонентів; володіння змістом матеріалу та термінологією; педагогічна майстерність;
- **обговорення уроку:** ґрунтовний самоаналіз уроку; аналіз уроків, проведених іншими;
- **ведення щоденника спостережень:** якість оформлення конспекту уроку; спостереження за уроками інших; самоаналіз уроку.

Студент може отримати **додаткові бали** за спостереження, аналіз уроків інших, за проявлену студентом творчість, майстерність, інноваційність тощо.

Підсумкове оцінювання з практики «Пробні уроки та заняття в школі» здійснюється відповідно до модульно-рейтингової системи (за 100-бальною шкалою), шляхом сумування

рейтингових балів з усіх проведених пробних уроків, передбачених програмою педагогічної практики «Пробні уроки та заняття в школі».

Рейтингове оцінювання практики «Пробні уроки та заняття в школі» з окремої навчальної дисципліни, зокрема з природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС» (табл. 3), здійснюється з розрахунку частини балу (за 100-бальною шкалою) відповідно до кількості уроків, проведених студентом-практикантом за навчальний семестр та змісту його роботи в ході практики.

Таблиця 3

Розрахунок рейтингових балів практики «Пробні уроки» з інтегрованого курсу «ЯДС» за змістом роботи практиканта

№ з/п	Зміст роботи	Рівень досягнень студента-практиканта	Мінімальний-максимальний бал	Рейтинговий бал	Еквівалент оцінки за п'ятибальною шкалою
1.	<i>Підготовка до уроку:</i>	Задовільний	2,5-4	2,5	3
		Середній		3	4
		Високий		4	5
2.	<i>Проведення уроку:</i>	Задовільний	2,5-4	2,5	3
		Середній		3	4
		Високий		4	5
3.	<i>Обговорення уроку:</i>	Задовільний	2-3	2	3
		Середній		2,5	4
		Високий		3	5
4.	<i>Ведення щоденника спостережень:</i>	Задовільний	2-3	2	3
		Середній		2,5	4
		Високий		3	5
Загальна кількість балів		9-14			
5.	<i>Додаткові бали</i>	1-2			

Процес оцінювання здійснюється за допомогою методів:

- усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда.
- письмового контролю: заповнення звітної документації, складання плану-конспекту уроку.
- самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за національною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», подано у табл. 4.

Таблиця 4

Загальні критерії оцінювання пробних уроків з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно	Студент-практикант виявляє ґрунтовні систематичні знання з психолого-педагогічних, природничих дисциплін та «Методики викладання природознавства»; вільно володіє навчальним матеріалом та природничою термінологією; самостійно здійснює якісну підготовку до пробного уроку; демонструє педагогічну майстерність з організації освітнього процесу при викладанні природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС»; здійснює ґрунтовний самоаналіз та аналіз проведених уроків іншими, використовуючи доцільні лаконічні мовні конструкти; старанно веде документацію; виявляє інноваційність, креативність тощо.
Добре	Студент-практикант виявляє міцні ґрунтовні знання з психолого-педагогічних, природничих дисциплін та «Методики викладання природознавства»; володіє навчальним матеріалом та природничою термінологією; здійснює якісну підготовку до пробного уроку під частковим керівництвом викладача; частково демонструє педагогічну майстерність з організації освітнього процесу при викладанні природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС»; здійснює самоаналіз та аналіз проведених уроків іншими; старанно веде документацію тощо.

Задовільно	Студент-практикант виявляє поверхові знання з психолого-педагогічних, природничих дисциплін та «Методики викладання природознавства»; не володіє навчальним матеріалом та природничою термінологією; здійснює підготовку до пробного уроку виключно під керівництвом викладача; демонструє педагогічну майстерність з організації освітнього процесу при викладанні природознавства або інтегрованого курсу «ЯДС»; не здійснює самоаналіз та аналіз проведених уроків іншими; веде документацію не сумлінно тощо.
------------	---

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. «Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти [Чинний від 20.04.2011р.]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2011. 22 с.
3. Державний стандарт початкової освіти [Чинний від 21.02.2018р.].
4. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Оновлення початкової освіти. *Педагогічний вісник*. №3. Черкаси : ОПОПП. 2016. 100 с.
5. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів» : матеріали інтернет-семінару / уклад. Л.Н. Добровольська, В.О. Чорновіл. Черкаси : Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.
6. Комплекс навчально-дослідницьких і самостійних завдань із методики викладання природознавства /уклад. Г.Ф. Пономарьова, В.А. Тетьоркіна, С.М. Погорелова, І.П. Упатова. Харків, 2018. 96 с.
7. Концепція нової української школи [Чинна від 27.10.2016р.]. Київ : Колегія МОН України, 2016. 40 с. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
8. Методичні рекомендації до проведення педагогічної практики напряму підготовки 5.01010201 «Початкова освіта» / упоряд. Л.М. Прокопів, С.Ю. Довбенко, О.М. Сидорук. Івано-Франківськ : Івано-Франківський коледж ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2015. 224 с.

9. Методичні рекомендації до проведення практики і «Пробні уроки і заняття в школі» та переддипломної практики» Коломийського педагогічного коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Київ : КПКПУ, 2008. 54 с.

10. Навчальна програма «Природознавство» для загальноосвітніх навчальних закладів.

11. Нова українська школа: poradnik для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

12. Нова українська школа: poradnik для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

13. Робоча програма навчально-виробничої педагогічної практики. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 31 с.

14. Савченко О.Я Дидактика початкової школи : підручник для вузів. Київ : Генеза, 2002 . 368 с.

15. Сірант Н.П. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики : навч.-метод. посіб. Львів, 2013. 116 с.

16. Типова освітня програма для 1-2 класів під керівництвом О. Я. Савченко [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 62 с.

17. Типова освітня програма для 1-2 класів під керівництвом Р.Б. Шияна [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 61 с.

18. Типова освітня програма для 3-4 класів під керівництвом О. Я. Савченко [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 92 с.

19. Типова освітня програма для 3-4 класів під керівництвом Р.Б. Шияна [Чинна від 08.10.2019р.]. Київ : Колегія МОН України, 2019. 67 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фрагмент Державного стандарту початкової загальної освіти

(чинний від 20.04.2011р.)

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 20 квітня 2011 р. № 462

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ початкової загальної освіти

Загальні положення

Цей Державний стандарт початкової загальної освіти (далі – Державний стандарт), розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти.

У цьому Державному стандарті терміни вживаються у такому значенні:

1) громадянська компетентність – здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;

2) ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;

3) ключова компетенція — об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь,

навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини (вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна компетентність та компетентність з питань інформаційно-комунікаційних технологій);

4) компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна;

5) компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

6) компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини;

7) комунікативна компетентність – здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями;

8) міжпредметна компетентність – здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей;

9) міжпредметні естетичні компетентності – здатність орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва. Предметними мистецькими компетентностями, у тому числі музичними, образотворчими, хореографічними, театральними, екранними, є здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва;

10) предметна компетентність – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням;

11) предметна компетенція – сукупність знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що дає можливість учневі самостійно виконувати певні дії для розв'язання навчальної проблеми (задачі, ситуації). Учень має уявлення, знає, розуміє, застосовує, виявляє ставлення, оцінює;

12) предметна математична компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня (учениці) створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв’язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач;

13) предметна природознавча компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв’язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов’язані з реальними об’єктами природи у сфері відносин «людина – природа»;

14) соціальна компетентність – здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

Базовий навчальний план

Базовий навчальний план визначає зміст і структуру початкової загальної освіти за допомогою інваріантної і варіативної складових, якими встановлюється погодинне співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме тижневе навантаження учнів та загальнотижнева кількість годин.

Інваріантна складова змісту початкової загальної освіти формується на державному рівні і є обов’язковою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності.

Інваріантна складова змісту початкової загальної освіти визначається за допомогою таких освітніх галузей, як «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров’я і фізична культура», «Технології» та «Мистецтво». Виключення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей порушує цілісність загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти і наступність основної школи.

В інваріантній складовій Базового навчального плану визначено мінімально необхідну кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі.

Варіативна складова Базового навчального плану визначається загальноосвітнім навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів учнів та (або) побажань батьків, або осіб, які

їх заміняють. У початкових класах варіативна складова включає години, які виділяються на вивчення навчальних предметів освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять з учнями.

Вивчення предметів, включених до інваріантної та варіативної складових, дає змогу забезпечити належний рівень загальноосвітньої підготовки і соціально-особистісного розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Навчальне навантаження учнів складається з годин інваріантної і варіативної складових і не може перевищувати гранично допустимого рівня тижневого навантаження учнів, установленого Базовим навчальним планом та санітарно-гігієнічними нормами організації навчально-виховного процесу.

На основі Базового навчального плану, який визначає загальні засади організації навчально-виховного процесу у початковій школі, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту розробляє типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів, у яких зміст освітніх галузей реалізується шляхом вивчення навчальних предметів і курсів інваріантної складової. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складають щороку робочі навчальні плани, в яких конкретизується варіативна складова початкової загальної освіти з урахуванням особливостей організації навчального процесу.

Бюджетне фінансування загальноосвітнього навчального закладу здійснюється відповідно до встановленої базовим навчальним планом сумарної кількості годин інваріантної та варіативної складових з урахуванням можливого поділу класу на групи у процесі вивчення окремих предметів.

Освітня галузь «Природознавство»

Метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань: виховання соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до різних елементів природного

середовища, здатна мислити, бережливо ставиться до природи, людей і самого себе; формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини; розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування; забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою; оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства.

Освітня галузь «Суспільствознавство»

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду, що складається із загальнолюдських, загальнокультурних та національних цінностей, соціальних норм, громадянської активності, прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій і різних думок.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань: виховання гуманної, соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до етносоціального та соціально-культурного середовища, здатна розуміти значення життя як найвищої цінності; оволодіння способами діяльності та моделями поведінки, які відповідають загальноприйнятим нормам моралі та права; розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві шляхом активного спілкування із соціальним оточенням, накопичення досвіду комунікативної діяльності, дотримання правил толерантної поведінки, співпереживання і солідарності з іншими людьми у різноманітних життєвих ситуаціях; формування основ споживчої культури, вміння самостійно приймати рішення щодо власної поведінки. Соціальна і громадянська компетентності як ключові мають міждисциплінарний характер, інтегруються за допомогою всіх освітніх галузей і спрямовуються на соціалізацію особистості,

набуття громадянських навичок співжиття і співпраці у суспільстві, дотримання соціальних норм.

БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

Найменування освітньої галузі	Кількість годин у класах на тиждень				
	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	разом
Природознавство	2	2	2	2	8
Суспільствознавство	–	–	1	1	2

ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ

до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Освітня галузь «Природознавство»

<i>Зміст початкової загальної освіти</i>	<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>
Об'єкти природи	мати уявлення про природу, її складові, тіла, речовини, їх властивості; про різноманітність живих організмів (віруси, бактерії, гриби, рослини, тварини), особливості їх будови, росту, розвитку, процесів життєдіяльності та поведінки, про значення живих організмів у природі; про перетворення і збереження речовин і сонячної енергії у природі, про теплові процеси та енергоносії; про організм людини як єдине ціле; розрізняти предмети неживої природи, організми, рукотворні об'єкти, агрегатні стани речовин; представників окремих груп організмів і деякі ознаки пристосування їх до навколишнього середовища; органи і системи органів людини розпізнавати явища природи, пояснювати їх причини; розуміти значення сонячного світла і тепла на Землі; застосовувати знання для охорони природи та збереження тепла і електроенергії у побуті.

Взаємозв'язки в природі	мати уявлення про цілісність природи знати про добові та сезонні зміни у природі; причини їх періодичності встановлювати найпростіші взаємозв'язки в неживій і живій природі, між організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами на певній території та господарською діяльністю людини.
Земля – планета Сонячної системи	мати уявлення про Всесвіт і Сонячну систему, форму і будову Землі, рух Землі навколо осі і навколо Сонця, про материки і океани, особливості їх природи, населення Землі; орієнтуватися на місцевості; працювати з планом, глобусом і картами.
Україна на планеті Земля	мати уявлення про розташування природних зон на території України, особливості їх природних умов, рослинного і тваринного світу знати розташування України на глобусі, карті світу, півкуль і Європи; розрізняти за умовними знаками основні форми земної поверхні, моря, найбільші річки та озера України; розпізнавати найхарактерніші рослини і тварини своєї природної зони.
Рідний край	мати уявлення про особливості погоди своєї місцевості; знати розташування рідного краю на карті України; розпізнавати форми земної поверхні на місцевості.
Охорона і збереження природи	мати уявлення про цінність природи для життя людей, залежність життя людей від стану навколишнього середовища, про охорону об'єктів неживої і живої природи знати про значення Червоної книги і заповідних територій для охорони природи виконувати правила поведінки у природі; брати участь у природоохоронній діяльності; дотримуватися народних традицій у ставленні людини до природи.

Методи пізнання природи	вести спостереження за предметами і явищами неживої природи та їх змінами, за організмами, їх поведінкою проводити досліди з метою пізнання властивостей тіл і речовин, виявлення особливостей росту, розвитку і поведінки організмів; уміти фіксувати результати спостережень і дослідів; користуватися приладами, необхідними для пізнання природи, таблицями, діаграмами, схемами.
-------------------------	---

Освітня галузь «Суспільствознавство»

<i>Зміст початкової загальної освіти</i>	<i>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</i>
Людина як особистість	мати уявлення про цінність моральних якостей; виявляти і оцінювати їх у життєвих ситуаціях, усвідомлювати людину як біологічну і соціальну істоту, її відмінності від інших живих істот, неповторність і самоцінність кожної людини; застосовувати набуті знання для вироблення рис характеру, які забезпечують життєвий успіх (наполегливість, старанність, працелюбство, моральність).
Людина серед людей	мати уявлення про правила співжиття та взаємодію людей у родині, колективі, суспільстві; про загальновизнані права людини та рівноправність, взаємні обов'язки батьків і дітей; про основні правопорушення, поширені серед дітей, юридичну відповідальність за них усвідомлювати відповідальність за свої вчинки; дотримуватися моральних вимог суспільства; застосовувати їх у спілкуванні з іншими людьми, узгоджувати власні потреби з потребами інших людей для розв'язання конфліктів.
Людина в суспільстві	мати уявлення про Конституцію України, державний устрій, головні історичні події, традиції і звичаї українського народу, основні

	<p>пам'ятки; знати свій родовід, історію і традиції своєї школи; національну символіку і державні символи; основні права та обов'язки громадянина; виявляти повагу до громадянських цінностей та приватного життя інших людей; активно взаємодіяти з ними у громадській сфері, знати права споживача, виявляти інтерес до розв'язання проблем, які впливають на життя місцевих громад і країни в цілому, брати посильну участь у культуроохоронній діяльності краю; бережливо і шанобливо ставитися до результатів людської праці; позитивно ставитися до себе, до інших, до життєвих перспектив; дотримуватися правил поведінки учня.</p>
Людина і світ	<p>мати уявлення про різноманітність народів у світі, їх культур і звичаїв знати приклади винаходів людства, внесок українців у світову культуру, науку; усвідомлювати необхідність толерантного ставлення до різних країн і народів.</p>

Фрагмент Державного стандарту початкової освіти
(чинний від 21.02.2018р.)

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 21 лютого 2018 р. № 87

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ
початкової освіти

1. Цей Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти (додаток 1), загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти (додаток 2) та форму державної атестації.

2. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у такому значенні:

1) здобувач освіти – здобувач освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти;

2) початкова освіта – перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», інших нормативно-правових актах.

3. Цей Державний стандарт є основою для розроблення закладами загальної середньої освіти освітніх програм. Освітні програми, що розробляються на основі типових освітніх програм, не потребують окремого затвердження Державною службою якості освіти.

4. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

5. Початкова освіта має такі цикли, як 1–2 і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності.

7. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних

ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, вміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

8. Основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі (школі, родині), різноманітних соціальних ситуаціях і зумовлюють формування ставлення до них.

9. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

10. Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими освітніми галузями:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовна освіта);

- математична;

- природнича;

- технологічна;

- інформатична;

- соціальна і здоров'язбережувальна;

- громадянська та історична;

- мистецька;

- фізкультурна.

11. Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти в цілому. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти.

12. Мовно-літературна освітня галузь включає українську мову та літературу, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовну освіту.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому

і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Здобувач освіти:

- взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;

- сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду;

- висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови;

- досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Метою іншомовної освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності для безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, що забезпечує розвиток інших ключових компетентностей та задоволення різних життєвих потреб здобувача освіти.

Здобувач освіти:

- сприймає інформацію, висловлену іноземною мовою в умовах безпосереднього та опосередкованого міжкультурного спілкування, та критично оцінює таку інформацію;

- розуміє прочитані іншомовні тексти різних видів для отримання інформації або емоційного задоволення, використовує прочитану інформацію та критично оцінює її;

- надає інформацію, висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами усно, письмово та в режимі реального часу, використовуючи іноземну мову.

13. Метою математичної освітньої галузі є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати і моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір.

Здобувач освіти:

- досліджує ситуації і визначає проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;
- моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії (плани) дій для розв'язування різноманітних задач;
- критично оцінює дані, процес та результат розв'язання навчальних і практичних задач;
- застосовує досвід математичної діяльності для пізнання навколишнього світу.

14. Метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку.

Здобувач освіти:

- відкриває світ природи, набуває досвіду її дослідження, шукає відповіді на запитання, спостерігає за навколишнім світом, експериментує та створює навчальні моделі, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи;
- опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел, та представляє її у різних формах;
- усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально поводить у навколишньому світі;
- критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутих раніше і творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру.

15. Метою технологічної освітньої галузі є формування компетентностей в галузі техніки і технологій та інших ключових компетентностей, здатності до зміни навколишнього світу засобами сучасних технологій без заподіяння йому шкоди, до використання технологій для власної самореалізації, культурного і національного самовираження.

Здобувач освіти:

- втілює творчий задум у готовий виріб;
- дбає про власний побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто його оточує;
- ефективно використовує природні матеріали, дбаючи про навколишній світ;
- практикує і творчо застосовує традиційні та сучасні ремесла.

16. Метою інформатичної освітньої галузі є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві.

Здобувач освіти:

- знаходить, подає, перетворює, аналізує, узагальнює та систематизує дані, критично оцінює інформацію для розв'язання життєвих проблем;

- створює інформаційні продукти та програми для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них;

- усвідомлено використовує інформаційні і комунікаційні технології та цифрові пристрої для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та (або) споживач, а також самостійно опановує нові технології;

- усвідомлює наслідки використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримується етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії.

17. Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку.

Здобувач освіти:

- дбає про особисте здоров'я і безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту;

- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб;

- робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики;

- виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту.

18. Метою громадянської та історичної освітньої галузі є формування громадянської та інших компетентностей, власної ідентичності та готовності до змін шляхом осмислення зв'язків між минулим і сучасним життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі з урахуванням демократичних принципів.

Здобувач освіти:

- встановлює зв'язки між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснює значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій);

- орієнтується у знайомому соціальному середовищі, долучається до його розвитку, пояснює вплив природи та діяльності людей на нього;

- працює з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналізує зміст джерел, критично оцінює їх;

- узагальнює інформацію з різних джерел, розповідаючи про минуле і сучасне;

- представляє аргументовані судження про відомі факти та історичних осіб, а також про події суспільного життя;

- має розвинуте почуття власної гідності, діє з урахуванням власних прав і свобод, поважає права і гідність інших осіб, протидіє проявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості;

- усвідомлює себе громадянином України, аналізує культурно-історичні основи власної ідентичності, визнає цінність культурного розмаїття;

- дотримується принципів демократичного громадянства, бере активну участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади.

19. Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини.

Здобувач освіти:

- виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва;

- пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва;

- пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

20. Метою фізкультурної освітньої галузі є формування соціальної та інших ключових компетентностей, стійкої мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою і спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок.

Здобувач освіти:

- регулярно займається руховою активністю, фізичною культурою та спортом; демонструє рухові вміння та навички та використовує їх у різних життєвих ситуаціях;

- добирає фізичні вправи для підвищення рівня фізичної підготовленості;

- керується правилами безпечної і чесною гри, уміє боротися, вигравати і програвати; усвідомлює значення фізичних вправ для здоров'я, емоційного задоволення, гартування характеру, самовираження та соціальної взаємодії.

21. Базовий навчальний план початкової освіти визначає загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти та дає цілісне уявлення про зміст і структуру початкової освіти як першого рівня загальної середньої освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження здобувачів освіти та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями.

Для учнів з особливими освітніми потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту у спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

22. Базовий навчальний план має такі чотири варіанти:

- для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання;

- для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини;

- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами;

- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини.

23. Заклади загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини самостійно здійснюють розподіл навчального навантаження між мовою відповідного корінного народу або національної меншини та іноземною мовою, відображаючи це в навчальному плані. За рішенням педагогічної ради, зокрема у разі, коли мова національної меншини є офіційною мовою ЄС, ця мова може вивчатися також як іноземна. Українська мова як державна в таких закладах загальної середньої освіти вивчається за освітніми програмами, які враховують мовну підготовку здобувачів освіти та спорідненість між рідною і державною мовами.

24. На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети

і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

25. Базовий навчальний план має інваріантний і варіативний складники. Інваріантний складник є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Виключення з інваріантного складника будь-якої з освітніх галузей є неприпустимим, оскільки порушує цілісність початкової освіти і наступність з базовою загальною середньою освітою.

Інваріантний складник базового навчального плану для спеціальних закладів (класів) передбачає проведення корекційно-розвиткової роботи, напрями та змістове наповнення якої визначаються з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Кожна освітня галузь передбачає обов'язкову корекційно-розвиткову роботу.

Варіативний складник базового навчального плану розподіляється закладом загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти і відображається в освітній програмі такого закладу.

26. Варіативність змісту початкової освіти забезпечується також шляхом запровадження резервного часу в освітній програмі закладу загальної середньої освіти, що сприяє, зокрема, задоволенню освітніх потреб здобувачів освіти, вирівнюванню їх досягнень, розвитку наскрізних умінь.

27. Заклади загальної середньої освіти з навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин для реалізації мовно-літературної освітньої галузі додатково можуть використовувати години варіативного складника базового навчального плану.

28. Державна атестація здобувачів освіти проводиться у формі контрольних робіт з метою проведення моніторингу якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти та/або якості освіти.

ВИМОГИ
до обов'язкових результатів навчання
здобувачів освіти

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<p><u>I. МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u> Українська мова та література, мови та літератури відповідних корінних народів та національних меншин <i>Взаємодія з іншими особами усно, сприйняття і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях</i></p>		
Сприймає усну інформацію	сприймає усну інформацію; перепитує, виявляючи увагу; доречно реагує	критично сприймає інформацію для досягнення різних цілей; уточнює інформацію з огляду на ситуацію
Перетворює усну інформацію в різні форми повідомлень	відтворює основний зміст усного повідомлення відповідно до мети; на основі почутого малює/добирає ілюстрації; передає інформацію графічно	на основі почутого створює асоціативні схеми, таблиці; стисло і вибірково передає зміст почутого; переказує текст за різними завданнями
Виокремлює інформацію	виокремлює цікаву для себе інформацію; передає її іншим особам	виокремлює необхідну інформацію з різних усних джерел, зокрема медіатекстів, для створення власного висловлювання з
Аналізує та інтерпретує усну інформацію	розпізнає ключові слова і фрази в усному повідомленні, виділяє їх голосом у власному мовленні; пояснює,	конкретною метою визначає та обговорює цілі, основні ідеї та окремі деталі усної інформації; пояснює зміст і форму текстів,

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Оцінює усну інформацію	чому зацікавила інформація; за допомогою вчителя виявляє очевидні ідеї у простих текстах, медіатекстах	зокрема медіатекстів, пов'язує, зіставляє із власними спостереженнями, життєвим досвідом, враховує думки інших осіб
Висловлює і захищає власні погляди	висловлює думки щодо усного повідомлення, простого тексту, медіатексту; намагається пояснити свої вподобання; звертається до дорослих за підтвердженням правдивості інформації	висловлює своє ставлення до усного повідомлення, простого тексту, медіатексту, обґрунтовує думки, спираючися на власний досвід; визначає позицію співрозмовника, погоджується з нею або заперечує її
Використовує вербальні та невербальні засоби під час представлення своїх думок	висловлює власні погляди щодо предмета обговорення; намагається зробити так, щоб висловлювання було зрозуміле і цікаве для інших осіб; правильно вимовляє загальноживані слова	висловлює власні погляди, підтверджує їх прикладами, враховує думки інших осіб; дотримується найважливіших правил літературної вимови, висловлюючи власні погляди
	розпізнає емоції своїх співрозмовників, використовує відомі вербальні та невербальні засоби для передачі емоцій та настрою; розпізнає образні вислови і пояснює, що вони допомагають уявити;	обирає вербальні та невербальні засоби спілкування, доречно використовує їх для спілкування та створення простих медіатекстів відповідно до комунікативної мети; вимовляє з правильною інтонацією різні за

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
	створює прості медіатексти	метою висловлювання речення; використовує у власному мовленні засоби художньої виразності у творах різних жанрів
Регулює власний емоційний стан	розповідає про власні відчуття та емоції від прослуханого/побаченого; ввічливо спілкується	описує власні емоції та емоції співрозмовника від прослуханого/побаченого; доречно використовує у власному мовленні формули мовленнєвого етикету
<i>Сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, медіатекстах та використання її для збагачення свого досвіду</i>		
Сприймає текст	передбачає за обкладинкою, заголовком та ілюстраціями, про що йтиметься в дитячій книжці; читає вголос правильно, свідомо, цілими словами, нескладні за змістом і формою тексти; розуміє фактичний зміст прочитаного	прогнозує зміст дитячої книжки за обкладинкою, заголовком, ілюстраціями та анотацією; володіє повноцінними навичками читання (вголос і мовчки), що дає змогу зрозуміти тексти різних видів
Аналізує та інтерпретує текст	пов'язує інформацію з тексту з відповідними життєвими ситуаціями; розрізняє головне і другорядне в тексті; визначає тему художнього твору, а також простого медіатексту	пов'язує елементи інформації в цілісну картину; розрізняє факти і думки про ці факти; формулює прямі висновки на основі інформації, виявленої в тексті; визначає форму і пояснює зміст простих

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Збагачує естетичний та емоційно-чуттєвий досвід	розповідає про власні почуття та емоції від прочитаного тексту; відтворює емоції літературних персонажів під час інсценізації	медіатекстів описує емоційний стан персонажів, співпереживає
Оцінює текст	висловлює власні вподобання щодо змісту прочитаних творів, літературних персонажів, намагається пояснити, що подобається, а що ні; висловлює думки щодо простих медіатекстів	висловлює власне ставлення до творів, літературних персонажів, об'єктів мистецтва і навколишнього світу, наводить прості аргументи щодо власних думок, використовуючи текст, власний досвід та інші джерела; описує враження від змісту і форми медіатексту
Обирає тексти для читання	обирає книжку для читання; пояснює власний вибір	визначає мету читання (для задоволення, розваги, пошуку потрібної інформації) та обирає відповідні тексти
Перетворює інформацію	на основі тексту малює/добирає ілюстрації, фіксує інформацію графічно	на основі тексту створює план, таблицю, модель
Читає творчо	експериментує з текстом (змінює кінцівку, місце подій, імпровізує з репліками під час інсценізації тощо)	експериментує з текстом (змінює сюжет, переказує текст з іншої позиції, додає персонажів, імпровізує під час інсценізації)

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<i>Висловлювання думок, почуттів та ставлення, взаємодія з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримання норм літературної мови</i>		
Створює письмові висловлювання	пише рукописними буквами, зливо, розбірливо; створює невеликі та нескладні за змістом висловлювання, записує їх; правильно записує слова, які пишуться так, як вимовляються; створює прості медіатексти за допомогою інших осіб	пише рукописними буквами розбірливо в темпі, який дає змогу записати власну думку та інформацію з різних джерел; створює висловлювання, записує їх, урахувавши мету та адресата і дотримуючися норм літературної мови, користується орфографічним словником; створює тексти різних типів і жанрів (казка, розповідь, опис, міркування); створює прості медіатексти, використовує різні форми їх презентації
Взаємодіє в режимі реального часу	обмінюється короткими письмовими повідомленнями	створює короткі дописи для захищених ресурсів, зокрема веб-сайту закладу загальної середньої освіти
Редагує письмові тексти	перевіряє написане, виявляє і виправляє недоліки письма самостійно чи за допомогою вчителя; обговорює створений текст і вдосконалює його за допомогою інших осіб	знаходить і виправляє орфографічні помилки, зокрема із застосуванням знань про будову слова; аналізує та вдосконалює створений текст відповідно до мети спілкування,

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
		перевіряє грамотність написаного
	<i>Дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними явищами, їх аналіз</i>	
Досліджує мовні явища	спостерігає за мовними одиницями та явищами, відкриває деякі закономірності співвідношення звуків і букв, значення слів, їх граматичної форми та ролі в реченні; спостерігає за власним мовленням та мовленням інших осіб, удосконалює власне мовлення за допомогою інших осіб	аналізує значення слів з урахуванням контексту, будови слова, перевіряє власне розуміння значення слова за словниками; використовує у власному мовленні слова з переносним значенням, синоніми та антоніми, фразеологізми для досягнення мети спілкування; правильно вживає граматичні форми частин мови; правильно записує різні види речень за метою висловлювання
Використовує знання з мови у мовленнєвій творчості	експериментує звуками, словами, фразами в мовних іграх; аналізує за допомогою вчителя мовлення літературних персонажів	створює прості мовні ігри, кросворди, ребуси, експериментуючи звуками, словами, фразами; виокремлює характерні риси свого мовлення (улюблені слова, фрази); спостерігає за їх впливом на співрозмовників; коригує своє мовлення

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи

II. МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ

Дослідження ситуації і виокремлення проблем, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів

Розпізнає серед ситуацій з повсякденного життя ті, що розв'язуються математичними методами	розпізнає серед ситуацій із свого життя ті, що потребують перелічування об'єктів, вимірювання величин, обчислення	розпізнає серед життєвих ситуацій ті, що стосуються кількісних відношень/форм об'єктів
Досліджує, аналізує, оцінює дані та зв'язки між ними для розв'язання проблеми математичного змісту	аналізує проблемні ситуації свого життя; визначає групу пов'язаних між собою величин для розв'язання повсякденних проблем математичного змісту	аналізує проблемні ситуації, що виникають у житті; описує проблемні життєві ситуації за допомогою групи величин, які пов'язані між собою
Прогнозує результат розв'язання проблемної ситуації	прогнозує результат виконання арифметичних дій	прогнозує результат розв'язання проблемної ситуації з урахуванням власного досвіду

Моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій (планів) дій для розв'язання різноманітних задач

Сприймає і перетворює інформацію (почуту, побачену, прочитану), буде допоміжною моделлю проблемної ситуації	перетворює інформацію (почуту, побачену, прочитану) у схему, таблицю, схематичний рисунок	перетворює інформацію (почуту, побачену, прочитану) різними способами у схему, таблицю, схематичний рисунок
Розробляє стратегії розв'язання проблемних ситуацій	обирає послідовність дій для розв'язання проблемної ситуації	обирає спосіб (способи) розв'язання проблемної ситуації
Моделює процес	обирає числові дані,	обирає дані, необхідні і

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
розв'язання проблемної ситуації і реалізує його	необхідні і достатні для відповіді на конкретне запитання; визначає дію (дії) для розв'язання проблемної ситуації, виконує її (їх)	достатні для розв'язання проблемної ситуації; обґрунтовує вибір дій для розв'язання проблемної ситуації; розв'язує проблемну ситуацію різними способами
<i>Критичне оцінювання даних, процесу та результату розв'язання навчальних і практичних задач</i>		
Оцінює дані проблемної ситуації, необхідні і достатні для її розв'язання	визначає достатність даних для розв'язання проблемної ситуації	використовує відомі засоби добору необхідних даних для розв'язання проблемної ситуації
Оцінює різні шляхи розв'язання проблемної ситуації, обирає раціональний шлях її розв'язання	визначає шляхи розв'язання проблемної ситуації	досліджує різні шляхи розв'язання проблемної ситуації, обирає раціональний шлях її розв'язання
Перевіряє відповідність одержаного результату прогнозованому	зіставляє одержаний результат з прогнозованим	зіставляє одержаний результат з прогнозованим
Оцінює правильність розв'язання проблемної ситуації; виявляє та виправляє помилки	перевіряє правильність результату арифметичної дії; виявляє та виправляє помилки	перевіряє правильність розв'язання проблемної ситуації різними способами; виявляє та виправляє помилки
<i>Застосування досвіду математичної діяльності для пізнання навколишнього світу</i>		
Аналізує об'єкти навколишнього світу та ситуації, що виникають у	визначає істотні, спільні і відмінні ознаки об'єктів навколишнього світу;	визначає істотні, спільні і відмінні ознаки математичних об'єктів; порівнює,

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
житті	порівнює, об'єднує у групу і розподіляє на групи за спільною ознакою	узагальнює і класифікує об'єкти за суттєвою ознакою
Встановлює кількість об'єктів, читає і записує числа, порівнює та упорядковує їх	лічить об'єкти, позначає числом результат лічби; порівнює числа в межах ста та упорядковує їх	встановлює кількість об'єктів; позначає результат лічби числом; порівнює числа в межах мільйона та упорядковує їх
Володіє обчислювальними навичками, застосовує їх у навчальних та практичних ситуаціях	обчислює усно зручним для себе способом у навчальних і практичних ситуаціях	обчислює усно і письмово у різних життєвих ситуаціях
Визначає просторові відношення	орієнтується на площині і в просторі; описує або зображає схематично розміщення, напрямки і рух об'єктів	орієнтується на площині і в просторі, рухається за визначеним маршрутом; планує маршрути пересування
Розпізнає геометричні фігури за їх істотними ознаками	розпізнає знайомі геометричні площинні та об'ємні фігури серед об'єктів навколишнього світу, на малюнках	розпізнає знайомі геометричні фігури у фігурах складної форми
Будує, конструює об'єкти	конструює площинні та об'ємні фігури з підручного матеріалу, створює макети реальних та уявних об'єктів	створює з геометричних фігур різні конструкції; будує площинні фігури за заданими розмірами
Вимірює величини	вимірює величини за допомогою підручних	визначає спільну властивість об'єктів

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Використовує алгебраїчні поняття і залежності для розв'язування проблемної ситуації; досліджує задачі	засобів і вимірювальних приладів встановлює залежність між компонентами і результатом арифметичної дії	навколишнього світу та інтерпретує її як величину для вимірювання та порівняння використовує залежність між компонентами і результатом арифметичної дії для розв'язання проблемної ситуації; використовує буквену символіку для запису математичних тверджень
<u>III. ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u>		
<i>Відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи</i>		
Виявляє і формулює дослідницькі проблеми	обирає у найближчому оточенні те, що цікаво дослідити	обирає в навколишньому світі або із запропонованих запитань такі проблеми, що можна розв'язати дослідницьким способом
Визначає мету дослідження і висуває гіпотезу	обирає та пояснює дії для дослідження об'єктів природи; визначає можливі результати спостережень/досліджень	визначає мету спостережень/досліджень; прогнозує можливі результати спостережень/досліджень
Планує дослідження	пропонує/обирає послідовність кроків	визначає послідовність кроків під час

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Спостерігає, експериментує, моделює	під час спостереження/ експерименту досліджує обрані природні явища та об'єкти, використовуючи надані прилади, моделі	спостереження/ експерименту; обирає необхідні умови дослідження проводить спостереження за обраними або запропонованими природними явищами та об'єктами, проводить дослідження, створює навчальні моделі
Аналізує та обґрунтовує результати досліджень, формулює висновки	описує, що нового дізнався, спостерігаючи та експериментуючи	встановлює зв'язки між об'єктами і явищами природи; робить висновки із спостережень та досліджень разом з учителем або самостійно
Проводить самоаналіз дослідницької діяльності	описує та пояснює те, про що дізнався; радіючи пізнанню нового, розуміє, що помилки є невід'ємною частиною пізнання	визначає фактори успіху, аналізує помилки, які виникають під час дослідження, змінює умови чи послідовність дій під час дослідження
<i>Опрацювання та систематизація інформації природничого змісту, отриманої з доступних джерел, та представлення її у різних формах</i>		
Знаходить інформацію та систематизує її	знаходить інформацію про природу	знаходить, систематизує (згідно з планом) інформацію про навколишній світ; використовує технічні прилади і пристрої для пошуку

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Перетворює інформацію з однієї форми в іншу	зображує інформацію про навколишній світ у вигляді малюнка, таблиці	інформації представляє інформацію у вигляді малюнка, схеми, графіка, тексту, презентації тощо
<i>Усвідомлення розмаїття природи, взаємозв'язків її об'єктів та явищ, пояснення ролі природничих наук і техніки в житті людини, відповідальна поведінка у природі</i>		
Виявляє взаємозв'язки у природі та враховує їх у своїй діяльності	виявляє та описує очевидні зв'язки у природі; пояснює необхідність їх урахування у життєдіяльності людини	діє у навколишньому світі з урахуванням взаємозв'язків між об'єктами живої і неживої природи
Діє у навколишньому світі, розуміючи наслідки власної поведінки	дбає про чистоту навколишнього світу, доглядає за рослинами і тваринами	встановлює зв'язки між діяльністю людини і станом навколишнього світу; складає правила поведінки в навколишньому світі і дотримується їх
Використовує наукові надбання для розв'язання проблем	наводить приклади використання винаходів людства в побуті	пояснює значущість винаходів у повсякденному житті, збереженні навколишнього світу
Відповідально та ощадливо використовує природні ресурси	пояснює необхідність збереження природних ресурсів і намагається це робити	визначає приблизні витрати природних ресурсів, що використовуються в родині, шляхи їх зменшення
<i>Критичне оцінювання фактів, поєднання нового досвіду з набутим раніше і творче його використання для розв'язання проблем природничого характеру</i>		
Визначає проблему через	розрізняє проблеми в навколишньому світі,	пояснює важливість того, що вивчає, для

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
співвіднесення нових фактів із попереднім досвідом	пов'язані з діяльністю людини	власного життя, розрізняє в ньому головне і другорядне
Критично оцінює проблему	розуміє проблему в навколишньому світі; розмірковує, що відомо про цю проблему, як її розв'язати	визначає відоме і невідоме у проблемі, висловлює докази правильності суджень
Групує і класифікує об'єкти навколишнього світу	знаходить спільні і відмінні ознаки об'єктів; групує об'єкти навколишнього світу за однією або кількома ознаками	класифікує об'єкти навколишнього світу за кількома ознаками та властивостями
Генерує нові ідеї для розв'язання проблеми	пропонує різні способи використання об'єктів навколишнього світу	пропонує власний спосіб розв'язання обраної або запропонованої проблеми
<u>IV. ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u>		
<i>Втілення творчого задуму в готовий виріб</i>		
Планує власну діяльність з виготовлення виробу	за допомогою дорослих або самостійно планує власну діяльність з виготовлення виробу, прогнозує кінцевий результат	обирає об'єкт праці та прогнозує кінцевий результат власної діяльності; самостійно планує послідовність технологічних операцій під час виготовлення виробу
Читає і розробляє графічні зображення	читає та аналізує графічні зображення за допомогою дорослих та використовує їх у процесі роботи	читає та аналізує графічні зображення; виконує прості геометричні зображення та

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Добирає матеріали і технології для виготовлення виробу	за допомогою дорослих або самостійно добирає конструкційні матеріали та технології для виготовлення виробу	керується ними у процесі роботи самостійно добирає матеріали та технології для виготовлення виробу
Моделює, конструює та виготовляє виріб	моделює, конструює та виготовляє виріб з готових елементів за допомогою дорослих; виготовляє та оздоблює виріб за допомогою дорослих	моделює, конструює та виготовляє виріб з готових елементів; виготовляє та оздоблює виріб відомими технологіями
Оцінює та представляє результати власної або колективної діяльності	оцінює та представляє результати власної або колективної діяльності за допомогою дорослих	представляє одержаний результат власної або колективної діяльності та намагається оцінити його
<i>Турбота про власний побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто оточує</i>		
Застосовує технологічні операції традиційних та сучасних ремесел	виконує прості технологічні операції традиційних та сучасних ремесел за допомогою дорослих або самостійно	самостійно виконує прості технологічні операції традиційних та сучасних ремесел
Створює виріб, застосовуючи технології традиційних та сучасних ремесел	спостерігає за процесом виготовлення виробу народними майстрами; створює виріб за допомогою дорослих або самостійно згідно із зразком чи власним задумом, застосовуючи технології традиційних та сучасних ремесел	самостійно створює виріб, застосовуючи технології традиційних та сучасних ремесел

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<i>Ефективне використання природних матеріалів, турбота про навколишній світ</i>		
Розраховує витрати	за допомогою дорослих розраховує орієнтовні витрати та кількість матеріалів для виготовлення виробу	за допомогою дорослих або самостійно розраховує орієнтовні витрати та кількість матеріалів для виготовлення виробу
Ощадно використовує матеріали	під час виготовлення виробів намагається ощадно використовувати матеріали; за допомогою дорослих готує залишки до вторинної обробки	ощадно використовує матеріали; сортує відходи, дотримуючися відповідних правил
<i>Практичне і творче застосування традиційних та сучасних ремесел</i>		
Організовує власну життєдіяльність	за допомогою дорослих планує дії та виконує їх у власному побуті	планує та виконує дії у власному побуті
Розв'язує практичні завдання у побуті	виконує практичні завдання в побуті; організовує робоче місце за допомогою дорослих	безпечно використовує найпростіші прилади у побуті; самостійно організовує робоче місце відповідно до визначених потреб та завдань
Дотримується безпеки під час виготовлення виробу	дотримується безпечних прийомів праці під час використання інструментів та пристосувань	
<u>V. ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u>		
<i>Пошук, подання, перетворення, аналіз, узагальнення та систематизація даних, критичне оцінювання інформації для розв'язання життєвих проблем</i>		

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Досліджує інформаційний навколишній світ	пояснює сприйняття інформації різними органами чуття на основі власних спостережень	пояснює основні інформаційні процеси у близькому для себе середовищі (дім, школа, вулиця) на основі власних спостережень
Знаходить, подає, перетворює, аналізує та зберігає дані різних типів	розрізняє та фіксує дані, аналізує та впорядковує прості послідовності	знаходить інформацію, зберігає дані на цифрових носіях, перетворює інформацію з однієї форми в іншу за допомогою поданих шаблонів, порівнює різні способи представлення інформації, аналізує та впорядковує послідовності
Добирає об'єкти для створення моделей	визначає об'єкти, їх властивості та значення властивостей за підтримки вчителя; розрізняє моделі та їх відповідники у реальному світі, створює прості моделі	класифікує об'єкти за їх властивостями, зіставляє ознаки моделей реального і цифрового світу, аналізує вплив подій на властивості, досліджує об'єкти за допомогою створених моделей
Критично оцінює інформацію з різних джерел	розрізняє правдиві та неправдиві твердження, здобуті з різних джерел	висловлює припущення про достовірність інформації, отриманої з цифрових джерел, розрізняє факти і судження
<i>Створення інформаційних продуктів та програм для ефективного розв'язання задач/проблем, творчого самовираження індивідуально та у співпраці, за допомогою цифрових пристроїв та без них</i>		
Розробляє та реалізує алгоритми	створює план дій, наводить приклади	розробляє алгоритми (зокрема, для власної

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Створює та налагоджує програмні проекти	повторення та виконання дій за визначеним завданням у повсякденній діяльності складає простий план із точних та однозначних вказівок до дій виконавців, виявляє в ньому помилки, оцінює відповідність очікуваному результату	чи групової діяльності) з послідовних дій, умов, повторень створює згідно з планом або алгоритмом прості програми та налагоджує їх; прогнозує та формулює очікуваний результат створеної програми
Розробляє модульні проекти	складає ціле із запропонованих частин, пояснює, як заміна окремих частин приводить до іншого цілого	розкладає задачі на прості, які виконуються згідно з окремими інструкціями чи послідовністю інструкцій і навпаки (компонує)
Опрацьовує та створює інформаційні продукти з використанням даних різних типів	використовує готові та створює прості інформаційні продукти (текст, зображення, звуки) для отримання, передачі інформації або представлення власних ідей, результатів діяльності	створює інформаційні продукти, поєднуючи текст, зображення, звук тощо для представлення ідей та/або результатів діяльності
Співпрацює в команді для створення інформаційного продукту	самостійно та відповідально виконує визначені завдання; працює в команді з іншими особами для досягнення спільної мети	керує своїми діями та пояснює власний внесок у спільний результат роботи команди, коментує успішні та невдалі кроки у процесі роботи

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<i>Усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій та цифрових пристроїв для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творець та/або споживач, самостійне опанування нових</i>		
Використовує широкий спектр цифрових пристроїв	використовує цифрові пристрої вдома, в школі, на вулиці та пояснює їх призначення	обирає цифрове середовище, пристрої, засоби для розв'язання життєвої задачі/проблеми, пояснює свій вибір
Організовує власне інформаційне середовище	організовує власне робоче місце за допомогою дорослих; розпізнає та описує прості проблеми та збої, які виникають у роботі доступних цифрових пристроїв, звертається за допомогою та підтримкою	налаштовує для власних потреб відповідне програмне середовище; визначає за допомогою правильної термінології збої у роботі доступних цифрових пристроїв, усуває прості несправності
Спілкується, навчається та співпрацює в мережевих спільнотах	використовує цифрові пристрої, технології для доступу до інформації та спілкування	співпрацює та спілкується в захищених мережевих спільнотах для обміну думками, виконання спільних завдань, пошуку інформації та навчання
<i>Усвідомлення наслідків використання інформаційних технологій для себе, суспільства, навколишнього світу та сталого розвитку, дотримання етичних, міжкультурних та правових норм інформаційної взаємодії</i>		
Відповідально використовує інформаційні технології у повсякденному	дотримується правил безпечної роботи; захищає свій інформаційний простір; розповідає	відповідально використовує технології для власної безпеки, регулює власний час роботи з цифровими

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
житті, захищає себе та свій інформаційний простір	про проблеми дорослим	пристроями, обговорює різні наслідки використання інформаційних технологій у школі, на вулиці, вдома тощо
Дотримується норм соціальної, міжкультурної та міжособистісної взаємодії	зважає на технічні можливості цифрових пристроїв для спілкування, зокрема з людьми з особливими потребами, поважає приватність повідомлень, толерантно ставиться до відмінностей культур, традицій і різних думок	добирає належні засоби для спілкування з іншими особами, зокрема з людьми з особливими потребами безпосередньо та через Інтернет, усвідомлює відповідальність за свою діяльність в Інтернеті; рекомендує цікаві та безпечні сайти своїм друзям
Дотримується норм правової взаємодії	зазначає авторство власних робіт; виявляє повагу до авторства інших осіб	відвідує тільки корисні і безпечні сайти; дотримується правил використання власних і чужих творів
<u>VI. СОЦІАЛЬНА І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u>		
<i>Турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного і тих, хто оточує</i>		
Діє відповідально	демонструє поведінку, яка запобігає або зменшує ризики для життя і здоров'я	демонструє різноманітні практики поведінки, які запобігають або зменшують ризики для життя і здоров'я
Відстоює інтереси власні та інших	протидіє проявам тиску, неповаги та	протидіє проявам тиску, неповаги та приниження

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
осіб	приниження щодо себе та інших осіб, звертаючися за допомогою до дорослих	щодо себе та інших осіб, самостійно або за допомогою дорослих залежно від ризику
Надає допомогу	розрізняє, до кого і як звернутися за допомогою; описує приклади такої діяльності	визначає потребу у допомозі собі та іншим особам, оцінює можливості її надання
Поводиться етично	розпізнає здорову етичну поведінку (сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність, відвагу, відданість) та наслідкує її	поводиться етично, демонструючи сумлінність, справедливість, чесність, відповідальність тощо
<i>Визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для здоров'я, добробуту, власної безпеки та безпеки інших осіб</i>		
Розпізнає небезпечні ситуації	розпізнає та описує небезпеку вдома, у школі та навколишньому світі	пояснює, що робити в небезпечних ситуаціях вдома, у школі та навколишньому світі
Прогнозує наслідки	пояснює, що кожна дія (рішення) має наслідки	прогнозує можливі наслідки своїх дій (рішень) для себе та інших осіб
Ухвалює рішення	вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях без загрози для життя і здоров'я	вирішує, як діяти у повсякденних ситуаціях з користю для здоров'я, безпеки та добробуту
Поводиться безпечно	пояснює, від чого залежить безпека вдома, у школі та навколишньому світі	поводиться безпечно з огляду на себе та інших осіб вдома, у школі, на вулиці, у громадських місцях

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<i>Аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналіз і оцінка наслідків та ризиків</i>		
Обмірковує альтернативи власних дій та рішень	визначає здорові та шкідливі звички	обмірковує альтернативні рішення щодо відповідності здоровим чи шкідливим звичкам
Приймає зміни власного організму	відзначає зміни власного організму і приймає їх	спостерігає за змінами у своєму тілі залежно від фізичного стану, настрою, виду діяльності, способу життя; пояснює та приймає їх
Аналізує вплив поведінки на здоров'я	визначає позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки	аналізує позитивний і негативний вплив на вибір здорової та безпечної поведінки
Здійснює вибір та отримує задоволення	розпізнає, що приносить задоволення та користь	обирає діяльність, яка приносить задоволення та користь
<i>Підприємливість та етична поведінка для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту</i>		
Вчиться вчитися без шкоди для здоров'я	упорядковує власне навчання відповідно до своїх потреб та рекомендованих умов	планує та організовує власне навчання, чергуючи його з відпочинком
Знаходить і перевіряє інформацію	розпізнає знаки, символи і попередження щодо ймовірної небезпеки	намагається критично оцінювати інформацію щодо товарів і послуг
Діє ефективно і самостійно	пояснює потреби свої та інших осіб; визначає, від кого та від чого залежить задоволення потреб	розрізняє необхідні та надмірні потреби свої та інших осіб; визначає короткострокові цілі та планує конкретні дії щодо задоволення власних потреб

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Спілкується конструктивно	уважно слухає, запитує про потреби інших осіб та висловлюється так, щоб не образити інших осіб	сприймає критичну інформацію щодо себе та етично реагує на неї
Виявляє культуру споживання	визнає важливість помірності у споживанні послуг та продукції	намагається ощадно використовувати ресурси
Планує майбутнє	пояснює важливість навчання у школі для свого життя та добробуту; планує свій день (навчальний та вихідний)	уявляє свою мету і розповідає про те, як її досягти; пояснює, як від ставлення до навчання залежить власний успіх і добробут
Співпрацює для досягнення результату діяльності	виконує різні ролі в групі, пояснює у чому цінність спільної роботи	погоджується на ту роль, що здатний виконати найкраще; разом з іншими особами визначає мету спільної роботи, намагається досягти її
<u>VII. ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u> <i>Встановлення зв'язків між подіями, діяльністю людей та її результатами у часі, пояснення значення пам'ятних для себе та інших громадян України дат (подій)</i>		
Орієнтується в історичному часі	встановлює послідовність подій (раніше/пізніше, до/після, давно/недавно); пояснює, як і чому люди визначають час	визначає послідовність подій; співвідносить одиниці вимірювання часу
Розкриває тривалість і варіативність подій в часі	описує послідовність етапів розвитку людини; намагається пояснити, як події	встановлює кількість поколінь у своїй родині, розкриває зв'язки між теперішнім та

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Виявляє і прогнозує суспільні (історичні) зміни	пов'язані між собою розрізняє теперішнє, минуле і майбутнє (було — є — буде)	попередніми поколіннями наводить приклади культурно-історичної спадщини України; виокремлює важливі для громадян України події, пояснює, як вони впливають на життя
<i>Орієнтація у знайомому соціальному середовищі, долучення до його розвитку, пояснення впливу природи та діяльності людей на нього</i>		
Орієнтується у соціальному середовищі	орієнтується у близькому до місця проживання та освоєному людьми середовища	розпізнає відомі об'єкти соціального середовища, планує прогулянку/подорож/екскурсію до об'єктів культурної спадщини рідного краю, України
Виявляє взаємозв'язок природного і соціального середовищ	показує, як природа дає людям засоби до існування; описує зміни, які спостерігає у знайомому просторі, пов'язані з людською діяльністю	пояснює цінність природи для життя та роль діяльності людини в освоєнні навколишнього світу
Формує разом з іншими особами громадський простір	досліджує об'єкти загального користування у своїй місцевості; дотримується правил поведінки під час гри, прогулянки і відпочинку	розрізняє об'єкти загального користування і власні об'єкти; протидіє (залучаючи дорослих) порушенням правил поведінки в публічних місцях
	<i>Робота з різними джерелами соціальної та історичної інформації, аналіз змісту джерел, їх критична оцінка</i>	
Добирає джерела історичної та суспільно значущої	пояснює, де може знайти потрібну інформацію; виявляє	знаходить потрібну інформацію про минуле і сучасне; добирає

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
інформації	основний зміст джерела інформації; розпитує старших людей про минуле	джерело інформації відповідно до потреб і заінтересованості
Аналізує соціальну (історичну) інформацію	запитує про те, що зацікавило; знаходить відповіді на запитання; виокремлює в джерелі інформацію про відому особу/подію	виокремлює в тексті окремі події, персонажі, поняття; формулює зрозумілі запитання про людей, минулі чи теперішні події
Оцінює достовірність соціальної (історичної) інформації	розрізняє казкові події та події минулого; висловлює припущення про правдивість інформації	виокремлює факти, які викликають сумніви; знаходить інформацію, яка спростовує або підтверджує сумніви; пояснює можливі наслідки поширення неправдивої інформації
<i>Узагальнення інформації з різних джерел, розповідь про минуле і сучасне</i>		
Систематизує та узагальнює соціальну (історичну) інформацію	виокремлює незрозумілі слова і за допомогою дорослих встановлює їх зміст; придумує назву твору, що відображає його зміст	збирає інформацію на тему, яка цікавить; визначає важливі і менш важливі відомості та обґрунтовує це; порівнює події, вчинки осіб
Розповідає про минуле і сучасне	розповідає про себе, свою родину та інших осіб	виражає різними способами уявлення про відомі історичні події, пам'ятки культури, видатних людей
<i>Представлення аргументованих суджень про відомі факти історії та історичних осіб, а також про події суспільного життя</i>		
Формулює та представляє судження,	висловлює свої вподобання; виокремлює фрази	формулює власну думку щодо вчинку, події, пам'ятки

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Добираючи аргументи	та/або дії, які вразили; обмірковує вплив своїх слів та/або дій на думку інших осіб	культури; добирає прості докази; дотримується послідовності викладення думок
<i>Усвідомлення почуття власної гідності, діяльність з урахуванням власних прав і свобод, повага до прав і гідності інших осіб, протидія дискримінації та нерівному ставленню до особистості</i>		
Формує себе як особистість, утверджує власну гідність	описує себе, свій характер, захоплення, якими вирізняється від інших осіб	визначає свої риси характеру, моральні якості; розповідає про свої мрії та пояснює шляхи їх здійснення
Захищає права людини	пояснює свої обов'язки в сім'ї, школі; дотримується правил поведінки, що засвідчують повагу до інших осіб; звертається за допомогою до старших у разі, коли його або інших осіб ображають	виявляє та засуджує негідну поведінку; розпізнає випадки порушення прав дитини; пояснює, до кого можна звернутися, коли ображають та/або принижують його чи інших осіб, відповідно діє в таких ситуаціях
Протидіє і запобігає проявам дискримінації та нерівності	розпізнає вчинки і слова, які можуть підтримати або образити; поважає різноманітність, справедливо ставиться до інших осіб	спілкується з урахуванням особливостей інших людей; пояснює, чому потрібно діяти справедливо
<i>Усвідомлення себе громадянином України, аналіз культурно-історичних основ власної ідентичності, визнання цінності культурного розмаїття</i>		
Усвідомлює себе частиною спільноти	збирає інформацію та розповідає про свою родину, однокласників, Україну; пояснює, що означає бути членом	досліджує своє походження, родовід, визначає свою роль у школі, громаді, державі; досліджує, які

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Співпрацює з іншими особами	<p>родини, громади, класу; долучається до родинних і національних традицій, пояснює їх значення для себе</p> <p>пояснює важливість співпраці у групі; разом з іншими особами визначає послідовність виконання завдань; виконує різні ролі в групі</p>	<p>традиції і свята шанують у родині, родинних друзів та однокласників, ставиться з повагою до цих традицій і свят</p> <p>визначає мету спільної роботи; планує послідовність дій групи для виконання завдання; погоджується на роль, яку здатний виконати найкраще</p>
<p><i>Дотримання принципів демократичного громадянства, активна участь у житті шкільної спільноти, місцевої громади і держави</i></p>		
Робить відповідальний вибір	<p>домовляється з однокласниками про добросовісні правила взаємодії, дотримується досягнутих домовленостей, пояснює, чому це важливо</p>	<p>визначає разом з однокласниками та використовує правила та процедури вирішення питань, які стосуються життя класу; пояснює, як власний вибір та дії можуть вплинути на інших осіб</p>
Бере участь у розв'язанні проблем спільнот	<p>розповідає про свої успіхи, успіхи класу, своєї родини; розповідає про свої проблеми, обирає варіанти їх розв'язання; долучається до корисних справ у родині, класі, школі</p>	<p>розповідає про свої досягнення, досягнення класу, своєї родини, школи, громади; аналізує проблеми класу, школи, громади та пропонує варіанти їх розв'язання; пояснює фактори, які допомогли досягти успіху або призвели до виникнення проблеми; долучається до справ, корисних для класу,</p>

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Осміслює громадсько-політичне життя	розповідає про Україну як про свою Батьківщину, розпізнає державні символи України, шанобливо ставиться до них	школи, громади пояснює, що означає бути громадянином України та як Україна пов'язана з Європою
<u>VIII. МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u> <i>Художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва</i>		
Творює різними засобами і способами Імпровізує	творює відомими художніми засобами і способами експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо для створення художніх образів	добирає засоби і способи для творення художнього образу експериментує, використовуючи відомі техніки художньо-творчої діяльності, звуками, ритмами, рухами, лініями, кольорами, формами, матеріалами тощо, поєднуючи елементи для втілення ідеї в художньому образі
Естетично перетворює навколишній світ	спостерігає за навколишнім світом, фіксує за допомогою вчителя цікаві явища як ідеї для творчості; допомагає прикрасити місце, де навчається, живе	спостерігає за навколишнім світом, фіксує в різний спосіб цікаві явища; використовує їх у творчій діяльності; пропонує ідеї оздоблення місця, де навчається, живе; реалізує їх самостійно або за допомогою інших осіб

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
<i>Пізнання мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва</i>		
Аналізує, інтерпретує, оцінює мистецтво	сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб (словами, рухами, мімікою, лініями, кольорами тощо)	сприймає твори різних видів мистецтва і проявляє емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб; зосереджує увагу на деталях; пояснює, що подобається у творі, а що ні, визначає відомі засоби художньої виразності
Пізнає мову мистецтва	розрізняє види мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо) і розпізнає притаманні їм засоби виразності	визрізняє елементи художньої мови, характерні для різних видів мистецтва (музичне, образотворче, театральне, хореографічне тощо)
<i>Пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво</i>		
Оцінює власну творчість	оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; пояснює, наскільки вдалося втілити свій задум	оцінює власну творчість за визначеними орієнтирами; визначає за допомогою вчителя необхідні для самовдосконалення дії; відстоює своє право на самовираження
Представляє власні досягнення	презентує створені художні образи у зрозумілий спосіб, пояснюючи створене	презентує створені художні образи, пояснює свій задум, відстоює думку
Взаємодіє з іншими особами через мистецтво	бере участь у колективній творчій діяльності,	бере участь у колективних творчих проєктах, виконує різні

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
	дотримується правил творчої співпраці; ділиться з іншими особами враженнями від сприйняття мистецтва та творчої діяльності	дії/ролі у творчому процесі; обговорює з іншими особами враження від сприйняття мистецтва та творчої діяльності, поважаючи вибір інших осіб
Регулює власний емоційний стан засобами мистецтва	визначає серед творів і видів художньо-творчої діяльності ті, що подобаються; ділиться емоціями від сприйняття мистецьких творів; творить для власного задоволення	розпізнає власні емоції від сприйняття мистецьких творів, обирає твори і види художньо-творчої діяльності відповідно до свого настрою; пояснює, від чого одержує насолоду у власній творчості
<u>ІХ. ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ</u>		
<i>Заняття руховою активністю, фізичною культурою та спортом; демонстрація рухових умінь та навичок, використання їх у різних життєвих ситуаціях</i>		
Виконує життєво необхідні рухові дії	виконує вправи на пересування (ходьба, біг, стрибки, лазіння, плавання, ковзання), виконує вправи з предметами та без них (за наявності відповідних умов)	виконує вправи на пересування (ходьба, біг, стрибки, лазіння, плавання, ковзання) з предметами та без них, оцінює власне виконання рухових дій та виконання вправ іншими особами (за наявності відповідних умов)
Моделує рухову діяльність	розпізнає, добирає та виконує фізичні вправи для ранкової гімнастики; розрізняє,	розпізнає, добирає та виконує фізичні вправи для ранкової гімнастики, фізкультурної хвилинки

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Виконує фізичні вправи під час ігрової діяльності та змагань	добирає та виконує фізичні вправи з різних видів спорту для розвитку фізичних якостей виконує рухові дії під час рухливих ігор під керівництвом вчителя	та паузи; добирає відповідний інвентар для кожного виду спорту, розрізняє та виконує вправи з різних видів спорту для розвитку фізичних якостей виконує рухові дії у рухливих іграх під час занять у школі та дозвілля
<i>Вибір фізичних вправ для підвищення рівня фізичної підготовленості</i>		
Контролює свій фізичний стан	контролює своє самопочуття за підтримки дорослих у закладі загальної середньої освіти і поза його межами	володіє елементами самоконтролю у процесі виконання фізичних вправ
Аналізує та оцінює вплив фізичного навантаження на стан здоров'я	пояснює значення фізичних вправ для здоров'я людини	аналізує вплив позитивних та негативних факторів на стан здоров'я людини; оцінює своє самопочуття за частотою серцевих скорочень та частотою дихання
Добирає фізичні вправи для розвитку фізичних якостей та зміцнення здоров'я	обирає за допомогою вчителя та виконує вправи/ігри і елементи різних видів спорту для розвитку фізичних якостей	регулює інтенсивність навантаження відповідно до визначених завдань
<i>Дотримання правил безпечної і чесної гри, вміння боротися, вигравати і програвати; усвідомлення значення фізичних вправ для здоров'я, задоволення, гартування характеру, самовираження та соціальна взаємодія</i>		

Загальні результати навчання здобувачів освіти	Обов'язкові результати навчання здобувачів освіти	
	1–2 класи	3–4 класи
Виконує різні соціальні ролі	виконує різні ролі під час рухливих ігор, забав, обрядів та інших форм рухової діяльності	ефективно взаємодіє з однолітками для досягнення спільних командних цілей під час рухової діяльності
Дотримується безпечної поведінки	дотримується правил безпеки особисто та під час спільної з друзями рухової діяльності	дотримується правил безпеки під час рухової діяльності в закладі загальної середньої освіти та поза його межами, пояснює значення цих правил та їх наслідки
Дотримується етичних норм у руховій діяльності	дотримується правил чесної гри під час рухової діяльності; не засмучується через поразку	дотримується правил чесної гри під час рухової діяльності; прагне вигравати, не засмучується через поразку і сприймає її гідно

БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

початкової освіти з українською мовою навчання

Назва освітньої галузі	Кількість годин на рік				
	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	разом
Інваріантний складник					
Мовно-літературна, у тому числі:	315	315	315	315	1260
українська мова і література	245	245	245	245	
іншомовна освіта	70	70	70	70	
Математична	140	140	140	140	560
Природнична	140	175	210	210	735
Соціальна і здоров'язбережувальна					
Громадянська та історична					
Технологічна					
Інформатична					
Мистецька	70	70	70	70	280
Фізкультурна*	105	105	105	105	420
Варіативний складник					
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, курси за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	35	70	70	70	245
Загальнорічна кількість навчальних годин, що фінансуються з бюджету (без урахування поділу на групи)	805	875	910	910	3500
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження здобувача освіти	20/ 700	22/ 770	23/ 805	23/ 805	88/ 3080

* Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого/річного навчального навантаження здобувача освіти.

** Освітні програми закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини в очікуваних результатах вивчення української мови враховують мовну підготовку здобувачів освіти та спорідненість їх рідної і державної мов.

*** Іншомовна освіта для дітей з інтелектуальними порушеннями не передбачена. Години розподіляються між іншими галузями на вибір педагога.

**** Освітні програми закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини в очікуваних результатах вивчення української мови враховують мовну підготовку здобувачів освіти та спорідненість їх рідної і державної мов. Іншомовна освіта для дітей з інтелектуальними порушеннями не передбачена. Години розподіляються між іншими галузями на вибір педагога.

**Фрагмент навчальної програми «Природознавство»
для загальноосвітніх навчальних закладів**

Пояснювальна записка

Загальна характеристика навчального предмета

Програма навчального предмета «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти і передбачає пропедевтику природничих предметів відповідно до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Базовим поняттям предмета є *природа* як цілісний системний об'єкт, який визначає добір змісту, його розподіл і способи організації навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Основна мета навчального предмета «Природознавство» в початковій школі – формування *природознавчої компетентності* школярів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про неживу та живу природу, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, формування ціннісного ставлення до природи та людини.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- формування наукової картини світу;
- формування елементарних уявлень про об'єкти і явища природи, їхні взаємозв'язки у системі «нежива природа – жива природа», «природа – людина»;
- формування способів навчально-пізнавальної й природоохоронної діяльності;
- оволодіння елементарними дослідницькими вміннями;
- набуття досвіду природоохоронної діяльності та застосування його у життєвих ситуаціях;
- засвоєння норм етичного ставлення до природи;
- виховання любові до природи рідного краю;
- ознайомлення з традиціями шанобливого ставлення українського народу до природи.

Добір змісту предмета та його структурування визначаються єдністю загально-дидактичних (гуманізації, науковості, наступності, доступності тощо) та природничих (екологічного, краєзнавчого, фенологічного) принципів.

Відповідно до базового навчального плану предмет «Природознавство» вивчається з 1-го по 4-й клас по дві години на тиждень. Загальний обсяг навчального часу становить 270 годин.

Особливості організації вивчення програмового матеріалу

Навчально-пізнавальний процес рекомендується базувати на компетентнісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. У навчальних цілях варто використовувати природознавчий та краєзнавчий матеріал, проводити екскурсії у природу. Розширений перелік екскурсій подано наприкінці програми кожного класу.

Важливе значення для емоційно-естетичного сприйняття природи молодшими школярами відіграють спостереження та власні дослідження; творчі завдання, екологічні акції, дидактичні ігри; уроки, проведені у формі подорожі, усного журналу, репортажу з місця подій, святкування дня Землі, води, прильоту птахів тощо. Такі форми проведення навчальних занять позитивно впливають на емоційну сферу дитини, сприяють розвитку її уяви, фантазії, мислення, концентрують увагу.

Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи варто залучати молодших школярів до парної та групової роботи, застосовувати інноваційні методики, інформаційно-комунікаційні засоби, ресурси мережі Інтернет.

Метод проєктів у сучасній початковій школі втілює ідею індивідуалізації навчального процесу та розвивального навчання. Саме в процесі проєктної діяльності на уроках природознавства формуються міжпредметні (дослідницька, формування наукової картини світу) та ключові (вміння вчитися, інформаційно-комунікативна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна) компетентності. Тематика проєктів та їхні назви, запропоновані у програмі, можуть бути змінені на розсуд учителя, але повинні відповідати навчальним завданням відповідного розділу програми. Рекомендована кількість проєктів у першому класі – не менше 2-х, у 2–4-х класах – не менше 4-х.

Домінуючу роль учитель відводить власним дослідженням та спостереженням школярів, практичним роботам, демонстраційним і фронтальним експериментам, практичній діяльності з охорони природи.

Кількість годин на вивчення кожної теми учителі визначають, враховуючи підготовленість класу та регіональні особливості. За рахунок розвантаження програми рекомендується збільшити кількість уроків-екскурсій та спостережень у природі; збільшити кількість годин на організацію проєктної діяльності школярів або розширити її тематику.

3 клас

(68 годин, 2 години на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до навчальних досягнень учня/учениці
ВОДА	
<p>Вода в природі. Властивості рідин на прикладі води. Температура плавлення льоду та кипіння води. Значення трьох станів води для життя на Землі. Вода – розчинник. Розчинні та нерозчинні речовини. Прісна та морська вода. Розподіл запасів прісної води на Землі. Як людина використовує властивості води? Охорона водойм.</p>	<p>Учень/учениця: <i>має уявлення</i> про розподіл води на Землі; розчинні та нерозчинні речовини; роль води у природі та її значення для людини; <i>називає</i> три стани води, температуру плавлення льоду та кипіння води; <i>розуміє</i> значення існування води у трьох станах для життя на Землі; обмеженість запасів прісної води на нашій планеті; <i>досліджує</i> властивості води та рідин; <i>застосовує</i> на практиці знання про розчинні та нерозчинні речовини, властивості води та рідин; <i>дотримується</i> правил економного використання прісної води.</p>
<p>Практичні роботи</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідження розчинності речовин, що використовуються у побуті. 2. Порівняння властивостей води та інших рідин. 	

ПОВІТРЯ

Газоподібні речовини. Повітря як суміш речовин, його склад та властивості. Розширення газів за нагрівання. Рух повітря. Поняття про виникнення вітру. Як людина використовує властивості повітря? Охорона повітря.

Учень/учениця:

має уявлення про склад і властивості повітря; джерела забруднення повітря; причини виникнення вітру; знає про властивість повітря та газоподібних речовин розширюватися за нагрівання; розуміє значення повітря для життя; важливість вивчення властивостей повітря для практичних потреб людини; досліджує властивості повітря; застосовує на практиці знання про склад і властивості повітря, його охорону.

Практична робота. Дослідження властивостей газоподібних речовин на прикладі повітря.

КОРИСНІ КОПАЛИНИ. ҐРУНТИ

Корисні копалини – гірські породи, які використовує людина. Види корисних копалин (тверді, рідкі та газоподібні). Різноманітність корисних копалин та використання їх людиною. Значення корисних копалин для людини. Ґрунт. Склад Ґрунту. Родючість – основна властивість Ґрунту. Хто живе у Ґрунті? Роль живих організмів в утворенні Ґрунту. Значення і охорона Ґрунтів.

Учень/учениця:

має уявлення про гірські породи та корисні копалини; про раціональне та ощадливе використання корисних копалин; роль живих організмів в утворенні Ґрунту; наводить приклади твердих, рідких та газоподібних корисних копалин; класифікує корисні копалини за видами; називає найпоширеніші корисні копалини рідного краю та їхні властивості; наводить приклади використання корисних копалин людиною; тварин, які живуть у Ґрунті; розуміє значення Ґрунту для життя рослин і тварин;

	<p><i>пояснює</i> роль живих організмів в утворенні ґрунту; <i>досліджує</i> наявність повітря і води у ґрунті; <i>пояснює</i>, чому не можна спалювати стерню; <i>застосовує</i> на практиці знання про необхідність економного й бережного ставлення до корисних копалин і ґрунтів у своїй місцевості.</p>
--	---

Практична робота

1. Ознайомлення з колекцією корисних копалин. Порівняння властивостей твердих тіл на прикладі корисних копалин.
2. Виявлення повітря та води у складі ґрунту.

ЕНЕРГІЯ В НАШОМУ ЖИТТІ

<p>Паливні корисні копалини (вугілля, нафта, газ, торф) та їхнє використання людиною. Невичерпні джерела енергії (Сонце, вітер і вода) та їхнє використання людиною. Побутові прилади, які споживають енергію. Поняття про збереження тепла та електроенергії у побуті.</p>	<p>Учень/учениця: <i>має</i> уявлення про вичерпні та невичерпні джерела енергії; <i>називає</i> паливні корисні копалини; побутові прилади, які споживають енергію; <i>пояснює</i> взаємозв'язки у живій та неживій природі на прикладі походження деяких паливних корисних копалин; використання енергії Сонця, вітру та рухомої води людиною (на прикладах); <i>виготовляє</i> модель теплиці; <i>спостерігає</i> за проростанням насіння у теплиці; <i>застосовує</i> знання для догляду за рослинами у теплиці; <i>встановлює</i> умови, необхідні для розвитку рослин; <i>застосовує</i> правила безпечної поведінки з електроприладами; економного використання води, тепла, електроенергії у побуті.</p>
---	---

ЖИВІ ОРГАНІЗМИ ТА СЕРЕДОВИЩА ЇХНЬОГО ІСНУВАННЯ

Рослини – живі організми. Різноманітність рослин. Хвойні та квіткові рослини. Розмноження квіткових рослин. Однорічні та багаторічні рослини. Умови розвитку рослин. Пристосування рослин до умов середовища (світло, тепло, вода, родючість ґрунту). Культурні рослини. Значення рослин у природі та для людини. Різноманітність тварин. Розмноження та розвиток тварин, піклування про потомство. Комахи. Риби. Земноводні і плазуни. Птахи. Звірі (ссавці). Рослиноїдні, м'ясоїдні, всеїдні тварини. Ланцюги живлення. Свійські та дикі тварини. Пристосування тварин до життя в різних умовах. Гриби – живі організми. Будова грибів. Значення грибів у природі. Бактерії. Значення бактерій у природі і для людини. Охорона рослинного і тваринного світу. Червона книга України. Заповідні території рідного краю. Державні заповідники. Ботанічні сади.

Учень/учениця:

має уявлення про рослини, тварин, гриби і бактерії як живі організми; ланцюги живлення; заповідні території рідного краю, державні заповідники, ботанічні сади; розмноження та піклування тварин про потомство;
знає про різноманітність рослин і тварин у природі; способи розмноження квіткових рослин; про Червону книгу України;
наводить приклади пристосування рослин і тварин до умов існування; культурних рослин та свійських тварин своєї місцевості;
розуміє значення тварин і рослин, грибів і бактерій у природі і для людини; роль державних заповідників і ботанічних садів у справі охорони природи; поділ тварин за способом живлення; свою роль в охороні природи рідного краю;
розрізняє квіткові й хвойні рослини, їхні органи; їстівні та отруйні гриби; свійських та диких тварин; вміє розмножувати кімнатні рослини;
застосовує знання про рослини, тварин, гриби і бактерії у життєвих ситуаціях та правила поведінки у природі.

Практична робота

Розпізнавання квіткових рослин за наочністю.

ЛЮДИНА ТА ЇЇ ОРГАНІЗМ

Організм людини. Системи органів тіла людини та їхнє значення для життя людини. Нервова система. Опорно-рухова система. Травна система. Харчування. Правила здорового харчування. Дихальна система. Запобігання захворюванням органів дихання. Кровоносна система. Значення крові в організмі людини. Шкіра. Значення шкіри для організму людини та її гігієна. Органи чуття. Гігієна органів чуття. Правила здорового способу життя.

Учень/учениця:

має уявлення про організм людини як єдине ціле; окремі органи, системи органів; функції основних систем органів в організмі людини (нервової, опорно-рухової, травної, дихальної, кровоносною систем, шкіри, органів чуття); розуміє значення поживних речовин рослинного і тваринного походження для організму людини; застосовує правила здорового способу життя; гігієни шкіри, органів чуття та дихання.

Практична робота

Аналіз запропонованого раціону харчування (або складання раціону здорового харчування).

Рекомендовані екскурсії (за вибором учителя, з врахуванням місцевих можливостей):
1. Різноманітність тварин і рослин рідного краю (заповідник, заказник, ботанічний сад, національний парк, пам'ятка природи, ферма, зоопарк, інше).
2. Твоє здоров'я (шкільний

Учень/учениця:

застосовує правила поведінки в природі; спостерігає та фіксує результати своїх спостережень; фотографує найцікавіші об'єкти природи рідного краю (за можливості); дотримується правил поведінки під час екскурсій.

<p>медичний кабінет, фельдшерсько-акушерський пункт, лікарня, поліклініка, магазин екопродуктів, аптека, інше).</p> <p>3. Корисні бактерії (дріжзавод, молокозавод, хлібзавод, інше)</p> <p>4. Культурні рослини (город, квітник, сад, теплиця, оранжерея, інше).</p> <p>5. Тепло у твоєму домі (шкільна котельня, магазин електроприладів, електростанція, теплиця, інше).</p>	
<p>Рекомендовані навчальні проєкти (за вибором учителя, не менше чотирьох впродовж навчального року, з них один – дослідницький). Назву і маршрут проєкту учитель визначає разом з дітьми – учасниками проєкту. Запропоновані назви – орієнтовні.</p> <p>1. Звідки береться пил?</p> <p>2. „Шукачі скарбів” (корисні копалини рідного краю).</p> <p>3. Чому не можна випалювати стерню?</p> <p>4. «Теплиця на моєму підвіконні» (виготовлення моделі теплиці та вирощування рослин з насіння).</p>	<p>Учень/учениця: <i>знаходить</i> (за вказівкою вчителя), <i>порівнює</i> та <i>узагальнює</i> необхідну для проєктної діяльності інформацію з 2-3-х джерел знань; <i>бере участь у складанні</i> маршруту навчального проєкту; <i>працює</i> в групах, у парі.</p>

<p>5. Як зберегти тепло і світло в нашому домі?</p> <p>6. Який дар природи для людства найцінніший (повітря, вода, тварини, рослини, ґрунт, корисні копалини)?</p> <p>7. Добра справа для природи.</p> <p>8. Різноманітність речовин і матеріалів та використання їх людиною.</p>	
---	--

4 клас

(68 год., 2 години на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
ВСЕСВІТ І СОНЯЧНА СИСТЕМА	
<p>Уявлення давніх людей про Землю та Всесвіт. Склад Сонячної системи: Сонце, великі та карликові планети, малі тіла. Земля – планета Сонячної системи. Вплив Сонця на різноманітність Добовий і річний рух Землі. Місяць – природний супутник Землі. Сузір'я. Велика та Мала Ведмедиця. Полярна зоря. Молочний Шлях – наша Галактика. Сучасні уявлення про Всесвіт.</p>	<p>Учень/учениця: <i>має уявлення</i> про давні моделі Всесвіту та сучасні уявлення про нього; про зорі, сузір'я, Молочний Шлях; <i>називає</i> склад Сонячної системи, теплові пояси Землі; умови, необхідні для життя живих організмів; <i>пояснює</i> зв'язок між добовим та річним рухом Землі і періодичними змінами у природі; <i>характеризує</i> умови на планетах Сонячної системи; <i>застосовує</i> знання для задоволення пізнавального інтересу про Землю та інші планети Сонячної системи.</p>

ПЛАН І КАРТА

Горизонт, сторони горизонту. Орієнтування на місцевості за Сонцем, компасом, місцевими ознаками. Зображення місцевості на плані, умовні знаки. Масштаб. Географічна карта, умовні знаки на карті. Робота з планом і картою.	Учень/учениця: <i>має уявлення про план місцевості, масштаб; розрізняє план і карту; володіє елементарними прийомами читання плану і карти; знає способи орієнтування на місцевості, деякі умовні знаки на плані та карті; називає основні та проміжні сторони горизонту; орієнтується на місцевості за Сонцем та місцевими ознаками; визначає сторони горизонту за допомогою компаса; застосовує знання про план місцевості і карту для розв'язання навчальних і життєвих ситуацій.</i>
---	--

Практичні роботи

1. Читання плану місцевості.
2. Читання карти. Порівняння плану та карти.

ПРИРОДА МАТЕРИКІВ І ОКЕАНІВ

Населення Землі. Умови життя на Землі. Материка і океани. Особливості природи Тихого, Атлантичного, Індійського й Північного Льодовитого океанів. Особливості природи материків Землі. Євразія, Африка, Північна Америка, Південна Америка, Австралія, Антарктида.	Учень/учениця: <i>має уявлення про населення Землі, найбільші країни світу та їхні столиці; показує на фізичній карті світу та називає океани й материка; позначає на контурній карті материка та океани (або користується електронним ресурсом); знає особливості природи океанів і материків; порівнює природу материків; встановлює взаємозв'язки між географічним розташуванням океанів і материків та особливостями їхньої природи; усвідомлює необхідність охорони природних багатств материків та океанів.</i>
--	---

Практичні роботи

1. Читання карти світу.

2. Позначення на контурній карті назв материків і океанів.

Або (за вибором учителя):

Ознайомлення з картою світу, вивчення материків та океанів з використанням електронних ресурсів.

ПРИРОДА УКРАЇНИ

Україна на карті світу. Карта України. Форми земної поверхні. Рівнини і гори в Україні і в рідному краї. Корисні копалини України. Водойми України, їхнє використання та значення. Природні та штучні водойми (річки, озера, ставки, водосховища, болота, моря, джерела). Рівнинні та гірські річки. Чорне і Азовське моря. Використання і охорона природних багатств водойм. Ґрунти України. Охорона ґрунтів. Природні зони України. Мішані ліси. Лісостеп. Степ. Гори. Карпати і Кримські гори.

Учень/учениця:

має уявлення про різноманітність природи України; форми земної поверхні; види водойм; знає розташування України на карті; правила збереження природи в рідному краї; розуміє значення корисних копалин, водойм, ґрунтів і лісів для природи та господарської діяльності людини; показує на карті і називає рівнини, гори, водойми, природні зони; називає рослини і тварин різних природних зон України; використовує географічну карту України й рідного краю для розв'язання навчальних і життєвих ситуацій.

Практичні роботи

Позначення на контурній карті столиці та міст України; основних форм земної поверхні; водойм України.

Або (за вибором учителя):

Подорож Україною з використанням електронних ресурсів.

Рекомендовані екскурсії (за вибором учителя, з врахуванням

Учень/учениця:

застосовує правила

<p>можливостей регіону):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення сторін горизонту за Сонцем, компасом або місцевими ознаками. 2. Ознайомлення з формами рельєфу, водоймами, рослинним та тваринним світом, ґрунтами рідного краю. 	<p>поведінки в природі; <i>спостерігає та фіксує</i> результати своїх спостережень; <i>фотографує</i> найцікавіші об'єкти природи рідного краю (за можливості); <i>дотримується</i> правил поведінки під час екскурсій.</p>
<p>Рекомендовані навчальні проєкти (за вибором учителя, не менше чотирьох впродовж навчального року, з них один – дослідницький). Назву і маршрут проєкту педагог визначає разом з дітьми – учасниками проєкту. Запропоновані назви – орієнтовні.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Таємниця Червоної планети» (про Марс). 2. «Крижані велетні» (про Юпітер, Сатурн, Нептун, Уран). 3. «Сестра Землі» (про Венеру). 4. «За що Плутон вигнали з родини великих планет?» (про позбавлення Плутона статусу великої планети). 5. Розмаїта Африка. 6. Подорож Антарктидою. 7. Цікавий світ Австралії. 8. Такі різні Америки. 9. Ми живемо в Євразії. 10. Земля – планета «Вода» (природа океанів). <p>Добра справа для природи.</p>	<p>Учень/учениця: <i>знаходить</i> декілька джерел інформації, порівнює, узагальнює та аналізує її; <i>орієнтується</i> у відповідних для свого віку словниках і довідниках; <i>працює</i> з інформацією у різних формах (текст, малюнок, таблиця, діаграма, схема); <i>пропонує</i> власний маршрут навчального проєкту; <i>працює</i> в групах, у парі; <i>створює</i> презентацію за результатами проєкту.</p>

Фрагмент Типової освітньої програми для 1-2 класів під керівництвом О. Я. Савченко
(чинна від 08.10.2019р.)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України
від 08.10.2019 року № 1272

**Типова освітня програма,
розроблена під керівництвом Савченко О. Я.**
1 - 2 клас

Пояснювальна записка

Початкова освіта – це перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі.

Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Типову освітню програму для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу.

Програму побудовано із врахуванням таких принципів:

- дитиноцентрованості і природовідповідності;
- узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання;
- науковості, доступності і практичної спрямованості змісту;

- наступності і перспективності навчання;
- взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей;
- логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей;
- можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси;
- творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання;
- адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати **внутрішньопроектні** і **міжпроектні зв'язки**, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації.

Вимоги до дітей, які розпочинають навчання у початковій школі, мають враховувати досягнення попереднього етапу їхнього розвитку.

Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років (старший дошкільний вік) визначається цілісною зміною її особистості, готовністю до нової соціальної ситуації розвитку. Пріоритетом цього процесу є формування і розвиток базових особистісних якостей дітей: спостережливості, допитливості, довільності поведінки, міжособистісної позитивної комунікації, відповідальності, діяльнісного і різнобічного освоєння навколишньої дійсності та ін. Потенційно це виявляється у певному рівні готовності дитини до систематичного навчання – *фізичної, соціальної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, творчої*.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я.

Згідно із Законом України «Про освіту», на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади

освіти, наукові установи та інші суб'єкти освітньої діяльності можуть розробляти освітні програми – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проєктів, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладання навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Освітні програми можуть мати корекційно-розвивальний складник для осіб з особливими освітніми потребами. Для дітей з особливими потребами тривалість здобуття початкової освіти може бути подовжена.

Програми інваріантного складника Базового навчального плану є обов'язковими для використання в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності.

Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів здійснюються на суб'єкт-суб'єктних засадах, що передбачає систематичне відстеження їхнього індивідуального розвитку у процесі навчання. За цих умов контроль-оцінювальна діяльність набуває для здобувачів формуального характеру. Контроль спрямований на пошук ефективних шляхів поступу кожного здобувача у навчанні, а визначення особистих результатів здобувачів не передбачає порівняння із досягненнями інших і не підлягає статистичному обліку з боку адміністративних органів.

Упродовж навчання в початковій школі здобувачі освіти опановують способи самоконтролю, саморефлексії і самооцінювання, що сприяє вихованню відповідальності, розвитку інтересу, своєчасному виявленню прогалин у знаннях, уміннях, навичках та їх корекції.

Навчальні досягнення здобувачів у 1-2 класах підлягають вербальному, формуальному оцінюванню.

Формувальне оцінювання має на меті: підтримати навчальний розвиток дітей; вибудувати індивідуальну

траєкторію їхнього розвитку; діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо корегування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини; мотивувати прагнення здобути максимально можливі результати; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, не боятися помилок, переконання у власних можливостях і здібностях.

Підсумкове оцінювання передбачає зіставлення навчальних досягнень здобувачів з конкретними очікуваними результатами навчання, визначеними освітньою програмою.

Здобувачі початкової освіти проходять державну підсумкову атестацію, яка здійснюється лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та (або) якості освіти.

З метою неперервного відстеження результатів початкової освіти, їх прогнозування та коригування можуть проводитися моніторингові дослідження навчальних досягнень на національному, обласному, районному, шкільному рівнях, а також на рівні окремих класів. Аналіз результатів моніторингу дає можливість відстежувати стан реалізації цілей початкової освіти та вчасно приймати необхідні педагогічні рішення.

Типовий навчальний план для 1-2 класів початкової школи

Назва освітньої галузі/ Класи	Кількість годин на тиждень		
	1 кл.	2 кл.	Разом
<i>Інваріантний складник</i>			
Мовно-літературна, у тому числі:	9	10	19
Українська мова та література	7	7	
Іноземна мова	2	3	
Математична	4	4	8
Я досліджую світ (природнича, громадянська й історична, соціальна, здоров'язбережувальна галузі)	3	3	6
Технологічна	1	2	3
Інформатична			
Мистецька	2	2	4

Назва освітньої галузі/ Класи	Кількість годин на тиждень		
	1 кл.	2 кл.	Разом
Фізкультурна*	3	3	6
Усього	22	24	46
<i>Варіативний складник</i>			
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	1	1	2
Загальнорічна кількість навчальних годин	23	25	48
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	20/700	22/770	42/1470

* Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів.

Природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна освітні галузі

«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Пояснювальна записка

Зазначені освітні галузі можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузева; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проектної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів. Для розв'язання учнями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються навчальні результати з інших освітніх галузей.

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві, між станом довкілля і діяльністю людини, впливу поведінки на здоров'я та безпеку, залежності результату від докладених зусиль, аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України, інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни; пошани до символів держави, ініціативної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;

- розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички щодо взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;

- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.

Тематичну основу курсу складають змістові лінії, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме:

«**Людина**» (пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);

«**Людина серед людей**» (стандарти поведінки в сім'ї, в суспільстві; моральні норми; навички співжиття і співпраці);

«**Людина в суспільстві**» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);

«**Людина і світ**» (толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв);

«**Людина і природа**» (пізнання природи; взаємозв'язок об'єктів і явищ природи; рукотворний світ людини; відповідальна діяльність людини у природі; роль природничих знань і технологій

у житті людини; залежність між діяльністю людини і станом довкілля).

Типова навчальна програма дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку). Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується полісенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом:

- визначення цілей навчання;
- створення картки понять з інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, які допоможуть досягти цілей);
- структурування програми за темами;
- вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання;
- розроблення показників досягнення очікуваних результатів.

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як от:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими

предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить);

- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно – наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

1 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
<p><i>усвідомлює</i> людину як частину природи і суспільства, її відмінності від інших живих істот; [1 ПРО 1.4], [1 ГЮ 1.2], [1 ГЮ 2.1]</p> <p><i>розповідає</i> про себе, називає адресу проживання; <i>складає</i> словесний портрет «Який (яка) Я», «Чим відрізняюсь від інших», «Що я вмю», «Чого хочу навчитись»; [1 СЗО 2.1], [1 СЗО 3.3], [1 ГЮ 6.1]</p> <p><i>володіє</i> найпростішими гігієнічними навичками, навичками самообслуговування; [1 СЗО 3.1]</p> <p><i>описує</i> можливі ризики для життя і здоров'я вдома, у школі, на вулиці; [1 СЗО 3.2]</p> <p><i>розуміє</i> переваги акуратності, доброзичливості, чесності; [1 СЗО 1.4]</p> <p><i>досліджує</i> свій організм [1 ПРО 4.3]</p>	<p>Людина – частина природи і суспільства. Пізнання себе, своїх можливостей; місце проживання, безпечна поведінка вдома і на вулиці.</p> <p>Органи чуття. Турбота про органи тіла, гігієнічні навички. Спостереження в довкіллі. Організація досліджень.</p>
Людина серед людей	
<p><i>цікавиться</i> минулим своєї сім'ї; [1 ГЮ 1.2], <i>розрізняє</i> минуле, сучасне, майбутнє (було – є – буде); [1 ГЮ 1.3]</p> <p><i>знає</i> склад сім'ї, імена членів сім'ї, де працюють батьки, хто вони за професією; [1 ГЮ 4.2]</p>	<p>Сім'я, школа. Поведінка в сім'ї, школі, громадських місцях. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці</p>

<p><i>знає</i>, хто працює в школі; <i>має</i> уявлення про свої обов'язки як школяра, правила поведінки на уроці, на перерві; [1 ГІО 6.2] <i>доречно вживає</i> слова етикету (вітання, прохання, прощання, звертання, подяки, вибачення); [1 ГІО 6.3] <i>доброзичливо спілкується</i> з іншими в спільній діяльності; [1 ГІО 8.1] <i>розрізняє вчинки</i>, дає їм оцінку з погляду моральності; [1 ГІО 6.3] <i>має</i> уявлення про необхідність доброзичливого і уважного ставлення до старших; [1 ГІО 6.2] <i>використовує правила</i> культурної поведінки в громадських місцях, що ґрунтуються на врахуванні інтересів інших [1 СЗО 1.4], [1 ГІО 2.3]</p>	<p>Стандарти поведінки в суспільстві. Поведінка в громадських місцях (транспорті, на вулиці, в храмі, в театрі, в бібліотеці). Моральні якості (доброзичливість, правдомовність, щирість, подільчивість). Спостереження в довкіллі. Організація досліджень. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
---	--

Людина в суспільстві

<p><i>знає</i> назву країни, її столицю; <i>має</i> уявлення про зміст символів держави (прапор, герб, гімн, українська мова), історичні пам'ятки свого краю; [1 ГІО 8.3] <i>виявляє зв'язки</i> між людьми в суспільстві (хто про кого дбає, значення праці людей для добробуту країни; [1 ГІО 2.2], [1 ПРО 3.1] <i>орієнтується</i> у найближчому просторі; [1 ПРО 1.4], [1 ГІО 2.1] <i>долучається</i> до корисних справ громади [1 СЗО 4.7], [1 ГІО 8.2]</p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання історії свого краю, символів держави. Спостереження в довкіллі. Організація досліджень.</p>
--	--

Людина і світ

<p><i>має</i> уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; [1 ГІО 2.1] <i>усвідомлює</i> необхідність доброзичливого ставлення до інших країн та народів, <i>цікавиться</i> відповідною інформацією; [1 ГІО 7.1] <i>наводить</i> приклади виробів, які допомагають людині в побуті, приклади винаходів людства [1 ПРО 1.4], [1 ПРО 3.3]</p>	<p>Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв народів, які проживають в Україні та за її межами. Досліди, спостереження в природі. Рукотворні тіла, матеріали та їх</p>
--	---

	<p>властивості. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.</p>
<p>Людина і природа</p>	
<p><i>розпізнає</i> тіла неживої і живої природи, рукотворні об'єкти; [1 ПРО 1.1] <i>розуміє</i> значення сонячного світла і тепла на Землі; <i>має уявлення</i> про повітря, воду, ґрунт, їх властивості, про різноманітність живих організмів, <i>розповідає</i> про добові та сезонні зміни в природі, <i>усвідомлює</i> причини їх повторюваності; [1 ПРО 1.2] <i>групує</i> об'єкти природи за однією ознакою; [1 ПРО 4.3] <i>встановлює</i> найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі, між живими організмами і навколишнім середовищем, між природними умовами та господарською діяльністю людей; [1 ПРО 3.1] <i>розуміє</i> цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища; [1 ПРО 3.2] <i>обирає</i> у найближчому оточенні те, що цікаво дослідити; [1 ПРО 1.1] <i>досліджує</i> об'єкти природи, використовуючи доступне обладнання (лупу, термометр, компас, лінійку тощо); [1 ПРО 1.4] <i>використовує</i> різні джерела для пошуку інформації про довкілля; [1 ПРО 2.1] <i>розпізнає</i> рукотворні тіла у найближчому оточенні; [1 ПРО 3.1] <i>називає</i> матеріали (деревина, гума, папір, метал тощо), з яких виготовляють рукотворні тіла; [1 ПРО 4.3] <i>дотримується правил</i> поведінки в природі, та <i>пояснює</i> їх іншим; [1 ПРО 3.4] <i>бере посильну участь</i> в природоохоронній діяльності [1 ПРО 3.2]</p>	<p>Що належить до природи. Жива і нежива природа. Сонце і його вплив на живу і неживу природу. Спостереження за рослинами, тваринами, явищами природи та діяльністю людей у різні пори року. Дослідження властивостей тіл природи. Рукотворні тіла, матеріали та їх властивості. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини. Охорона і збереження природи.</p>

2 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
<p><i>розповідає</i> про себе та інших, висловлює свої вподобання; [2 СЗО 3.3], [2 ГІО 5.1]</p> <p><i>описує</i> себе, свій характер, захоплення, що відрізняють від інших; [2 ГІО 6.1]</p> <p><i>розпізнає</i> та описує небезпеку вдома або в школі; [2 СЗО 2.1]</p> <p><i>ухвалює</i> рішення щодо простих побутових ситуацій з користю для здоров'я і безпеки; [2 СЗО 2.3]</p> <p><i>пояснює</i>, від чого залежить безпека на вулиці, вдома, у школі; [2 СЗО 2.4]</p> <p><i>визначає</i> здорові та шкідливі звички, правила догляду за органами тіла; [2 СЗО 3.1]</p> <p><i>досліджує</i> зміни, що відбуваються; [2 СЗО 3.2]</p> <p><i>досліджує</i> позитивні і негативні впливи на вибір здорової та безпечної поведінки; [2 СЗО 3.3]</p> <p><i>досліджує</i> зміни, що відбуваються з людиною [2 СЗО 3.4]</p>	<p>Пізнання себе, своїх можливостей, здорова і безпечна поведінка. Частина тіла людини та їх функції. Турбота про здоров'я. Організація досліджень.</p>
Людина серед людей	
<p><i>пояснює</i>, що може робити в сім'ї, серед однолітків, в школі; [2 ГІО 7.2] <i>дотримується</i> правил поведінки, що засвідчують повагу до інших; [2 ГІО 6.2]</p> <p><i>доречно вживає</i> слова чемності; [2 СЗО 4.4]</p> <p><i>надає допомогу</i>, коли просять та звертаються по неї; [2 СЗО 1.3],</p> <p><i>висловлює</i> оцінні судження щодо вчинку, події, явищ; [4 СЗО 2.2],</p> <p><i>добирає</i> докази до своїх висновків; [2 ГІО 5.1]</p> <p><i>не порушує права</i> інших дітей, виявляє і засуджує вчинки, які ображають або</p>	<p>Стандарти поведінки в суспільстві. Моральні норми. Навички співжиття і співпраці.</p>

<p>принижують інших; [2 ГЮ 6.2], [2 ГЮ 6.3] <i>співпрацює</i> в групах для досягнення спільних цілей [2 ГЮ 7.2]</p>	
Людина в суспільстві	
<p><i>розпізнає</i> державні символи України, шанобливо ставиться до них; [2 ГЮ 8.3] <i>розпитує і збирає</i> інформацію про свій край і державу, історичні події, відомих осіб; [2 ГЮ 3.1] <i>розпитує</i> старших про минуле, бере активну участь у спільних заходах державного значення; [2 ГЮ 7.1] <i>дотримується</i> встановлених правил поведінки під час державних свят, класних, шкільних і громадських заходів [2 ГЮ 2.3]</p>	<p>Громадянські права та обов'язки як члена суспільства. Пізнання свого краю, історії, і символів держави. Внесок українців у світові досягнення. Славетні українці. Спостереження в довкіллі. Організація досліджень.</p>
Людина і світ	
<p><i>має</i> уявлення про різноманітність людей у світі, називає деякі країни; [2 ГЮ 3.1] <i>усвідомлює</i> необхідність толерантного ставлення до інших країн і народів, цікавиться відповідною інформацією; [2 СЗО 2.2] <i>виявляє</i> інтерес до інформації про інші країни і народи; [2 ГЮ 3.2] на конкретних прикладах <i>доводить</i> важливість взаємозв'язків і взаємодії між країнами; [2 ГЮ 3.2] <i>виявляє</i> доброзичливе ставлення до людей інших національностей, до їхніх культур і звичаїв [2 ГЮ 5.1]</p>	<p>Толерантне ставлення до різноманітності культур, звичаїв. Внесок українців у світові досягнення. Історичні події. Видатні історичні постаті. Розв'язання ситуацій морального вибору.</p>
Людина і природа	
<p><i>має</i> уявлення про форму Землі, вплив Сонця на сезонні явища в природі, причини змін пір року; [2 ПРО 3.1] <i>називає</i> пори року та відповідні їм місяці, явища в живій та неживій природі у різні пори року, умови вирощування рослин; [2 ПРО 1.5]</p>	<p>Повітря. Вода. Водойми рідного краю. Форми земної поверхні. Гірські породи. Ґрунт, його властивості і значення.</p>

наводить приклади зв'язку людини і природи; [2 ПРО 3.1]
розпізнає зміни в живій та неживій природі; органи рослин; тварин різних груп; [2 ПРО 4.3]
розрізняє форми земної поверхні; [2 ПРО 1.5]
класифікує за певними ознаками рослини і тварин своєї місцевості, тіла неживої природи; [2 ПРО 4.3]
визначає мету дослідження, обирає послідовність дій і обладнання для його виконання; [2 ПРО 1.2]
виконує дослідницькі завдання: досліджує властивості повітря, води, ґрунту, гірські породи, рослини своєї місцевості; вимірює температуру повітря, води; спостерігає за тваринами, добовими і сезонними змінами у природі; визначає суттєві ознаки об'єктів неживої та живої природи на основі проведених досліджень; [2 ПРО 1.4]
фіксує результати досліджень доступними способами і робить висновки; [2 ПРО 1.5]
дізнається про природу, використовуючи різні джерела інформації; [2 ПРО 2.1]
застосовує знання про природу в навчальних і життєвих ситуаціях; [2 ПРО 3.1]
наводить приклади виробів, які допомагають людині у побуті; [2 ПРО 3.3]
розповідає про використання матеріалів на основі їх властивостей; [2 ПРО 3.4]
знаходить інформацію про найважливіші винаходи людства, використовуючи різноманітні джерела; [2 ПРО 2.1]
робить висновок: природа потребує охорони; [2 ПРО 2.2]
бере посильну участь в природоохоронній діяльності. [2 ПРО 3.4]

Будова і різноманітність рослин. Умови вирощування рослин. Тварини дикі та свійські. Спостереження за тваринами. Земля та її форма. Обертання Землі. Рік. Місяць. Доба. Вплив Сонця на сезонні явища в природі. Пори року та їх ознаки. Особливості життя рослин та тварин у різні пори року. Спостереження за добовими і сезонним змінами у природі. Охорона природи. Зв'язок людини і природи. Червона книга України. Рукотворні тіла та матеріали, їх властивості. Використання рукотворних матеріалів у побуті. Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.

Фрагмент Типової освітньої програми для 3-4 класів під керівництвом О. Я. Савченко
(чинна від 08.10.2019р.)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України
від 08.10.2019 року № 1273

**Типова освітня програма,
розроблена під керівництвом Савченко О. Я.
3- 4 клас**

Пояснювальна записка

Початкова освіта – це перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей; розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі.

Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

Типову освітню програму для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено змістові лінії; очікувані результати навчання та відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу. Типовий навчальний план визначає тижневий обсяг навчального навантаження здобувачів освіти.

Програму побудовано із врахуванням таких принципів:

- дитиноцентрованості і природовідповідності;
- узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання;
- науковості, доступності і практичної спрямованості змісту;

- наступності і перспективності навчання;
- взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей;
- логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей;
- можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси;
- творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання;
- адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати **внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки**, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації.

Вимоги до дітей, які розпочинають навчання у початковій школі, мають враховувати досягнення попереднього етапу їхнього розвитку.

Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років (старший дошкільний вік) визначається цілісною зміною її особистості, готовністю до нової соціальної ситуації розвитку. Пріоритетом цього процесу є формування і розвиток базових особистісних якостей дітей: спостережливості, допитливості, довільності поведінки, міжособистісної позитивної комунікації, відповідальності, діяльнісного і різнобічного освоєння навколишньої дійсності та ін. Потенційно це виявляється у певному рівні готовності дитини до систематичного навчання – *фізичної, соціальної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, творчої*.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я.

Згідно із Законом України «Про освіту», на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади

освіти, наукові установи та інші суб'єкти освітньої діяльності можуть розробляти освітні програми – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проєктів, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладання навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Освітні програми можуть мати корекційно-розвивальний складник для осіб з особливими освітніми потребами. Для них тривалість здобуття початкової освіти може бути подовжена.

Програми інваріантного складника Базового навчального плану є обов'язковими для використання в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності.

Контроль і оцінювання навчальних досягнень здобувачів здійснюються на суб'єкт-суб'єктних засадах, що передбачає систематичне відстеження їхнього індивідуального розвитку у процесі навчання. За цих умов контрольно-оцінювальна діяльність набуває для здобувачів формувального характеру. Контроль спрямований на пошук ефективних шляхів поступу кожного здобувача у навчанні, а визначення особистих результатів здобувачів не передбачає порівняння із досягненнями інших і не підлягає статистичному обліку з боку адміністративних органів.

Упродовж навчання в початковій школі здобувачі освіти опановують способи самоконтролю, саморефлексії і самооцінювання, що сприяє вихованню відповідальності, розвитку інтересу, своєчасному виявленню прогалин у знаннях, уміннях, навичках та їх корекції.

Навчальні досягнення здобувачів у 3-4 класах підлягають формувальному та підсумковому (тематичному і завершальному) оцінюванню.

Формувальне оцінювання має на меті: підтримати навчальний розвиток дітей; вибудувати індивідуальну

траєкторію їхнього розвитку; діагностувати досягнення на кожному з етапів процесу навчання; вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо корегування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини; мотивувати прагнення здобути максимально можливі результати; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, не боятися помилок, переконання у власних можливостях і здібностях.

Підсумкове оцінювання передбачає зіставлення навчальних досягнень здобувачів з очікуваними результатами навчання, визначеними освітньою програмою.

Здобувачі початкової освіти проходять державну підсумкову атестацію, яка здійснюється лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та (або) якості освіти.

З метою неперервного відстеження результатів початкової освіти, їх прогнозування та коригування можуть проводитися моніторингові дослідження навчальних досягнень на національному, обласному, районному, шкільному рівнях, а також на рівні окремих класів. Аналіз результатів моніторингу дає можливість відстежувати стан реалізації мети і завдань початкової освіти та вчасно приймати необхідні педагогічні рішення.

Типовий навчальний план для 3-4 класів початкової школи

Назва освітньої галузі/ Класи	Кількість годин на тиждень		
	3 кл.	4 кл.	Разом
<i>Інваріантний складник</i>			
Мовно-літературна, у тому числі:	10	10	20
Українська мова та література	7	7	
Іноземна мова	3	3	
Математична	5	5	10
Я досліджую світ (природнича, громадянська й історична, соціальна, здоров'язбережувальна галузі)	3	3	6
Технологічна	1	1	4
Інформатична	1	1	
Мистецька	2	2	4
Фізкультурна*	3	3	6
Усього	22	24	46

Назва освітньої галузі/ Класи	Кількість годин на тиждень		
	3 кл.	4 кл.	Разом
<i>Варіативний складник</i>			
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	1	1	2
Загальнорічна кількість навчальних годин	26	26	52
Гранично допустиме тижневе/річне навчальне навантаження учня	23/805	23/805	46/1610

**Природнича, громадянська та історична, соціальна та здоров'язбережувальна освітні галузі
«Я досліджую світ»**

Пояснювальна записка

Зазначені освітні галузі можуть реалізовуватись окремими предметами або в інтегрованому курсі за різними видами інтеграції (тематична, процесуальна, міжгалузева; в межах однієї галузі; на інтегрованих уроках, під час тематичних днів, в процесі проєктної діяльності) за активного використання міжпредметних зв'язків, організації різних форм взаємодії учнів. Для розв'язання учнями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються навчальні результати з інших освітніх галузей.

Метою навчальної програми «Я досліджую світ» є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- формування дослідницьких умінь, опанування доступних способів пізнання себе та свого організму, предметів і явищ природи і суспільного життя (спостереження, обстеження, дослід, практична робота, вимірювання, систематизація, класифікація, встановлення логічної та часової послідовності подій, критична оцінка

побаченого (почутого), встановлення зв'язків і залежностей в природі і суспільстві; між станом довкілля і діяльністю людини, вплив поведінки на здоров'я та безпеку, залежність результату роботи від докладених зусиль; аналіз наслідків ризикованої поведінки);

- виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України; інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни; пошани до символів держави, ініціативної патріотичної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;

- розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;

- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.

Тематичну основу курсу складають **змістові лінії**, які визначені Державним стандартом початкової освіти і охоплюють складники названих вище галузей в їх інтегрованій суті, а саме:

«**Людина**» (людина – частина природи і суспільства, пізнання себе, своїх можливостей; здорова і безпечна поведінка);

«**Людина серед людей**» (соціальні ролі (школяр, член сім'ї і громади), стандарти поведінки в сім'ї, в школі, в громадських місцях; моральні норми; навички співжиття і співпраці, соціальні зв'язки між людьми у процесі виконання соціальних ролей);

«**Людина в суспільстві**» (громадянські права та обов'язки як члена суспільства і громадянина України. Пізнання свого краю, історії, символів держави. Внесок українців у світові досягнення);

«**Людина і світ**» (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей);

«**Природа**» (різноманітність природи; методи дослідження природи; нежива і жива природа; зв'язки у природі; природа Землі; природа України).

«**Людина і природа**» (взаємозв'язки людини і природи; використання людиною природничих знань, матеріалів, виробів і

технологій; відповідальна діяльність людини у природі; правила поведінки в природі; участь дітей в природоохоронній діяльності).

Типова навчальна програма дає змогу вчителю самостійно обирати й формувати інтегрований та автономний спосіб подання змісту із освітніх галузей Стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити і можливості учнів (рівень навченості, актуальні стани потреб, мотивів, цілей, сенсорного та емоційно-вольового розвитку). Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу.

Педагогічна стратегія, яка опиралась на наслідувальні механізми у розвитку пізнавальних процесів молодших школярів, і передбачала пріоритетне використання зразків, алгоритмів, поетапного контролю й корекції, збагачується полісенсорним підходом, що зумовлює дослідницьку поведінку учнів, сприйняття ними властивостей і якостей предметів і явищ природного і соціального оточення, спрямовуються у сферу пошукової діяльності.

На основі Типової програми вчитель може створювати різні варіанти інтегрованої програми за таким алгоритмом:

- визначення цілей навчання;
- створення картки понять з інших предметів (асоціативної павутинки, курсів, галузей, які допоможуть досягти цілей);
- структурування програми за темами;
- вибір діяльності учнів, яка забезпечить інтегроване навчання;
- розроблення показників досягнення очікуваних результатів.

Можливі засоби інтеграції в процесі реалізації програми «Я досліджую світ» передбачають включення учнів в практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, як от:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими

предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить);

- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно – наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), догадка, висновок-узагальнення).

3 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Очікувані результати навчання здобувачів освіти
Людина	
<p><i>знає</i>, що спільного та чим відрізняється людина від інших живих істот (мислення, мова, праця, спілкування і взаємодія з іншими людьми) [3 ГЮ 2.2]</p> <p><i>розповідає</i> про частини тіла людини, їх значення; правила догляду за ними; [3 ПРО 1.1], [3 ПРО 4.3],</p> <p><i>володіє</i> найпростішими гігієнічними навичками, навичками самообслуговування [3 СЗО 2.3], [3 СЗО 4.5]</p>	<p>Людина – частина природи і суспільства. Організм людини. Частини тіла людини та їх функції. Турбота про здоров'я. Гігієнічні навички. Навички самообслуговування.</p>
<p><i>називає</i> умови здорового способу життя (харчування, турбота про здоров'я, уникнення шкідливих звичок); [3 СЗО 2.3], [3 СЗО 3.1], [3 СЗО 3.3]</p> <p><i>пояснює</i>, як змінюється людина упродовж життя, наводить приклади з власного досвіду; [3 СЗО 3.2]</p> <p><i>пояснює</i>, як суспільні групи (сім'я, дитячий колектив, друзі) впливають на розвиток людини [3 СЗО 4.3], [3 СЗО 4.7]</p>	<p>Розвиток людини протягом життя: від малюка до дорослої людини. Здоровий спосіб життя, турбота про здоров'я.</p>
<p><i>виявляє інтерес</i> до своєї зовнішності, <i>розповідає</i> про себе, свої захоплення; <i>розпізнає</i> риси характеру і <i>дає їм оцінку</i>; [3 ГЮ 6.1]</p> <p><i>називає</i> риси характеру, які сприяють і ті, що заважають досягненню успіху в житті,</p>	<p>Зовнішність людини. Риси характеру, які сприяють досягненню успіху в житті, забезпечують дружні взаємини з іншими,</p>

<p>спілкуванню з іншими; [3 ГЮ 8.2] <i>пояснює</i>, як досягнення мети залежить від наполегливості й старанності [3 ГЮ 7.2]</p>	<p>повагу (чесність, працьовитість, щедрість, чемність, чуйність). Риси характеру, що заважають досягненню успіху, спілкуванню (лінощі, неухажливість, байдужість, нетовариськість). Пізнання себе, своїх можливостей, здорова і безпечна поведінка.</p>
<p><i>володіє прийомами</i> планування робочого часу, тренування уваги, пам'яті; [3 СЗО 4.1] <i>підтримує</i> порядок на робочому місці; [3 СЗО 1.1] виявляє пізнавальну активність на уроках; [3 СЗО 4.1] <i>співпрацює і взаємодіє</i> з іншими у різних ситуаціях (навчання, гра) [3 СЗО 2.3], [3 ГЮ 8.1]</p>	<p>Навчання як складова життєвого успіху. Уміння вчитися. Планування робочого часу. Взаємодія та співпраця з іншими.</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, управління). Тренування уваги, пам'яті (прийоми, алгоритми, вправи).</p>	
<p style="text-align: center;">Людина серед людей</p>	
<p><i>називає</i> правила поведінки у сім'ї, школі, громаді; [3 СЗО 2.3], [3 ГЮ 8.1], [3 ГЮ 8.2] <i>розуміє</i> почуття відповідальності перед родиною [3 ГЮ 6.2]</p>	<p>Сім'я. Склад сім'ї. Історія роду. Розподіл прав і обов'язків у сім'ї. Дозвілля у сім'ї. Родинні стосунки між поколіннями. Небезпечні ситуації в школі, вдома, на вулиці. Турбота про тих, хто її потребує.</p>
<p><i>пропонує</i> вирішення посильних проблем школи, громади; [3 СЗО 2.1], [3 ГЮ 8.1] <i>співпрацює і взаємодіє</i> з іншими у збереженні традицій школи; [3 ГЮ 7.1] <i>виявляє інтерес</i> до пізнання і збереження</p>	<p>Школа. Правила шкільного розпорядку. Історія рідної школи. Збереження традицій. Ставлення до інших</p>

<p>традицій школи; [3 ГІО 7.1] <i>розуміє</i> переваги доброго ставлення до інших на прикладах вияву таких якостей: чесність, доброзичливість, подільчивість, працьовитість, ввічливість на протигагу хитрощам, байдужості, жадібності, лінощам, безкультурності; [3 СЗО1.4] <i>вирішує</i> конфлікти мирним шляхом; [3 СЗО 4.4] <i>дотримується</i> правил шкільного розпорядку; правил поведінки під час шкільних і громадських заходів [3 ГІО 2.3]</p>	<p>(товаришування, спільна гра, праця, навчання у групах, у класі. Моральні норми.</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення). Моделювання способів поведінки чуйного ставлення до старших та інших членів сім'ї. Моделювання способів вирішення конфліктних ситуацій (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя)</p>	
<p><i>називає</i> об'єкти громадського простору своєї місцевості; [3 ГІО 2.1] <i>демонструє</i> ставлення до приватної власності своєї та інших як до цінності; [3 ГІО 2.2] <i>аргументує</i> неприпустимість порушення приватного простору; [3 ГІО 2.3] <i>бере участь</i> в обговоренні правил поведінки у громадському транспорті, кінотеатрі, бібліотеці та ін., <i>аргументує</i> їх доцільність на прикладах [3 ГІО 2.3]</p>	<p>Приватний і громадський простір. Правила поведінки у громадських місцях.</p>
<p>Практичні роботи Обговорення правил поведінки, прийнятих у класі, школі, місцевій громаді. Моделювання (інсценізація) поведінки у громадських місцях (з опорою на літературні твори, ситуації реального життя).</p>	
<p style="text-align: center;">Людина у суспільстві</p>	
<p><i>усвідомлює</i> свою належність до українського суспільства; необхідність толерантних взаємин між людьми; [3 ГІО 7.1] <i>має</i> уявлення про державну символіку України; свою приналежність до України; [3 ГІО 8.3] <i>ділиться з іншими інформацією</i> про права кожної дитини (право на навчання, медичну допомогу, відпочинок, захист від жорстокого поводження); [3 ГІО 6.2]</p>	<p>Людина – частина суспільства. Сім'я, дитячий колектив, друзі. Залежність людей один від одного. Взаємодопомога. Суспільство як єдність людських спільнот, їх</p>

<p><i>виявляє інтерес до пізнання минулого і сучасного України; участі у відзначенні пам'ятних подій, державних і народних свят; [3 ГЮ 3.1], [3 ГЮ 3.2]</i></p> <p><i>розпитує старших і збирає інформацію про свій край, про минуле, історії назв; [3 ГЮ 2.1]</i></p> <p><i>володіє навичками поведіння в урочистих ситуаціях, у пам'ятних місцях; [3 СЗО 3.3]</i></p> <p><i>розуміє сутність правопорушень як порушень прав інших людей; [3 ГЮ 6.2]</i></p> <p><i>міркує на цю тему, наводить приклади; [3 ГЮ 4.1]</i></p> <p><i>обгрунтовує необхідність відповідати за свої вчинки; встановлює взаємозв'язки у соціальному житті (між вчинком і наслідком, порушенням правил і відповідальністю); передбачає наслідки своїх вчинків; [3 СЗО 1.4]</i></p> <p><i>розповідає про значення праці людей різних професій для країни; [3 ГЮ 4.2], [3 ГЮ 3.3]</i></p> <p><i>усвідомлює: себе громадянином України; виявляє патріотичні почуття, шанобливе ставлення до символів держави традицій і звичаїв твого краю [3 ГЮ 8.3]</i></p>	<p>різноманітність.</p> <p>Стосунки людей у суспільстві.</p> <p>Україна – незалежна держава.</p> <p>Символи держави: Герб, Прапор, Гімн, державна мова їх значення.</p> <p>Права та обов'язки громадян.</p> <p>Пам'ятні події, державні й народні свята, їх історія.</p> <p>Праця людей різних професій. Знання й уміння необхідні для опанування цих професій.</p> <p>Господарська діяльність людей твого краю.</p> <p>Славетні українці.</p> <p>Правила поведінки у пам'ятних місцях, під час урочистих заходів.</p> <p>Права людини.</p> <p>Взаємозв'язки між вчинком і наслідком.</p> <p>Правопорушення як порушення прав інших.</p> <p>Сучасні народні ремесла твого краю.</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення).</p> <p>Створення альбому, портфоліо або облаштування тематичної виставки «Ми – громадяни України» (зображення символів, листівки, світлини). Розв'язання прогностичних задач «Що буде, якщо ... » (ситуації правопорушень)</p>	

Людина і світ	
<p><i>має уявлення про різноманітність народів у світі;</i> <i>наводить приклади звичаїв інших народів, світових досягнень; співробітництва країн; виявляє інтерес і повагу до різних культур</i> [3 ПЮ 7.1]</p>	<p>Земля – спільний дім для всіх людей. Україна на карті світу. Україна – європейська держава. Різноманітність народів у світі. Співробітництво країн у питанні збереження природи, обміну культурою, товарами, безпечного життя, запобігання стихіям. Винаходи людства. Славетні українці, їхній внесок у світову науку, культуру, спорт</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, управління). Дослідження «Що в моєму домі вироблено в інших країнах», складання мапи маршруту цих товарів (на плакаті тощо). Проект «Славетні українці». Накопичення даних про відомих українців із різних сфер життя (мистецтво, спорт, наука) та їх представлення у різних формах (тексти, світлини, розповіді та ін.</p>	
Природа	
<p><i>наводить приклади тіл і явищ природи;</i> [3 ПРО 1.1], [3 ПРО 1.5] <i>розрізняє і називає тіла неживої і живої природи; тіла природи і ті, що створила людина; [3 ПРО 1.2]</i> <i>складає перелік тіл неживої/живої природи на основі власних спостережень; [3 ПРО 2.1]</i> <i>виявляє у природному оточенні тіла неживої і живої природи, встановлює зв'язки між ними; описує явища природи, висловлює своє враження від них; [3 ПРО 1.5]</i> <i>розповідає про явища природи, що вивчалися і/або які доводилось спостерігати [3 ПРО 1.2]</i></p>	<p>Природа – частина навколишнього світу. Поняття про тіла та явища природи. Нежива і жива природа, зв'язки між ними. Явища природи (листопад, туман, вітер, світанок, зміна пір року, відліт птахів тощо).</p>
<p><i>називає джерела інформації про природу;</i> [3 ПРО 2.1] <i>розрізняє і використовує обладнання для</i></p>	<p>Дослідження природи. Значення дослідження природи.</p>

<p>дослідження природи; [3 ПРО 1.4] <i>співвідносить</i> органи чуття/обладнання для вивчення природи з інформацією, отриманою з їх допомогою; [3 ПРО 2.1] <i>пояснює</i> необхідність вивчення природи; [3 ПРО 3.3] <i>здійснює пошук та аналіз</i> інформації про тіла/явища природи у різних джерелах (виданнях природничого змісту, інтернет-ресурсах тощо), в тому числі з використанням технічних приладів і пристроїв; [3 ПРО 1.5] <i>визначає</i> головне в інформації природничого змісту, <i>висловлює</i> враження щодо неї; <i>презентує</i> інформацію про природу у вигляді повідомлення, малюнку, схеми, презентації тощо; [3 ПРО 2.2] <i>проводить спостереження</i> тіл і явищ у найближчому природному оточенні за планом, <i>фіксує</i> результати, <i>презентує</i> їх; [3 ПРО 1.4] <i>ставить і відповідає</i> на запитання щодо дослідження тіла/явища природи; [3 ПРО 1.2] <i>аналізує</i> основні кроки дослідження, передбачені планом, <i>пропонує</i> власні ідеї; [3 ПРО 1.3] <i>формулює</i> припущення і <i>перевіряє</i> їх у ході дослідження за наданим або самостійно складеним планом; [3 ПРО 1.2] <i>визначає</i> самостійно або у групі, що необхідно для проведення дослідження (обладнання, інформація тощо); [3 ПРО 1.3] <i>виконує</i> самостійно/у парі/у групі дослідження тіла/явища природи за планом/інструкцією (об'єкти дослідження обирає самостійно або надаються вчителем); [3 ПРО 1.5] <i>обговорює у парі/групі і презентує результати</i> дослідження у різних спосіб (схеми, фото- чи відеозвіти, презентації, моделі та інші); [3 ПРО 1.4] <i>формулює з допомогою вчителя висновки</i> за результатами виконання дослідження; <i>аналізує</i> виконання дослідження, <i>виявляє</i></p>	<p>Джерела інформації про природу. Способи представлення інформації про природу . Дослідження як джерело знань про природу. Спостереження, вимірювання, експеримент. Обладнання для вивчення природи. Основні кроки під час дослідження тіла/явища природи: визначення мети, планування і виконання дій за планом, формулювання висновку. Аналіз проведеного дослідження. Моделювання у вивченні природи.</p>
---	---

<p>помилки, <i>пропонує</i> способи їх виправлення, <i>називає</i> чинники успіху; [3 ПРО 1.5] <i>робить висновок</i>: нові знання про природу можна отримати із різних джерел, зокрема у результаті проведення досліджень; [3 ПРО 2.1] <i>виявляє</i> емоційно-ціннісне ставлення до природи та її вивчення [3 ГО 2.2]</p>	
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення) Ознайомлення з джерелами інформації про природу (паперові видання природничого змісту, географічні карти, колекції мінералів, гербарії, аудіо- і відеозаписи, Інтернет-ресурси та ін.) Проведення вимірювань (об'єкт вимірювання обирає учень або визначає вчитель) Вправлення у розумінні інструкцій щодо проведення дослідження тіла/явища природи Вправлення у складанні плану спостереження/експерименту. Спостереження тіла/явища природи (об'єкт спостереження обирає учень або визначає вчитель) Ведення «Щоденника спостережень за природою» Дослідження тіла/явища природи (об'єкт дослідження обирає учень або визначає вчитель) Вивчення природи за допомогою моделей (акваріум, глобус, тощо).</p>	
<p><i>наводить приклади</i> речовин; [3 ПРО 1.1] <i>виявляє</i> у своєму оточенні тіла неживої природи і <i>класифікує</i> їх за певними ознаками (формою, кольором, станом тощо); [3 ПРО 4.3] <i>досліджує</i> глину, крейду, молоко, повітря або інші тіла неживої природи і <i>робить висновок</i> про їхні властивості (колір, стан, твердість, прозорість, текучість, плавучість, крихкість, сипкість та інші); [3 ПРО 1.4] <i>порівнює</i> тіла неживої природи за зовнішніми ознаками/на основі досліджених властивостей; [3 ПРО 1.5] <i>досліджує</i> за інструкцією властивості речовин (води, заліза, цукру, кухонної солі, крохмалю); [3 ПРО 1.3] <i>застосовує</i> знання про основні дії під час дослідження властивостей тіл і речовин; [3 ПРО 1.6]</p>	<p>Нежива природа. Різноманітність тіл неживої природи. Властивості тіл неживої природи (на прикладі глини, крейди, молока, повітря). Уявлення про речовини. Властивості і застосування речовин (на прикладі води, заліза, цукру, крохмалю, природного газу, кухонної солі).</p>

Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)

Дослідження властивостей тіл неживої природи (за вибором учнів/вчителя).

Дослідження властивостей речовин (за вибором учнів/вчителя)

Дослідження розчинності у воді речовин, що використовуються у побуті (харчової солі, крохмалю, питної соди)

наводить приклади водойм, гірських порід, корисних копалин та їх використання;

[3 ПРО 1.1]

розпізнає і називає гірські породи (пісок, глину, вапняк, граніт), корисні копалини у колекціях; *складає розповідь* про поширення води на планеті, використання води людиною, значення повітря для рослин, тварин, людини;

[3 ПРО 1.5]

пояснює значення води у природі; зміни станів води; значення гірських порід і корисних копалин у добробуті людини; [3 ПРО 3.3] необхідність охорони водойм і догляду за ґрунтом; [3 ПРО 3.4]

описує способи очищення води і *практикує* деякі з них (відстоювання, фільтрування);

[3 ПРО 1.3]

досліджує у парі/у групі властивості повітря; властивості ґрунту, гірських порід, складає колекції; [3 ПРО 4.3], [3 ПРО 7.2]

ділиться інформацією з іншими щодо вживання достатньої кількості води щодоби, користі прогулянок на свіжому повітрі; [3 ПРО 2.2]

моделює кругообіг води у природі; [3 ПРО 1.4]

застосовує знання для економного

використання води у побуті; [3 ПРО 3.4]

виявляє шану до традицій українського народу у ставленні до води, повітря, ґрунту [3 ПРО 1.3]

Вода у природі.

Різноманітність водойм.

Три стани води.

Колообіг води у природі.

Очищення води.

Властивості повітря.

Гірські породи, їхні властивості.

Корисні копалини: види, використання і охорона.

Ґрунт. Склад і утворення ґрунту.

Догляд за ґрунтом.

Значення води, повітря і ґрунту у природі і діяльності людини.

Охорона води, повітря, ґрунтів.

Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)

Способи очищення води.

Спостереження дослідів, які демонструють властивості повітря.

Ознайомлення з гірськими породами і корисними копалинами.

Порівняння властивостей гірських порід (за вибором учнів/вчителя).

Дослідження складу і властивостей ґрунту.

<p><i>має уявлення про організми – тіла живої природи: рослини, тварини, гриби; [3 ПРО 1.1]</i></p> <p><i>називає ознаки рослин і тварин, органи рослин і тварин, умови, необхідні для життя різних організмів (рослин, тварин, людини); природні угруповання; заходи охорони рослин і тварин; [3 ПРО 1.1]</i></p> <p><i>наводить приклади рослин і тварин Червоної книги України, пояснює необхідність їх охорони; [3 ПРО 2.1]</i></p> <p><i>розуміє значення води, повітря, світла, тепла для організмів;</i></p> <p><i>описує поведінку тварин на основі власних спостережень та інформації, отриманої з додаткових джерел; [3 ПРО 1.4] [3 ПРО 1.5], [3 ПРО 1.6], [3 ПРО 2.1]</i></p> <p><i>розпізнає і називає рослини, тварин, гриби різних груп (по 2-3 представники); [3 ПРО 4.3]</i></p> <p><i>порівнює і класифікує рослини, тварин за певними ознаками; [3 ПРО 4.3]</i></p> <p><i>співвідносить рослини і тварин (на зображеннях, у колекціях тощо) з умовами їх існування; [3 ПРО 1.5]</i></p> <p><i>моделює взаємозв'язки між рослинами і тваринами, організмами і навколишнім середовищем; [3 ПРО 3.2]</i></p> <p><i>спостерігає та описує розвиток рослин, які вирощено з різних частин рослини (насінини, бульби, живця, пагона); поведінку тварин; [3 ПРО 1.4]</i></p> <p><i>доглядає за рослиною (-ами)/твариною(-ами) і ділиться своїм досвідом з іншими; [3 ПРО 4.4]</i></p> <p><i>робить висновок про зв'язки організмів між собою і з неживою природою, виявляє емоційно-ціннісне ставлення до представників живої природи, піклується про них [3 ПРО 3.1], [3 ПРО 2.2]</i></p>	<p>Жива природа.</p> <p>Організми – тіла живої природи.</p> <p>Рослини, тварини, гриби.</p> <p>Середовища існування організмів.</p> <p>Органи рослин і тварин.</p> <p>Різноманітність рослин. Розмноження і розвиток рослин.</p> <p>Загальне уявлення про основні групи тварин: комахи, риби, земноводні, плазуни, птахи, звірі.</p> <p>Дихання, живлення, рух, розмноження тварин.</p> <p>Поведінка тварин.</p> <p>Умови, необхідні для життя рослин і тварин.</p> <p>Догляд за рослинами і тваринами.</p> <p>Гриби.</p> <p>Роль рослин, тварин, грибів, природних угруповань у природі й житті людини.</p> <p>Природні угруповання: ліс, лука, річка, море.</p> <p>Різноманітність організмів в угрупованнях, зв'язки між ними і з неживою природою.</p> <p>Охорона рослинного і тваринного світу.</p> <p>Червона книга.</p>
--	--

Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)

Виявлення пристосування рослин до певних умов існування.

Виявлення пристосування тварин до способу життя.

Розмноження рослин частинами їхнього тіла.

Спостереження розвитку рослини, яку вирощено з різних частин рослини (насінини, бульби, живця, пагона)

Дослідження умов росту рослин.

Спостереження за поведінкою тварин.

Моделювання зв'язків організмів між собою і з середовищем існування

Людина і природа

наводить приклади матеріалів та їх використання, технологій і винаходів людства, *аналізує* їх вплив на життя людини і природу; [3 ПРО 3.3]
дізнається з різних джерел про професії, пов'язані з діяльністю людини у природі; [3 ПРО 2.1]
обговорює використання людиною енергії води і повітря; [3 ПРО 3.4]
характеризує способи збереження й охорони природи на планеті; [3 ПРО 3.4]
висловлює і аргументує свою позицію щодо зв'язків людини і природи; [3 ПРО 3.2]
ідентифікує вивчені матеріали у виробках; [3 ПРО 1.1]
досліджує властивості матеріалів; [3 ПРО 1.4]
долучається до природоохоронних заходів і *ділиться інформацією* про них з іншими; [3 ПРО 2.2], [3 ПРО 3.4]
пропонує способи повторного використання речей, економного використання води, електроенергії, зменшення витрат тепла в оселі; [3 ПРО 4.4]
дотримується правил безпечної поведінки у природі (у лісі, на воді тощо); [3 ПРО 3.2]
оцінює власну поведінку і поведінку інших людей у природі; [3 ПРО 4.4]
розуміє цінність природи для життя людей, залежність якості життя людей від стану навколишнього середовища; [3 ПРО 2.1], [3 ГЮ 2.2]

Взаємозв'язки людини і природи.
Людина – частина природи
Роль природи у житті людини.
Умови, необхідні для життя людини.
Вплив людини на природу.
Професії, пов'язані з діяльністю людини у природі.
Властивості і використання матеріалів.
Поняття про техніку і технології.
Винаходи людства та їх вплив на життєдіяльність людини.
Правила поведінки у природі. Ощадливе використання ресурсів.
Охорона природи.

Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)

Ознайомлення з різноманітністю матеріалів і виробів з них

Дослідження властивостей матеріалів (за вибором учнів/учителя)

Спостереження впливу діяльності людини на природу (на матеріалі своєї місцевості).

Складання пам'ятки ощадливого використання води і електроенергії у побуті.

Повторне використання матеріалів і речей у побуті.

Правила безпечної поведінки у природному середовищі (моделювання та аналіз ситуацій перебування у природі).

4 клас

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
Людина	
<p><i>має уявлення про неповторність кожної людини (зовнішність, поведінка, здібності, характер); [4 ПРО 1.1]</i></p> <p><i>аргументує неприпустимість заподіяння будь-якої шкоди собі й іншим; [4 СЗО 1.1]</i></p> <p><i>пояснює можливості людини; значення знань, освіти, працелюбства в досягненні успіхів і спілкуванні; [4 ПРО 1.6]</i></p> <p><i>пояснює, від чого залежить безпека вдома, в школі, в довкіллі [4 СЗО 2.1]</i></p>	<p>Неповторність кожної людини.</p> <p>Життя людини – найвища цінність.</p> <p>Благодійність як прояв добра і співчуття.</p> <p>Обговорення можливостей досягнення успіху, планів на майбутнє, переборення труднощів у житті</p>
Людина серед людей	
<p><i>має уявлення про культуру взаємин людей у сім'ї, школі, на вулиці; [4 ГЮ 7.1]</i></p> <p><i>наводить приклади такої поведінки, де виявляються ці риси; [4 ГЮ 8.1]</i></p> <p><i>розуміє значення добрих взаємин, їх перевагу над конфліктами, сутність доброзичливості, милосердя, поступливості, наполегливості, відповідальності; [4 ГЮ 6.1]</i></p> <p><i>вирішує конфліктні ситуації мирним шляхом; [4 ГЮ 6.2]</i></p> <p><i>пояснює необхідність виробляти в собі такі риси; [4 СЗО 8.1]</i></p>	<p>Роль спілкування в житті людини.</p> <p>Культура поведінки.</p> <p>Обговорення різноманітних ситуацій.</p> <p>Правила поведінки в громадських місцях, вдома.</p> <p>Уникнення конфліктів з іншими людьми.</p> <p>Моральні норми.</p>

<p><i>вживає</i> доречно слова етикету; [4 СЗО 1.4] <i>встановлює</i> зв'язки між конкретними вчинками і ставленням людей, розуміє необхідність культурної поведінки в громадських місцях (транспорті, музеї, бібліотеці, тощо); [4 ГЮ 2.3], [4 СЗО 2.4] <i>уміє</i> поводитися в гостях; <i>знає</i> правила гостинності; [4 СЗО 4.4]</p>	
<p>Людина в суспільстві</p>	
<p><i>має уявлення про</i> права та обов'язки; право на життя; рівноправність людей, право кожного на захист, любов і піклування; право на працю, захист, відпочинок; право на освіту; [4 ГЮ 6.2] <i>знає</i> зміст основних символів держави (Гімн, Прапор, Герб, рідна мова); зміст народних символів; [4 ГЮ 8.3] <i>виявляє інтерес</i> до пізнання символіки інших держав; [4 ГЮ 3.1] <i>має уявлення</i> і виявляє практично турботу про своє оточення, про довкілля та культурну спадщину; [4 ГЮ 1.3] <i>цікавиться</i> історією і культурою свого краю; накопичує відповідну інформацію <i>наводить</i> та <i>оцінює</i> приклади позитивного й негативного ставлення до старших і молодших, знає про можливі правопорушення серед дітей; [4 ГЮ 6.2] <i>наводить приклади</i>, відповідальності за скоєні правопорушення; <i>розмірковує</i>, як правильно розпоряджатися кишеньковими грошима [4 ГЮ 8.1]</p>	<p>Ознайомлення із громадськими правами та обов'язками. Основні символи держави. Символи інших країн. Народні символи. Турбота кожного про оточення, про довкілля, про історичну та культурну спадщину. Пам'ятки твого краю. Приклади правопорушень серед дітей і юридична відповідальність за їх скоєння. Моделювання різних соціальних ролей (учень – учитель – директор школи – продавець – екскурсовод – водій – міліціонер) Розкриття взаємозв'язків між людьми у процесі виконання соціальних ролей (продавець - покупець, лікар – пацієнт, пішохід – водій) Гроші; планування</p>

	бюджету. Правила заощадження.
Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)	
Рольова гра «Супермаркет», «Я пасажир» та інші на вибір	
Людина і світ	
<p><i>має уявлення про Землю як спільний дім для всіх людей, та необхідність толерантного ставлення до різноманітності культур, звичаїв народів;</i></p> <p><i>виявляє інтерес і повагу до різних культур і звичаїв; [4 ГЮ 3.1]</i></p> <p><i>наводить приклади співробітництва України з іншими країнами щодо проблем охорони природи, енергозбереження, безпечного життя, запобігання стихіям; цікавиться іншими країнами, країнами-сусідами; [4 ГЮ 3.2]</i></p> <p><i>виявляє патріотичні почуття і прагнення знати більше про досягнення українців у різних галузях [4 ГЮ 4.2]</i></p>	<p>Земля – спільний дім для всіх людей.</p> <p>Уявні подорожі в інші країни (проєкт).</p> <p>Найближчі сусіди України.</p> <p>Співробітництво людей у питаннях збереження природи і життя.</p> <p>Внесок кожної людини у збереження різних культур і природних багатств.</p> <p>Внесок українців у винаходи людства, інші досягнення.</p>
Природа	
<p><i>має уявлення про Всесвіт і Сонячну систему; значення різних видів карт; [4 ПРО 1.1]</i></p> <p><i>називає способи орієнтування на місцевості; назви материків, океанів; правила поведінки під час землетрусів, повені; [4 ПРО 1.1]</i></p> <p><i>наводить приклади небесних тіл, водойм своєї місцевості та їхні назви;</i></p> <p><i>розпізнає: рівнини, гори, пагорби, яри;</i></p> <p><i>пояснює, як рух нашої планети впливає на явища, що відбуваються у неживій і живій природі (зміни дня і ночі; нерівномірне нагрівання земної поверхні; колообіг води; сезонні зміни у природі); значення плану місцевості і карти; значення прогнозу погоди для людей і розповідає про його використання у власному житті;</i></p> <p><i>спостерігає і фіксує зміни елементів погоди (температуру повітря, вітру, хмарності, опадів); [4 ПРО 1.4]</i></p>	<p>Планета Земля – наш дім у Всесвіті.</p> <p>Уявлення про Всесвіт, Сонячну систему.</p> <p>Небесні тіла: зорі, планети.</p> <p>Сонце – джерело світла і тепла на Землі.</p> <p>Земля – планета Сонячної системи.</p> <p>Місяць – природний супутник Землі.</p> <p>Вплив Сонця і Місяця на Землю.</p> <p>Форма і рухи Землі.</p> <p>Наслідки обертання і руху Землі.</p> <p>Природні зони Землі.</p> <p>Пристосування рослин і</p>

<p><i>розповідає</i> про вплив Сонця і Місяця на нашу планету, про різноманітність природи материків, мешканців океанів; [4 ПРО 2.1] <i>знаходить і показує</i> на картах материки, океани та інші об'єкти відповідно до навчального завдання; [4 ПРО 2.2] <i>дізнається</i> з різних джерел про методи передбачення погоди, народні прикмети про зміну погоди; [4 ПРО 2.1] <i>орієнтується</i> на місцевості за допомогою компасу, Сонця і місцевих ознак; [4 ПРО 1.5] <i>проводить</i> спостереження за погодою, сезонними змінами у природі своєї місцевості; [4 ПРО 1.2] <i>визначає</i> сторони горизонту по компасу; <i>моделює</i> Сонячну систему, сузір'я, зміни земної поверхні, обертання Землі; [4 ПРО 1.4] <i>застосовує знання</i> для спостереження за погодою, складання плану приміщення, орієнтування на місцевості, <i>робить висновок</i> про різноманітність і цілісність природи Землі [4 ПРО 1.4]</p>	<p>тварин до умов існування в різних природних зонах. Погода. Прогноз погоди. Способи зображення поверхні Землі: глобус, план, карта. Сторони горизонту. Способи орієнтування на місцевості. Форми земної поверхні. Зміни земної поверхні: різновиди, причини і наслідки. Землетруси, виверження вулканів, робота вітру. Материки та океани, їхні назви і розташування на карті. Особливості природи материків і океанів. Різноманітність і цілісність природи Землі.</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення) Моделювання Сонячної системи Моделювання форм земної поверхні, їх змін Визначення сторін горизонту за допомогою Сонця. Складання плану кімнати, пришкольньої ділянки. Позначення на контурній карті материків і океанів</p>	
<p><i>показує</i> на карті України і <i>називає</i> місцевість свого проживання, <i>називає</i> природні ресурси України (водні, ґрунтові, корисні копалини, рослинні і тваринні) і <i>пояснює</i> їх значення для громадян нашої держави; [4 ПРО 1.3] <i>наводить приклади</i> і <i>описує</i> природні угруповання своєї місцевості за планом (назва угруповання, рослини і тварини угруповання, зв'язки між ними, значення</p>	<p>Природа України. Україна на карті світу. Найважливіші природні об'єкти України, своєї місцевості. Природні ресурси України, їх різноманітність і значення. Природні зони України.</p>

угруповання для людини); [4 ПРО 1.5] *розпізнає і називає* рослини, тварин, гриби своєї місцевості (по 3-4 представники), *моделює* зв'язки між ними; [4 ПРО 4.3] *розповідає* про найважливіші природні об'єкти України, своєї місцевості; [4 ПРО 2.2] *характеризує* значення 2-3 видів корисних копалин для економіки нашої країни і добробуту її громадян; природну зону України за планом; мешканців природного угруповання, їхні зв'язки між собою і неживою природою; [4 ПРО 3.1] *пояснює* залежність між умовами природної зони та її мешканцями, особливостями праці і побуту людей, які в ній проживають; [4 ПРО 3.3] *спостерігає* сезонні явища у природі своєї місцевості, *характеризує* зміни в неживій і живій природі та в діяльності людей, які при цьому відбуваються; [4 ПРО 2.2] *аналізує* зв'язки в природних угрупованнях (організмів між собою, організмів із неживою природою); [4 ПРО 3.1] традиції, що відображують ставлення українців до природи; [4 ГЮ 3.2] *складає* ланцюги живлення; [4 ПРО 2.2] *діє у довіллі, не завдаючи шкоди природі*; [4 ПРО 3.2] *висловлює* судження щодо різноманітності і цінності природи України; [4 ПРО 4.1], [4 ГЮ 2.2] *усвідомлює* відповідальність за стан природи у місцевій громаді; [4 ПРО 3.4], [4 ПРО 4.4] *виявляє повагу* до досвіду українського народу у збереженні природи [4 ГЮ 5.1]

Характеристика природної зони: природні умови, рослинний і тваринний світ, особливості праці і побуту людей. Вплив діяльності людини на природу. Сезонні зміни у природі України. Природні угруповання. Народні традиції, що відображують ставлення українців до природи. Охорона природи в Україні.

Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення)

Наш край на глобусі і карті . Складання характеристики природного угруповання своєї місцевості. Вивчення умов існування рослин і тварин своєї місцевості. Моделювання зв'язків в природному угрупованні Складання календаря народних свят українців, пов'язаних з явищами природи

Людина і природа

наводить приклади використання людиною природничо-наукових знань; матеріалів і виробів з них; місцевих виробництв; [4 ГЮ 2.2]

має уявлення про машини і механізми (транспортні засоби, побутові прилади тощо); [4 ПРО 2.1]

пояснює, як властивості матеріалів зумовлюють їх використання; [4 ПРО 3.3]

спостерігає за роботою машин, побутових приладів; [4 ПРО 1.4]

дотримується основних правил безпечного користування електроенергією, побутовими пристроями і приладами (праска, електрична чи газова плита, та ін); [4 ПРО 3.4], [4 СЗО 4.5],

розповідає про вирощування рослин, догляд за свійськими тваринами; про винаходи людства і професії, пов'язані з пізнанням природи, її використанням і збереженням (фізик, шахтар, інженер, природоохоронець та інші); [4 ПРО 1.5]

здійснює пошук інформації про розвиток техніки і технологій,

обговорює безпечно й доцільно використання знань про природу, матеріали, технології; [4 ПРО 2.1]

моделює самостійно/у групі зв'язки «природа – людина», «природа-рукотворний світ», «людина – рукотворний світ» і *складає розповідь* за створеною моделлю; [4 ПРО 1.4]

Взаємозв'язки між людиною, природою і рукотворним світом. Значення природничо-наукових знань для людини.

Рукотворний світ – світ, створений працею людини.

Використання знань про природу, техніки і технологій людьми різних професій.

Властивості і використання матеріалів у різних сферах діяльності людини (будівництві, виробництві паперу та енергії, продуктів харчування, побутових приладів тощо).

Машини і механізми.

Безпечно поводження з машинами і механізмами у повсякденному житті.

Продукція місцевого виробництва і ресурси для її виготовлення.

Рослинництво.

Тваринництво.

Винаходи людства.

Ідеї природи, які людина застосовує у своїй діяльності.

Практичний блок (спостереження, дослідження, управління)

Складання колекції виробів, виготовлених з певного матеріалу.

Дослідження властивостей матеріалів (металів, тканини, скла, деревини та ін.) і складання пропозицій щодо їх використання.

Спостереження роботи машин і механізмів (за моделями, під час

<p>реальних чи віртуальних екскурсій). Моделювання зв'язків між людиною, природою і рукотворним світом.</p>	
<p><i>називає</i> екологічні проблеми планети; джерела забруднення природи; [4 ПРО 1.1] <i>наводить приклади</i> природоохоронних заходів; природоохоронних територій; <i>пояснює</i> наслідки забруднення водою, повітря, ґрунтів, знищення лісів та іншої небезпеки, що спричинює діяльністю людини; [4 ПРО 1.5] <i>виявляє самостійно/у групі факти</i> забруднення довкілля, <i>пропонує і обґрунтовує</i> власні ідеї щодо способів зменшення негативного впливу людини на природу і <i>відповідально</i> діє задля цього; [4 ПРО 3.4], [4 СЗО 4.5], <i>дізнається</i> про екологічні проблеми від інших людей, із ЗМІ та інших джерел, <i>аналізує</i> цю інформацію, <i>обговорює</i> способи її вирішення; [4 ПРО 2.2] <i>аналізує та оцінює</i> свій внесок у збереження довкілля; ситуації повсякденного життя, пов'язані з використанням води, електроенергії, тепла; [4 ПРО 4.4], [4 ГЮ 8.2], <i>долучається</i> до організації і проведення природоохоронних заходів; [4 ПРО 4.1], <i>відповідально ставить</i>ся до обговорення проблем природи, ухвалення рішень щодо поводження у природі без заподіяння їй шкоди [4 СЗО 4.5]</p>	<p>Вплив діяльності людини на природу. Негативний вплив людини на природу. Екологічні проблеми планети. Забруднення довкілля: джерела і способи запобігання (будівництво очисних споруд, зменшення кількості побутового сміття, сміттєпереробні заводи та ін). Діяльність людини, що допомагає збереженню природи. Ощадливе використання ресурсів. Природоохоронні заходи. Створення природоохоронних територій. Правила поведінки у природі. Захист і збереження природи – справа кожного громадянина.</p>
<p>Практичний блок (спостереження, дослідження, вправлення) Моделювання безпечної поведінки у навколишньому середовищі (в ігрових і навчальних ситуаціях). Дослідження способів заощадження води (вдома, у школі). Дослідження способів заощадження електроенергії (вдома, у школі). Дослідження повсякденних звичок, що допоможуть зменшити кількість побутового сміття (відходів). Розроблення плану природоохоронного заходу.</p>	

**Фрагмент Типової освітньої програми для 1-2 класів
під керівництвом Р. Б. Шияна
(чинна від 08.10.2019р.)**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України
освіти і науки України
від 08.10.2019 року № 1272

**Типова освітня програма,
розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.
1-2 клас**

Типова освітня програма *початкової освіти* (далі типова освітня програма) окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом початкової освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями *обов'язкових результатів навчання*, визначених Державним стандартом початкової освіти.

Типова освітня програма визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження та *очікувані результати навчання* здобувачів освіти, подані в рамках освітніх галузей;
- перелік та пропонований зміст освітніх галузей, укладений за змістовими лініями;
- орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою.

Загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін визначено у типовому навчальному плані.

Логічна послідовність вивчення предметів розкривається у відповідних навчальних програмах.

Перелік та пропонований зміст освітніх галузей. Типову освітню програму укладено за такими освітніми галузями: Мовно-літературна, у тому числі:

Рідномовна освіта (українська мова та література; мови та літератури корінних народів та національних меншин) (МОВ1)

Іншомовна освіта (ІНО)

Математична (МАО)

Природнича (ПРО)

Технологічна (ТЕО)

Інформатична (ІФО)

Соціальна і здоров'язбережувальна (СЗО)

Громадянська та історична (ГІО)

Мистецька (МІО)

Фізкультурна (ФІО)

Очікувані результати навчання здобувачів освіти.

Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті початкової освіти, визначено завдання, які має реалізувати вчитель/вчителька у рамках кожної галузі. Очікувані результати навчання здобувачів освіти подано за змістовими лініями і співвіднесено за допомогою індексів² з обов'язковими результатами навчання першого циклу, визначеними Державним стандартом початкової освіти.

Змістові лінії кожної освітньої галузі в межах І циклу реалізуються паралельно та розкриваються через «Пропонований зміст», який окреслює можливий навчальний матеріал, на підставі якого будуть формуватися очікувані результати навчання та відповідні обов'язкові результати навчання.

Оскільки Типова освітня програма ґрунтується на компетентнісному підході, теми/тези рубрики «Пропонований зміст» не передбачають запам'ятовування учнями визначень термінів і понять, а активне конструювання знань та формування умінь, уявлень через досвід практичної діяльності.

Вимірювання результатів навчання здобувачів освіти відбувається шляхом:

формуального оцінювання, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості;

підсумкового (тематичного та завершального) оцінювання, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з очікуваними результатами навчання, визначеними цією Типовою освітньою програмою.

Рекомендовані форми організації освітнього процесу. Очікувані результати навчання, окреслені в межах кожної галузі, досяжні, якщо використовувати інтерактивні форми і методи навчання – дослідницькі, інформаційні, мистецькі проекти, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, моделювання, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство тощо.

Вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття початкової освіти. Початкова освіта здобувається, як правило, з шести років. Діти, яким на 1 вересня поточного навчального року виповнилося сім років, повинні розпочинати здобуття початкової освіти цього ж навчального року. Діти, яким на 1 вересня поточного навчального року не виповнилося шести років, можуть розпочинати здобуття початкової освіти цього ж навчального року за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, якщо їм виповниться шість років до 1 грудня поточного року. Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку.

Заклад початкової освіти формує власну освітню програму на основі типової освітньої програми або безпосередньо на основі Державного стандарту початкової освіти.

Освітня програма закладу початкової освіти має передбачати досягнення здобувачами освіти результатів навчання (компетентностей), визначених Державним стандартом початкової освіти. Освітня програма закладу початкової освіти, сформована на основі типової освітньої програми, не потребує окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти. Її схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує його керівник. Обов'язковим компонентом освітньої програми закладу освіти є навчальний план, що конкретизує організацію освітнього

² Цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу). У цьому разі – другий клас. Скорочений буквений запис означає освітню галузь. Перша цифра після буквеного запису позначає номер змістової лінії, друга цифра (після дефісу) – порядковий номер загальної цілі, окресленої в Стандарті. Цифра після крапки означає

порядковий номер обов'язкового результату навчання. Остання цифра – порядковий номер очікуваного результату навчання.

процесу. Окрім освітніх компонентів для вільного вибору здобувачів освіти, які є обов'язковими, за рішенням закладу вона може містити інші компоненти, зокрема корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.

Освітня програма закладу освіти та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою, оприлюднюються на веб-сайті закладу освіти (у разі його відсутності – на веб-сайті його засновника).

Типовий навчальний план для 1-2 класів початкової школи з українською мовою навчання

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	1 кл.	2 кл.	Разом
Українська мова	5	5	10
Іноземна мова	2	3	5
Математика	3	3	6
Я досліджую світ*	7	8	15
Мистецтво**	2	2	4
Фізична культура ***	3	3	6
Усього	20+3	21+3	41+6
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	1	1	2
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня	20	22	42
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)	23	25	48

* Орієнтовний розподіл годин між освітніми галузями в рамках цього інтегрованого предмета: мовно-літературна – 2; математична – 1; природнична, технологічна, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична – разом 4; інформатична – 1 (у 2 класі)

** Інтегрований предмет або окремі предмети «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво».

*** Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження учнів, але обов'язково фінансуються.

Природничча освітня галузь

Пояснювальна записка

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, головними **завданнями** природничої освітньої галузі у початковій школі є:

□ виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля;

□ формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до участі у природоохоронних акціях;

□ розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження);

□ поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об'єкти і явища, взаємозв'язки в системі «нежива природа – жива природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.

Відповідно до зазначених мети і завдань, виокремлено такі **змістові лінії**: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі».

Змістова лінія **«Я пізнаю природу»** спрямована на формування дослідницьких умінь школярів через підтримку допитливості та інтересу до спостережень, експериментів та моделювання для пошуку відповідей на запитання про навколишній світ.

Змістова лінія **«Я у природі»** передбачає розвиток уявлень молодших школярів про об'єкти та явища природи, встановлення зв'язків між неживою і живою природою, формування бережливого ставлення до природи; вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі.

Змістова лінія **«Я в рукотворному світі»** спрямована на формування загальних уявлень про світ, створений людиною, понять про взаємозв'язки людини і природи, слугує джерелом

натхнення для пошуку та втілення дитячих винахідницьких ідей та проєктів.

Провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проєктній діяльності школярів.

Результати навчання і пропонований зміст

1 – 2-й класи

Обов'язкові результати навчання	Очікувані результати навчання
1. Змістова лінія «Я пізнаю природу»	
Обирає у найближчому оточенні те, що цікаво дослідити	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>вирішує</i>, що він / вона хотів / хотіла б дослідити [2 ПРО 1-1.1-1]; - <i>визначає</i>, які органи чуття знадобляться для обраного дослідження [2 ПРО 1-1.1-2]; - <i>пояснює</i> різницю між спостереженням за природою і «спогляданням» природи [2 ПРО 1-1.1-3]
Обирає та пояснює дії для дослідження об'єктів природи; визначає можливі результати спостережень/досліджень	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює</i>, навіщо він / вона виконує певні дії, спостерігаючи за природними об'єктами / явищами або експериментуючи з ними [2 ПРО 1-1.2-1]; - <i>передбачає</i>, якого результату досліджень він / вона очікує [2 ПРО 1-1.2-2]; - <i>висловлює здогад</i> про ймовірний результат [2 ПРО 1-1.2-3]
Пропонує/обирає послідовність кроків під час спостереження/експерименту	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>описує</i> послідовність дій в експерименті / спостереженні [2 ПРО 1-1.3-1]; - <i>добирає</i> найпростіші матеріали та прилади, які можна застосувати [2 ПРО 1-1.3-2]
Досліджує обрані природні явища та об'єкти, використовуючи надані прилади, моделі	Учень / учениця: <ul style="list-style-type: none"> - <i>проводить</i> (самостійно або в групі) прості спостереження / досліди [2 ПРО 1-1.4-1]; - <i>застосовує</i> за потреби найпростіші матеріали та прилади, зокрема лінійку, лупу, терези, термометр [2 ПРО 1-1.4-2]

<p>Описує, що нового дізнався, спостерігаючи та експериментуючи</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>описує</i> етапи розвитку рослин [2 ПРО 1-1.5-1]; - <i>описує</i>, як вода перетворюється на пару або лід / сніг, як тане лід / сніг, утворюється роса / іній / туман / дощ / паморозь [2 ПРО 1-1.5-2]; - <i>описує</i> зміни, що відбуваються з повітрям (розширення під час нагрівання і стискання під час охолодження) [2 ПРО 1-1.5-3]; - <i>розрізняє</i> складники ґрунту (пісок, глина, каміння тощо) [2 ПРО 1-1.5-4]; - <i>розрізняє</i> звуки за джерелом, гучністю [2 ПРО 1-1.5-5]; - <i>розрізняє</i> музикальні звуки, звуки мовлення і шуми [2 ПРО 1-1.5-6]; - <i>пояснює</i>, що люди сприймають звуки по-різному [2 ПРО 1-1.5-7]; - <i>описує</i>, як виникають «сонячні зайчики» [2 ПРО 1-1.5-8]; - <i>пояснює</i>, чому утворюється тінь [2 ПРО 1-1.5-9]; - <i>розрізняє</i> об'єкти, які випромінюють світло, прозорі та непрозорі об'єкти [2 ПРО 1-1.5-10]; - <i>пояснює</i>, що люди бачать світ по-різному [2 ПРО 1-1.5-11]
<p>Описує та пояснює те, про що дізнався; радіючи пізнанню нового, розуміє, що помилки є невід'ємною частиною пізнання</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розповідає</i> про власні емоції, які виникають під час спостереження та експериментування [2 ПРО 1-1.6-1]; - <i>пояснює</i>, що помилки можуть допомогти у дослідженні [2 ПРО 1-1.6-2]
<p>Знаходить інформацію про природу</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>використовує</i> інформацію з відомих та запропонованих іншими джерел (книги, фільми тощо) [2 ПРО 1-2.1-1]; - <i>запитує</i>, щоб довідатися більше про природу [2 ПРО 1-2.1-2]; - <i>визначає</i>, якої інформації не вистачає для

	дослідження [2 ПРО 1-2.1-3]; - <i>вказує</i> на інформацію, яку не розуміє [2 ПРО 1-2.1-4]
Зображує інформацію про навколишній світ у вигляді малюнка, таблиці	Учень / учениця: - <i>фіксує</i> здобуту інформацію / дані словами, малюнками, символами, за допомогою цифрових аудіо-, відео-, фотопристроїв [2 ПРО 1-2.2-1]; - <i>записує</i> результати дослідів (наприклад, у таблицю) [2 ПРО 1-2.2-2]
Розрізняє проблеми в навколишньому світі, пов'язані з діяльністю людини	Учень / учениця: - <i>співвідносить</i> об'єкти та явища живої і неживої природи з їхніми зображеннями / описами і навпаки [2 ПРО 1-4.1-1]; - <i>вирізняє</i> істотну інформацію про природу [2 ПРО 1-4.1-2]
Розуміє проблему в навколишньому світі; розмірковує, що відомо про цю проблему, як її розв'язати	Учень / учениця: - на основі власного досвіду <i>знаходить</i> підтвердження правдивості відомостей про природу, висловлює свою думку про це [2 ПРО 1-4.2-1]; - <i>розрізняє</i> фантастичне уявлення про об'єкти природи і факти про них на основі доступних джерел [2 ПРО 1-4.2-2]; - <i>запитує</i> в дорослих про правдивість здобутої інформації [2 ПРО 1-4.2-3]
Знаходить спільні і відмінні ознаки об'єктів; групує об'єкти навколишнього світу за однією або кількома ознаками	Учень / учениця: - <i>розпізнає</i> об'єкти довкілля (за кольором, смаком, формою, звуком тощо) [2 ПРО 1-4.3-1]; - <i>розрізняє</i> живі і неживі природні об'єкти [2 ПРО 1-4.3-2]; - <i>розрізняє</i> дикорослі й культурні рослини [2 ПРО 1-4.3-3]; - <i>розрізняє</i> дерева, кущі, трав'янисті рослини [2 ПРО 1-4.3-4]; - <i>порівнює</i> листяні і хвойні, вічнозелені і листопадні рослини [2 ПРО 1-4.3-5]; - <i>розпізнає</i> за деякими ознаками комах, павуків, раків, риб, жаб, птахів і звірів [2 ПРО 1-4.3-6];

	<p>- порівнює свійських і диких тварин [2 ПРО 1-4.3-7];</p> <p>- спостерігає за перелітними і осілими птахами своєї місцевості й описує їхню поведінку [2 ПРО 1-4.3-8];</p> <p>- досліджує свій організм [2 ПРО 1-4.3-9]</p>
<p>Пропонований зміст</p> <p>Природа навколо мене. Жива й нежива природа. Як людина пізнає світ. Органи чуття, за допомогою яких людина пізнає навколишній світ. Об'єкти живої і неживої природи та їхні ознаки (величина, колір, форма, смак тощо). Спостереження та експеримент як основні методи дослідження. Здогад (гіпотеза). Прилади, які допомагають досліджувати природу. Дотримання правил безпеки під час проведення спостережень та дослідів. Сонце – джерело світла і тепла. Спостереження за сезонними змінами у природі. Спостереження за утворенням тіні від предметів. Спостереження за рослинами і тваринами в різні пори року. Повітря та його властивості. Вимірювання температури повітря. Вода та її властивості. Вимірювання температури води. Ґрунт. Дослідження складу ґрунту. Значення ґрунту та його охорона. Різноманітність рослин. Будова рослин (корінь, квітка, стебло, листки, плоди). Плоди і насіння. Добування олії з насіння соняшника. Спостереження за етапами розвитку рослин. Догляд за кімнатними рослинами. Умови вирощування рослин. Охорона рослин. Тварини дикі і свійські. Спостереження за тваринами (комахами, павуками, рибами, жабами, птахами, звірами). Охорона природи. Червона книга України. Заповідники</p>	
<p>2. Змістова лінія «Я у природі»</p>	
<p>Виявляє та описує очевидні зв'язки у природі; пояснює, чому потрібно їх</p>	<p>Учень / учениця:</p> <p>- визначає та описує місце свого проживання [2 ПРО 2-3.1-1];</p>

<p>враховувати у життєдіяльності людини</p>	<ul style="list-style-type: none"> - <i>описує</i> Україну, її найважливіші географічні об'єкти, <i>показує</i> розташування України на карті [2 ПРО 2-3.1-2]; - <i>описує</i> об'єкти природи своєї місцевості за певними ознаками [2 ПРО 2-3.1-3]; - <i>спостерігає</i> за добовими та сезонними змінами у природі [2 ПРО 2-3.1-4]; - <i>називає</i> пори року та відповідні їм місяці; тривалість доби і року [2 ПРО 2-3.1-5]; - <i>описує</i> поведінку тварин у різні пори року [2 ПРО 2-3.1-6]; - <i>описує</i> життєвий цикл рослин у різні пори року [2 ПРО 2-3.1-7]; - <i>установлює</i> взаємозв'язок між порою року і погодою [2 ПРО 2-3.1-8]; - <i>розуміє</i> прогноз погоди на радіо і телебаченні, <i>дослухається</i> до цих прогнозів (наприклад, одягається відповідно до них) [2 ПРО 2-3.1-9]; - <i>описує</i> вплив Сонця на сезонні явища в природі, <i>пояснює</i> причини змін пір року [2 ПРО 2-3.1-10]; - <i>розповідає про форму Землі</i> [2 ПРО 2-3.1-11]; - <i>пояснює</i> значення сонячного світла для живих організмів [2 ПРО 2-3.1-12]; - <i>розповідає</i> про можливі загрози з боку тварин (небезпечні і хворі тварини), рослин (отруйні частини рослин) та грибів (отруйні гриби), <i>пояснює</i>, як діяти в разі загрози [2 ПРО 2-3.1-13]
<p>Дбає про чистоту навколишнього світу, доглядає за рослинами і тваринами</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>дотримується</i> правил поведінки в довкіллі і <i>пояснює</i> ці правила іншим [2 ПРО 2-3.2-1]; - <i>виروضує</i> рослини вдома, у школі [2 ПРО 2-3.2-2]; - <i>доглядає</i> за домашніми тваринами, <i>піклується</i> про диких тварин [2 ПРО 2-3.2-

	<p>3)];</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>не завдає шкоди</i> тваринам і рослинам під час дослідів та експериментів [2 ПРО 2-3.2-4)]; - <i>не смітить, пояснює</i> про негативні наслідки викидання сміття у лісах, парках, забруднення водойм [2 ПРО 2-3.2-5)]; - <i>сортує сміття (папір, пластик, скло, метал)</i> [2 ПРО 2-3.2-6)]; - <i>розповідає</i> про тривалість розпаду поліетилену, пластику і зменшує споживання цих матеріалів у своєму побуті [2 ПРО 2-3.2-7)]; - <i>пояснює</i> загрозу для довкілля дій людини (випалювання стерні, спалювання сміття, забруднення повітря та води) [2 ПРО 2-3.2-8)]
<p>Пояснює необхідність збереження природних ресурсів і намагається це робити</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пояснює</i>, чому і як потрібно ошадно використовувати природні ресурси – воду, тепло, електроенергію [2 ПРО 2-3.4-1)]; - <i>пояснює</i>, як бережливе ставлення до їжі, одягу, книжок, предметів побуту зберігає природу [2 ПРО 2-3.4-2)]
<p>Пропонований зміст</p> <p>Україна – моя країна. Рідний край. Природа рідного краю. Моє місто (село). Моя адреса. Сонце та його значення для життя на Землі. Повітря. Значення повітря для живої природи. Вода. Значення води у природі та житті людини. Водойми рідного краю. Ґрунт. Значення ґрунту для живої природи. Рослини і тварини рідного краю. Поняття про форму Землі. Глобус – модель Землі. Обертання Землі навколо власної осі та Сонця. Рік. Доба. Вплив Сонця на сезонні явища в природі. Пори року та їхні ознаки. Погода та її елементи. Особливості життя рослин і тварин у різні пори року. Людина. Взаємозв'язок людини і природи.</p>	

<p>Правила безпечної поведінки в довкіллі. Взаємозв'язки в природі. Рослини і тварини рідного краю, які потребують особливої охорони. Охорона природи</p>	
<p>3. Змістова лінія «Я в рукотворному світі»</p>	
<p>Наводить приклади використання винаходів людства в побуті</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розпізнає</i> природні та рукотворні (штучні) об'єкти [2 ПРО 3-3.3-1]; - <i>порівнює</i> рукотворні (штучні) об'єкти за певними властивостями [2 ПРО 3-3.3-2]; - <i>розрізняє</i> природне і створене людиною довкілля [2 ПРО 3-3.3-3]; - <i>пояснює</i>, як використовувати штучні матеріали (пластмасу, гуму, скло, метал, папір) на основі їхніх властивостей [2 ПРО 3-3.3-4]; - <i>описує</i>, з чого виготовляють папір, скло тощо [2 ПРО 3-3.3-5]; - <i>пояснює</i> вплив штучних матеріалів та рукотворних об'єктів на довкілля [2 ПРО 3-3.3-6]; - <i>наводить</i> приклади того, як рукотворні (штучні) об'єкти (серед них і механізми) допомагають людині [2 ПРО 3-3.3-7]; - <i>описує</i> деякі найважливіші винаходи людства [2 ПРО 3-3.3-8]
<p>Пропонує різні способи використання об'єктів навколишнього світу</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>пропонує</i> способи повторного використання рукотворних об'єктів [2 ПРО 3-4.4-1]
<p>Пропонований зміст Людина і довкілля. Природні, штучні та рукотворні об'єкти, їхнє значення для людини. Рукотворні тіла та матеріали, їхні властивості. Використання природних і штучних матеріалів у побуті. Винаходи людства та їхній вплив на життєдіяльність людини. Вплив людини на довкілля. Охорона природи.</p>	

**Фрагмент Типової освітньої програми для 3-4 класів
під керівництвом Р. Б. Шияна
(чинна від 08.10.2019р.)**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки України
від 08.10.2019 року № 1273

**Типова освітня програма,
розроблена під керівництвом Шияна Р. Б.
3- 4 клас**

Пояснювальна записка

Типова освітня програма *початкової освіти* (далі типова освітня програма) окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом початкової освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями *обов'язкових результатів навчання*, визначених Державним стандартом початкової освіти.

Типова освітня програма визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження та *очікувані результати навчання* здобувачів освіти, подані в рамках освітніх галузей;

- перелік та пропонований зміст освітніх галузей, укладений за змістовими лініями;

- орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення;

- рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;

- **вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою.**

Загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін визначено у типовому навчальному плані, що пропонує інтегровано-предметний підхід до організації освітнього процесу).

Логічна послідовність вивчення предметів розкривається у відповідних навчальних програмах.

Перелік та пропонований зміст освітніх галузей. Типову освітню програму укладено за такими освітніми галузями: Мовно-літературна, зокрема:

Рідномовна освіта (українська мова та література; мови та літератури корінних народів та національних меншин) (МОВ)

Іншомовна освіта (ІНО)

Математична (МАО)

Природнича (ПРО)

Технологічна (ТЕО)

Інформатична (ІФО)

Соціальна і здоров'язбережувальна (СЗО)

Громадянська та історична (ГІО)

Мистецька (МІО)

Фізкультурна (ФІО)

Очікувані результати навчання здобувачів освіти.

Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у Державному стандарті початкової освіти, визначено завдання, які має реалізувати вчитель/ вчителька у рамках кожної галузі. Очікувані результати навчання здобувачів освіти подано за змістовими лініями і співвіднесено за допомогою індексів² з обов'язковими результатами навчання, визначеними Державним стандартом початкової освіти.

Змістові лінії кожної освітньої галузі в межах циклу реалізуються паралельно та розкриваються через «Пропонований зміст», який окреслює можливий навчальний матеріал, на підставі якого будуть реалізовані очікувані результати навчання та відповідні обов'язкові результати навчання.

² Наприклад, [4 МОВ 1-1.2-2]. Цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу). У цьому разі – четвертий клас. Скорочений буквенний запис означає освітню галузь. Перша цифра після буквеного запису позначає номер змістової лінії в освітній програмі, цифри із крапкою (між дефісами) – порядковий номер обов'язкового результату навчання, окресленого у Стандарті. Остання цифра – порядковий номер очікуваного результату навчання.

Оскільки Типова освітня програма ґрунтується на компетентнісному підході, теми / тези рубрики «Пропонований зміст» не передбачають запам'ятовування учнями визначень термінів і понять, а активне конструювання знань, розвиток умінь та формування уявлень через досвід практичної діяльності.

Рекомендовані форми організації освітнього процесу. Очікувані результати навчання, окреслені в межах кожної галузі, досяжні, якщо використовувати інтерактивні форми – кооперативне навчання, дослідницькі, інформаційні, мистецькі проекти; сюжетно-рольові ігри, ситуаційні вправи, екскурсії, дитяче волонтерство тощо.

Вимоги до осіб, які можуть розпочинати здобуття початкової освіти. Початкова освіта здобувається, як правило, із шести років. Діти, яким 1-го вересня виповнилося сім років, повинні розпочинати здобуття початкової освіти цього ж навчального року. Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової освіти з іншого віку.

Заклад початкової освіти формує власну освітню програму на основі типової освітньої програми або безпосередньо на основі Державного стандарту початкової освіти.

Освітня програма закладу початкової освіти має передбачати досягнення здобувачами освіти обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти, через реалізацію окреслених у цьому документі очікуваних результатів навчання.

Освітня програма закладу початкової освіти передбачає досягнення здобувачами освіти результатів навчання (компетентностей), визначених Державним стандартом початкової освіти. Вона містить: вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою; навчальний план закладу освіти, який визначає загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) загальної середньої освіти (в годинах), його розподіл між галузями знань та навчальними предметами за роками навчання, послідовність їх вивчення; опис очікуваних результатів навчання учнів; перелік навчальних програм із предметів, що вивчаються за інваріантним і варіативним складниками; форми організації освітнього процесу;

інструментарій для формуального та підсумкового оцінювання; інші освітні компоненти (за вибором закладу освіти).

Освітня програма закладу початкової освіти, створена на основі типової освітньої програми, не потребує окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти. Її схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує його керівник. Окрім освітніх компонентів для вільного вибору здобувачів освіти, які є обов'язковими, за рішенням закладу вона може містити інші компоненти, зокрема корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.

Освітня програма закладу освіти та перелік освітніх компонентів, що передбачені відповідною освітньою програмою, оприлюднюються на веб-сайті закладу освіти (у разі його відсутності – на веб-сайті його засновника).

Типовий навчальний план для 3-4 класів початкової школи з українською мовою навчання

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах		
	3 кл.	4 кл.	Разом
Українська мова	5	5	10
Іноземна мова	3	3	6
Математика	4	4	8
Я досліджую світ*	7	7	14
Мистецтво**	2	2	4
Фізична культура ***	3	3	6
Усього	22+3	22+3	44+6
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	1	1	2
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня	23	23	46
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)	26	26	52

* Орієнтовний розподіл годин між освітніми галузями в рамках цього інтегрованого предмета: мовно-літературна – 2; математична

– 1; природнича, технологічна, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична – разом 4; інформатична – 1 (у 2 класі)

** Інтегрований предмет або окремі предмети «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво».

*** Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження учнів, але обов'язково фінансуються.

Форми оцінювання здобувачів початкової освіти.

Навчальні досягнення учнів у 3–4-му класах підлягають формувальному та підсумковому (тематичному та завершальному) оцінюванню.

Формувальне оцінювання має на меті:

- відстежувати навчальний поступ учнів;
- вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини;
- діагностувати досягнення на кожному з етапів навчання;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню;
- аналізувати реалізацію освітньої програми та Державного стандарту початкової освіти, ухвалювати рішення щодо корегування навчальної програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини;

запобігати побоюванням дитини помилитися;

плекати впевненість у власних можливостях і здібностях.

Орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень учнів (формувального і підсумкового) є окреслені в цьому документі *очікувані результати навчання*, об'єднані за галузями та проіндексовані відповідно до *обов'язкових результатів навчання* Державного стандарту початкової освіти.

Очікувані результати навчання слід використовувати для:

встановлення цілей уроку, окремих видів діяльності учнів, вправ тощо;

постійного спостереження за навчальним поступом учня/учениці³ з боку вчителів, батьків і самих учнів;

³ При цьому особливості учня / учениці можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого діти можуть досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня.

- поточного, зокрема й формувального, оцінювання;
- підсумкового оцінювання (для другого циклу навчання).

На основі поданих нижче очікуваних результатів навчання вчитель/ учителька може формулювати індивідуальні результати навчання учня/ учениці відповідно до опанування ним/ нею конкретного вміння (напр., *намагається визначати* ключові слова, *визначає* ключові слова, *впевнено визначає* ключові слова тощо), таким чином відстежуючи поступ учня за конкретний проміжок часу (напр., за два місяці).

Спостереження за навчальним поступом учнів та оцінювання цього поступу розпочинається з перших днів навчання дитини у школі і триває постійно. Невід’ємною частиною цього процесу є формування здатності учнів самостійно оцінювати свій поступ.

Природнича освітня галузь **Пояснювальна записка**

Освітню програму природничої освітньої галузі створено на основі Державного стандарту початкової освіти.

Метою природничої освітньої галузі для загальної середньої освіти є формування наукового мислення та культури дослідження; розвиток системних уявлень про цілісність та розмаїття природи, утвердження принципів сталого розвитку, ефективної, безпечної і природоохоронної поведінки в довкіллі.

Відповідно до окресленої мети, головними **завданнями** природничої освітньої галузі у початковій школі є:

- виховання любові та шанобливого ставлення до природи рідного краю, України, планети Земля;
- формування екологічно й етично обґрунтованої поведінки у природі, залучення до природоохоронних акцій;
- розвиток зацікавлення до пізнання природи, оволодіння способами навчально-пізнавальної діяльності, елементарними дослідницькими вміннями (через експерименти, спостереження);
- поступове формування уявлень про природничо-наукову картину світу через поглиблення початкових знань про природні об’єкти і явища, взаємозв’язки в системі «нежива природа – жива

природа», про залежність людини від стану навколишнього середовища та її вплив на нього.

Відповідно до зазначених мети і завдань, виокремлено такі **змістові лінії**: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі».

Змістова лінія **«Я пізнаю природу»** спрямована на формування дослідницьких умінь школярів через підтримку допитливості та інтересу до спостережень, експериментів та моделювання для пошуку відповідей на запитання про навколишній світ.

Змістова лінія **«Я у природі»** передбачає розвиток уявлень молодших школярів про об'єкти та явища природи, встановлення зв'язків між неживою і живою природою, формування бережливого ставлення до природи; вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі.

Змістова лінія **«Я в рукотворному світі»** спрямована на формування загальних уявлень про світ, створений людиною, понять про взаємозв'язки людини і природи, слугує джерелом натхнення для пошуку та втілення дитячих винахідницьких ідей та проектів.

Провідна роль у вивченні природничої освітньої галузі належить дослідженням (спостереженням, експериментам), екскурсіям, природоохоронній та проектній діяльності школярів.

Результати навчання і пропонований зміст 3–4-й класи

1. Змістова лінія «Я пізнаю природу»	
Обирає в навколишньому світі або із запропонованих запитань такі проблеми, що можна розв'язати дослідницьким способом	Учень / учениця: - ставить запитання [4 ПРО 1-1.1-1]; - пояснює, чому обрав / -ла певну проблему природничого змісту як дослідницьку [4 ПРО 1-1.1-2]; - окреслює проблему, перш ніж її вирішувати [4 ПРО 1-1.1-3]
Визначає мету спостережень/ досліджень; прогнозує можливі результати спостережень/	Учень / учениця: - пояснює, навіщо він / вона виконує спостереження або дослід природничого змісту [4 ПРО 1-1.2-1]; - прогнозує результат спостереження /

досліджень	<p><i>досліду [4 ПРО 1-1.2-2];</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>порівнює</i> здобутий результат із припущенням [4 ПРО 1-1.2-3]; - <i>висуває</i> власні гіпотези [4 ПРО 1-1.2-4]
Визначає послідовність кроків під час спостереження/ експерименту; обирає необхідні умови дослідження	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>складає</i> план дослідження [4 ПРО 1-1.3-1]; - <i>планує</i> самостійне спостереження/ експеримент [4 ПРО 1-1.3-2]; - <i>пояснює</i>, навіщо необхідно визначати послідовність кроків у дослідженні [4 ПРО 1-1.3-3]; - <i>добирає</i> відповідні матеріали, засоби, обладнання, прилади [4 ПРО 1-1.3-4]
Проводить спостереження за обраними або запропонованими природними явищами та об'єктами, проводить дослідження, створює навчальні моделі	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>проводить</i> дослідження за природним об'єктом / явищем, <i>описує</i> його перебіг [4 ПРО 1-1.4-1]; - <i>застосовує</i> відповідні матеріали, засоби, обладнання, прилади [4 ПРО 1-1.4-2]; - <i>виготовляє</i> моделі для досліджень [4 ПРО 1-1.4-3]; - <i>спостерігає</i> за об'єктами досліджень [4 ПРО 1-1.4-4]; - <i>спостерігає</i> за погодою [4 ПРО 1-1.4-5]; - <i>досліджує</i> воду, її три стани, властивості: температуру плавлення льоду та кипіння води [4 ПРО 1-1.4-6]; - <i>досліджує</i> воду як розчинник [4 ПРО 1-1.4-7]; - <i>розрізняє</i> розчинні й нерозчинні у воді речовини [4 ПРО 1-1.4-8]; - <i>досліджує</i> ґрунт своєї місцевості, його склад (воду, пісок, глину тощо) [4 ПРО 1-1.4-9]; - <i>досліджує</i> умови розвитку рослин [4 ПРО 1-1.4-10]; - <i>розмножує</i> рослини насінням, живцями, бульбами, листками [4 ПРО 1-1.4-11]; - <i>спостерігає</i> за рослинами і тваринами [4 ПРО 1-1.4-12]; - <i>спостерігає</i> за зоряним небом [4 ПРО 1-1.4-13]

<p>Встановлює зв'язки між об'єктами і явищами природи; робить висновки із спостережень та досліджень разом з учителем або самостійно</p>	<p>Учень / учениця: - <i>описує</i> властивості об'єктів дослідження [4 ПРО 1-1.5-1]; - <i>встановлює</i> зв'язки між об'єктами і явищами природи [4 ПРО 1-1.5-2]; - <i>з'ясовує</i>, за яких умов відбуваються зміни [4 ПРО 1-1.5-3]; - <i>узагальнює</i> результати досліджень [4 ПРО 1-1.5-4]; - <i>робить</i> висновки із спостережень та досліджень разом з учителем або самостійно [4 ПРО 1-1.5-5]; - <i>переконує</i> у правильності здобутих результатів і зроблених висновків [4 ПРО 1-1.5-6]</p>
<p>Визначає фактори успіху, аналізує помилки, які виникають під час дослідження, змінює умови чи послідовність дій під час дослідження</p>	<p>Учень / учениця: - <i>аналізує умови та послідовність кроків, здійснюючи дослідження</i> [4 ПРО 1-1.6-1]; - <i>порівнює</i> різні методи дослідження [4 ПРО 1-1.6-2]; - <i>виявляє</i> причини невдач і пропонує шляхи їх виправлення [4 ПРО 1-1.6-3]; - <i>оцінює</i> чинники, які привели до успіху [4 ПРО 1-1.6-4]; - <i>дотримується правил</i> безпеки під час проведення спостережень та дослідів [4 ПРО 1-1.6-5]</p>
<p>Знаходить, систематизує (згідно з планом) інформацію про навколишній світ; використовує технічні прилади і пристрої для пошуку інформації</p>	<p>Учень / учениця: - <i>правильно використовує</i> пристрої для пошуку і здобуття інформації природознавчого змісту [4 ПРО 1-2.1-1]; - <i>самостійно добирає та поширює необхідну інформацію природознавчого змісту</i> [4 ПРО 1-2.1-2]; - <i>порівнює</i> інформацію природничого змісту з відомих їй / йому та запропонованих джерел [4 ПРО 1-2.1-3]; - <i>перевіряє</i> достовірність інформації природничого змісту [4 ПРО 1-2.1-4]</p>

<p>Представляє інформацію у вигляді малюнка, схеми, графіка, тексту, презентації тощо</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>застосовує</i> предметні моделі, малюнки, схеми, графіки, тексти для пояснення явищ і об'єктів природи [4 ПРО 1-2.2-1]; - <i>готує повідомлення / презентації і представляє їх</i> [4 ПРО 1-2.2-2]
<p>Пояснює важливість того, що вивчає, для власного життя, розрізняє в ньому головне і другорядне</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>орієнтується</i> на місцевості за Сонцем, компасом, місцевими ознаками [4 ПРО 1-4.1-1]; - <i>визначає</i> сторони горизонту [4 ПРО 1-4.1-2]; - <i>читає (тлумачить)</i> план і карту [4 ПРО 1-4.1-3]; - <i>пояснює</i> користь рослин, тварин для власного життя [4 ПРО 1-4.1-4]; - <i>пояснює</i> можливі загрози з боку тварин (небезпечні і хворі тварини), рослин (отруйні рослини) та грибів (отруйні гриби) [4 ПРО 1-4.1-5]; - <i>визначає</i> загрози таких природних явищ, як гроза, ураган, паводок, пожежа [4 ПРО 1-4.1-6]; - <i>пояснює</i>, як діяти в разі загрози урагану, паводку, пожежі тощо [4 ПРО 1-4.1-7]; - <i>аналізує</i> запропонований раціон харчування (або <i>складає</i> власний раціон здорового харчування) [4 ПРО 1-4.1-8]; - <i>визначає</i> склад продуктів за написами на упаковках [4 ПРО 1-4.1-9]; - <i>висловлює</i> судження про корисність / шкідливість продуктів залежно від їхнього складу [4 ПРО 1-4.1-10]
<p>Визначає відоме і невідоме у проблемі, висловлює докази правильності суджень</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>формулює</i> проблему, <i>визначає</i> відоме і невідоме в ній [1 ПРО 1-4.2-1]; - <i>знаходить</i> шляхи вирішення проблеми й <i>вирішує</i> її [4 ПРО 1-4.2-2]; - <i>добирає</i> докази правильності суджень [4 ПРО 1-4.2-3]

<p>Класифікує об'єкти навколишнього світу за кількома ознаками та властивостями</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - порівнює природні об'єкти за розміром, масою, кількістю тощо [4 ПРО 1-4.3-1]; - визначає ознаки живого у рослин, тварин і грибів [4 ПРО 1-4.3-2]; - розрізняє трав'янисті рослини, кущі, дерева; культурні та дикорослі рослини [4 ПРО 1-4.3-3]; - розпізнає черв'яків, комах, павуків, риб, земноводних, плазунів, птахів, звірів (ссавців) [4 ПРО 1-4.3-4]; - розрізняє рослиноїдних, м'ясоїдних, всеїдних тварин; свійських і диких тварин [4 ПРО 1-4.3-5]; - розпізнає отруйні та їстівні гриби своєї місцевості [4 ПРО 1-4.3-6]; - розрізняє основні системи органів людини: опорно-рухову, травну, дихальну, серцево-судинну, органи чуття, кров, шкіру [4 ПРО 1-4.1-7]; - пояснює значення загартування [4 ПРО 1-4.3-8]; - розрізняє окремі органи людини та пояснює їх значення [4 ПРО 1-4.3-9]
<p>Пропонований зміст</p> <p>Явища природи. Причиново-наслідкові зв'язки у природі.</p> <p>Прилади для вимірювання лінійних розмірів тіл, маси, часу, температури. Одиниці довжини, площі, об'єму, маси, часу, температури.</p> <p>Спостереження і досліди – методи дослідження природи.</p> <p>Повітря, його властивості. Рух повітря.</p> <p>Окремі рослини і тварини. Вплив довкілля на організм рослин і тварин.</p> <p>Масштаб. Орієнтування на місцевості. Компас.</p> <p>Сузір'я. Місяць – супутник Землі. Планети Сонячної системи.</p> <p>Галактика. Чумацький шлях.</p> <p>Зміна дня і ночі. Причини зміни пір року. Форма і розміри Землі.</p> <p>Горизонт.</p> <p>Організм людини. Здоровий спосіб життя. Охорона здоров'я.</p> <p>Складники здорового харчування: продукти тваринного і рослинного походження, сіль, цукор.</p>	

2. Змістова лінія «Я у природі»

<p>Діє в навколишньому світі з урахуванням взаємозв'язків між об'єктами живої і неживої природи</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>відповідально діє</i> в природі [4 ПРО 2-3.1-1]; - <i>визначає</i> важливість того, що вивчає про довкілля [4 ПРО 2-3.1-2]; - <i>висловлює</i> свою думку стосовно того, що вивчає про довкілля, <i>обґрунтовує</i> її [4 ПРО 2-3.1-3]; - <i>пояснює</i> взаємозв'язки між об'єктами живої і неживої природи [4 ПРО 2-3.1-4]
<p>Встановлює зв'язки між діяльністю людини і станом навколишнього світу; складає правила поведінки в навколишньому світі і дотримується їх</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>розрізняє</i> джерела енергії (відновлювані й невідновлювані) [4 ПРО 2-3.2-1]; - <i>пояснює</i> корисність застосування відновлюваних джерел енергії [4 ПРО 2-3.2-2]; - <i>складає</i> правила поведінки в природі [4 ПРО 2-3.2-3]; - <i>дотримується</i> правил поведінки в природі [4 ПРО 2-3.2-4]
<p>Визначає приблизні витрати природних ресурсів, що використовуються в родині, шляхи їх зменшення</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>встановлює</i> за показаннями лічильників витрати води, газу, електроенергії родиною за місяць [4 ПРО 2-3.4-1]; - <i>пропонує</i> власні шляхи зменшення витрат природних ресурсів [4 ПРО 2-3.4-2]; - <i>сортує</i> сміття на паперове, пластикове тощо і пояснює, навіщо це робить [4 ПРО 2-3.4-3]
<p>Пропонований зміст</p> <p>Тіла і речовини. Різноманіття речовин у довкіллі.</p> <p>Поширення води у природі, значення її для живих організмів. Колообіг води у природі.</p> <p>Значення повітря для рослин, тварин і людини. Джерела забруднення повітря. Способи охорони чистоти повітря.</p> <p>Корисні копалини (вугілля, нафта, газ, торф) та їхнє використання.</p> <p>Відновлювані джерела енергії (Сонце, вітер і вода) та їхнє використання.</p> <p>Організми ґрунтів. Роль живих організмів в утворенні ґрунту. Значення ґрунту для рослин і тварин.</p>	

<p>Єдність світу живої і неживої природи, людина – частина природи. Людина в природі. Значення природи в житті людини. Охорона рослинного і тваринного світу. Природоохоронні території рідного краю. Економне використання води, електрики, газу в побуті.</p>	
<p>3. Змістова лінія «Я у рукотворному світі»</p>	
<p>Встановлює зв'язки між діяльністю людини і станом навколишнього світу; складає правила поведінки в навколишньому світі і дотримується їх</p>	<p>Учень / учениця: - <i>пояснює, що не всі матеріали, створені людиною, корисні для довкілля [4 ПРО 3-3.2-1]</i> - <i>використовує матеріали (пластмасу, гуму, скло, метал, папір) відповідно до їхніх властивостей [4 ПРО 3-3.2-2]</i></p>
<p>Пояснює значущість винаходів у повсякденному житті, збереженні навколишнього світу</p>	<p>Учень / учениця: - <i>розповідає про винаходи та винахідників, пояснює вплив їхніх ідей на повсякденне життя та збереження довкілля [4 ПРО 3-3.3-1]</i></p>
<p>Пропонує власний спосіб розв'язання обраної або запропонованої проблеми</p>	<p>Учень / учениця: - <i>пропонує та обґрунтовує власну ідею розв'язання проблеми [4 ПРО 3-4.4-1];</i> - <i>перевіряє свою ідею різними способами [4 ПРО 3-4.4-2];</i> - <i>використовує матеріали повторно (пластмасу, гуму, скло, метал, папір), пропонуючи власний спосіб розв'язання проблеми [4 ПРО 3-4.4-3];</i> - <i>аргументує доцільність повторного використання матеріалів [4 ПРО 3-4.4-4]</i></p>

Орієнтовний розгорнутий план-конспект пробного уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Орієнтовний розгорнутий план-конспект пробного уроку з природознавства

ПІБ студента: Жибер Ю.Д. **Група:** 311-по **Дата:** 25.11.16

Клас: 1-В **Кабінет:** 38 каб. **Учитель:** Сичова Н.М.

Тема. Запитання до природи. Із чого виготовляють папір?

Мета. Надати учням інформацію про історію виникнення та процес виготовлення паперу; ознайомити з різними його видами. Учити проводити досліди, розвивати вміння аналізувати, спостерігати, дотримуватись інструкцій учителя; виховувати бережливе ставлення до зошитів, книг.

Тип уроку. Комбінований урок.

Методи та види роботи: створення проблемної ситуації, дослідницький практикум, перегляд відео, розповідь, порівняльна робота, дидактична гра, бесіда.

Інтерактивні технології: робота в малих групах, робота в парах, вилуч зайве.

Обладнання. Презентація Power Point, ноутбук, проектор, екран, вказівка.

Демонстраційний матеріал: мультимедійна презентація.

Роздатковий матеріал: зразки різного паперу, матеріали для дослідницького практикуму, картки для складання ланцюжка та вилучення зайвого.

Література:

1. Гільберг Т.Г., Сак Т.В. Природознавство. 1 клас. Київ : Генеза, 2012. 111 с.

2. Навчальна програма «Природознавство» для загальноосвітніх навчальних закладів.

Перебіг уроку:

1. Організація класу

1.1. Привітання веселих пальчиків

Бажаю (доторкніться великими пальцями)

Тобі (доторкніться вказівними пальчиками)
Гарного настрою (доторкніться середніми)
Наполегливості (доторкніться безіменними)
Та успіхів (мізинцями)
Доброго ранку (доторкніться всією долонею)

1.2. Перевірка готовності до уроку

- Перевіримо чи всі учні готові до нашого сьогоднішнього уроку.
У вас на парті повинні бути: пенал, камінець, кора, листочок .

1.3. Гігієнічні вимоги

Сідайте всі рівнесенько, покладіть ручки на парти та будьте уважними.

2. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів

2.1. Вправа «Погода»

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Число?
- Тепло чи холодно надворі?
- Який стан неба?
- Яка температура повітря?
- Чи були сьогодні опади?

2.2. Бесіда

- Пригадайте, що таке довкілля?
- Чи всі предмети, які нас оточують, створені природою?
- Із чого людина створює рукотворні об'єкти?

2.3. Гра «Знайди у класі»

Назвати, які предмети у класі створені людиною.

3. Мотивація навчальної діяльності

3.1. Створення проблемної ситуації

(зображено 5 предметів виготовлених із дерева (лінійка, дерев'яна ложка, матрешка, стіл) і зошит)

- Що зображено? Уважно подивіться на всі ці зображення.
- А з якого матеріалу все це виготовлене? (з дерева)
- Скажіть, що зайве? Чому? А зошит?

4. Повідомлення теми та мети

Сьогодні на уроці ми поставимо питання до природи і дізнаємося: з чого ж виготовляють папір, про історію

виникнення паперу та його значення. Тема нашого уроку так і звучить: Запитання до природи. Із чого виготовляють папір?

5. Сприйняття й усвідомлення нового матеріалу

5.1. Дослідницький практикум. Розповідь з елементами бесіди за слайдами

- Важко уявити життя без паперу. Та був час, коли не тільки слова «папір», а й матеріалу такого не було. А на чому ж писали тоді люди? Вам цікаво? Давайте тоді дізнаємося.

- Першим матеріалом для письма був **камінь**. Стародавні люди робили невеликі малюнки на скелях, вуглиною, або висікались гострим предметом.

Дослід 1.

- Спробуйте на камінь нанести букву чи малювати сонечко олівцем. А тепер фломастером. А тепер уявіть, що відбувалося з такими записами після дощу. Чи могли вони довго зберігатися? *(Учні змочують камінець водою, витирають серветкою, роблять висновки.)*

- З часом люди стали писати на **глиняних табличках**. Доки глиняна сторінка була сирою, на неї наносили гострою паличкою писемні знаки. Потім таку «сторінку» сушили їх на сонці, як вона висихала обпалювали на гарячому вогні. Уявіть, якби ваш підручник складався з таких сторінок. Поміркуйте, чим він був не зручний. *(Ці плитки були важкими, їх виготовлення займало багато часу).*

- Намагалися люди писати і на **корі дерева**.

Дослід 2.

- У вас на партах є шматочки кори, яку ми обідрали зі старого пенька. Спробуйте на ньому щось намалювати. Поміркуйте, чи зручно було писати на такому матеріалі? А зберігати його? А скільки потрібно було знищити дерев?

- Потім винайшли матеріал для письма — **пергамент**. Телячі, овечі шкури мочили, вишкрібали, вибілювали у вапні, сушили, а потім розтягували і били калаталом, щоб отримати гладку рівну поверхню для письма. Далі розрізали на сторінки, зшивали і писали в цій книжці тексти. Для виготовлення однієї такої книжки потрібно було забити кілька десятків телят. Чому ж і

такі книжки не дійшли до наших часів? (*Такие книги были очень тяжелыми и неудобными для транспортировки*)

- Стародавні єгиптяни почали виготовляти папір з болотяної рослини заввишки 5 метрів, яка називалась **папірус**. Виготовлення папірусу було дуже складною справою. Рослину треба було розрізати на тонкі смужки, які кілька разів висушували на сонці й замочували у воді, потім відбивали молотком, і клали під прес. Готову книгу з папірусу не складали, а згортали у сувій. Сувій – перший вид книги.

- Згодом з'явився білий, гладкий, зручний і дешевший **папір**. Першими папір винайшли китайці. Вони виготовляв папір із внутрішньої волокнистої частини кори бамбуку та шовковиці. А вже із Китаю мистецтво робити папір поширилося по всьому світу. Папір уже почали виготовляти не вручну, а за допомогою верстатів, які дозволяли робити довгі та дуже тонкі аркуші паперу.

Дослід 3.

- Візьміть клаптик звичайного білого паперу і розірвіть його спочатку вздовж, а потім уперек. Що ви побачили на місці розриву (*тонесенькі, як волосина, волокна*)? Це говорить про те, що папір складається з найдрібніших частинок целюлози — складової рослин. Наш папір виготовляється зараз із деревини.

- Спробуйте, чи зручно писати на папері ручкою, олівцем. Пригадайте, чим іще можна писати на папері (*фарбами, фломастерами, восковою крейдою*). Чи можна розрізати папір ножицями, а склеїти аркуші. Чи зручно носити зошити і підручники з паперу в портфелі?

5.2. Демонстрація зразків різних видів паперу

- Роздивіться зразки різних видів паперу. Для чого вони служать? Де використовуються?

- Зверніть увагу на картон. Він виготовляється не з первинної сировини, а вторинним способом, тобто після переробки **макулатури**. Це дозволяє зберегти багато дерев.

5.3. Фіз. хвилинка «Дерева»

5.4. Перегляд відео «Як виготовляють папір»

Як же виготовляють зараз папір? Ми з вами подивимося відео та дізнаємося!

5.5. Гра «Що за чим?»

Давайте разом за допомогою картинок розкажемо, як же виготовляють папір.

Слайд. Папір виготовляють на...паперовій фабриці.

Основною сировиною для виробництва паперу є ... целюлоза.

Целюлозу одержують із лісових порід: в основному з ... ялини, сосни і берези ... але використовують також евкаліпт, тополю, каштан та інші дерева.

Слайд. На фабриці машини здирають з дерев кору .. і що роблять? подрібнюють на тріски.

Слайд. Очищену і розварену деревину фільтрують і промивають, щоб очистити від домішок.

На цьому етапі виробництва оброблювана маса, що складається з деревних волокон і води, називається паперовою сировиною.

Слайд. Після цього папір фарбують в змішувачі, куди додають барвники. Так, добавки каоліну роблять папір білим і непрозорим.

Паперова маса, перетворена в кашку, потрапляє в папероробну машину.

Слайд. Спочатку кашка виливається на сітку папероробної машини. Ця сітка натягнута на два вала і весь час обертається, переносючи паперову кашку вперед, таким чином утворюючи так звану рулонну стрічку.

Слайд. Сира паперова стрічка проходить через цілий ряд валиків. Одні валики віджимають воду, інші, обігриваються зсередини паром, висушують її, треті полірують, тобто роблять бум агу чистою.

Наприкінці сіткової ділянки ще сире паперове полотно переміщається в секцію пресування, яку також називають "мокрим пресуванням". Там паперове полотно механічно зневоднюється і ще більше ущільнюється.

Слайд. Нарешті рівна біла стрічка виходить з машини і намотується на величезний рулон.

Потім ці рулони відправляють в друкарні або ріжуть на листи.

Так, від машини до машини, дерево перетворюється на білий і чистий папір.

- Отже скажіть: чи легко отримати папір? Як потрібно ставитися до наших зошитів, підручників, адже все це — зрубані дерева? Щоб виростити доросле дерево, потрібно не менше ніж 60 років.

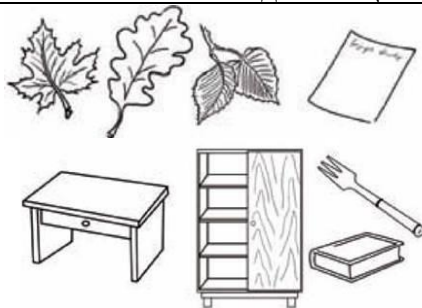
6. Осмислення, узагальнення й систематизація знань та вмінь учнів

6.1. Робота в малих групах. Складання «ланцюжка»

У конвертах лежить набір карток та стрілочки. У кожного на парті є клей та чистий аркуш. Вам потрібно скласти ланцюжок: як із дерева утворити зошит? Ка приклеїти картки на чистий аркуш.

Дерево —► деревина —► папір —► зошит

6.2. Розв'язування логічних завдань «Що зайве? Чому?»

- Кленовий лист, дубовий лист, березовий лист, аркуш паперу.
- Шафа, стіл, виделка, книга.
- Автомобіль, ножиці, ніж, олівець.
- Олівець, книга, блокнот, зошит.

7. Підсумок уроку

Подивіться на смайлик. Що він ...Він хоче щоб ви пригадали, про що йшла мова на уроці. Доповніть речення.

- Для виготовлення різних речей людина використовує, здебільшого, наявні в природі матеріали. Але їх запас безмежний. Тому людина повинна дбайливо ставитися до природних багатств.

8. Повідомлення домашнього завдання

Розробити памятку «Як економно використовувати папір?»

**Орієнтовний розгорнутий план-конспект пробного уроку
з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»**

ПІБ студента: Пронюшкіна М.С. **Група:** 311-по **Дата:** 27.03.18

Клас: 1-В **Кабінет:** 38 каб.

Учитель: Сичова Н.М.

Тема тижня/місяця: Світ рослин.

Тема уроку. Що спільного між усіма рослинами?

Мета. Формувати в учнів поняття про рослини, як частину живої природи, вчити спостерігати за будовою рослин, називати частини квіткової рослини, з'ясувати значущість кожної частини рослини; формувати уявлення учнів про дерева, кущі, трави, їхні істотні ознаки; розвивати мислення учнів, увагу, мовлення; виховувати інтерес до рослинного світу, бажання охороняти його.

Очікувані результати навчання:

ПРО: Розрізняє дерева, кущі, трав'янисті рослини; визначає будову рослин (корінь, квітка, стебло, листки, плоди); пояснює значення кожного органу для рослини.

МОВ: З увагою сприймає усні репліки учителя й однокласників (вітання, знайомство, запитання, прохання, прощання) й доречно реагує на усну інформацію в діалозі; уживає різні форми привітання, прощання; уживає відповідну до ситуації спілкування (тематика тижня) лексику і несловесні засоби (жести, міміка тощо); висловлює свої думки і почуття з приводу простих медіатекстів (мультфільм, світлини); намагається виразно вголос читати нескладний текст після попередньої підготовки; імпровізує з інтонацією, тембром та силою голосу, відтворюючи репліки персонажів казок, віршів, народних пісень тощо.

МАО: Розташовує числа в межах 100 у порядку зростання (спадання).

СЗО: Виконує запропоновану роль у мікрогрупі (команді), погоджуючись із рішенням команди; організовує робоче місце для навчання з урахуванням умов у школі.

МИО: Виконує нескладні ролі (зокрема, «пісні в ролях»), етюди-наслідування, перевтілюючись у різних персонажів; вправляє над інтонацією мовлення, чіткістю дикції, виразністю міміки і жести; бере участь у народних святах та обрядах, концертах, виставках, інсценізаціях тощо.

ГІО: Моделює ситуації / грає рольові ігри, у яких підтримує та підбадьорює інших.

Тип уроку. Інтегрований урок.

Форми організації роботи: фронтальна, групова, парна.

Методи та види роботи: Метод голосування руками та ногами, складання пазлів, розповідь, порівняльна робота, дидактична гра, бесіда

Інтерактивні технології: «Мозковий штурм», «Дерево рішень», «Акваріум», «Робота в парах», «Робота в малих групах», «Розігрування ситуації за ролями».

Обладнання. Презентація Power Point, ноутбук, проектор, екран, мікрофон, клубок, ножиці.

Демонстраційний матеріал: гербарій, мультимедійна презентація.

Роздатковий матеріал: гербарій, пазли, клей, навчальні картки із завданнями, сигнальні картки, таблиця.

Література:

1. Я досліджую світ : підруч. інтегр. курсу для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х част.). Ч. 2 / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. — К. : Світич, 2018. — 128 с. : іл.

2. Навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу / За ред. О. Волощенко, О. Козак, О. Шиян. – Львів: Центр освітньої політики, 2018.

Перебіг уроку:

1. Організація класу

1.1 Гігієнічні вимоги

Сядьте всі рівненько, покладіть ручки на парти та будьте уважними.

1.2 Перевірка готовності дітей до уроку

Давайте перевіримо чи всі готові до уроку. У вас на парті повинні бути: підручник і робочі зошити з природознавства, а також пенал.

2. Актуалізація опорних знань

2.1. Гра «Так-ні»

Я вам буду читати затвердження. Якщо твердження правильне - хлопаєте, а якщо ні – топаєте ногами 1 раз.

1. Природа – це все, що оточує нас крім того, що виготовлено людьми. (так) Діти, що у нас у класі належить до природи? (Вазони) А що не належить до природи? Чому? (Тому що всі меблі зроблені руками людини)
2. Природа буває живою та фарбованою.(ні)
3. До неживої природи відносяться вода, Місяць, тварини, земля. (ні)
4. Тварини та люди – це живі організми. (так)
5. Рослини належать до неживої природи. (ні)

3. Мотивація навчальної діяльності

3.1. Утворення цілісного зображення рослини шляхом розташування чисел в порядку зростання

Обенати клас у групи (по 2 парти). На кожену групу до уроку розкладається розрізане на частини зображення рослини. Діти мають зібрати пазл, розташувавши числа у порядку зростання, приклеїти пазл на А4 та написати назву рослини. Після виконання: покажіть всі зображення рослин.

- У чому виникло утруднення?

- Чому виникло утруднення?

3.2. Порівняльна робота за предметними малюнками

Перед вами різні квіти. Всі вказали назву? Що допомогло вам дізнатись? Чим відрізняються рослини? Вони всі виглядають по різному. А що в них спільне?

4. Повідомлення теми та мети уроку

- Як ви вважаєте, яка тема сьогоднішнього уроку? Так, тема сьогоднішнього уроку «Рослини, їх будова. Вивчення будови рослин».

- Як ви думаєте, що ми дізнаємося, ознайомившись з цією темою? Так, з яких частин — органів складається рослина; яку роботу виконує кожен орган, наскільки він важливий для рослини.

- А чому повинні навчитись? Так, визначати і називати органи; уміти довести цінність для рослини кожного органу.

5. Сприйняття й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу

5.1. Інтерактивна технологія колективно-групового навчання «Мозковий штурм»

Ви сказали, що рослини - живі організми. Доведіть це!
(запис на слайді)

За якими ознаками рослини належать до живої природи?

Крок 1. Робиться запис ідеї, щоб вона була перед очима.

Крок 2. Всі учасники висувають ідеї щодо розв'язання проблеми. Ідеї можуть бути навіть фантастичними. Не критикуйте, не коментуйте відповіді, не давайте їм оцінку!

Крок 3. Коли кількість ідей вважають достатньою, їх висування припиняється.

Крок 4. Робиться підсумок.

Висновок: Усі рослини відносяться до живих організмів за такими ознаками: розмножуються, дихають, ростуть, живляться та відмирають.

5.2. Ілюстрована розповідь

Всі рослини мають схожу будову. Кожна рослина складається з частин, що називаються органами. Кожен орган має свою назву.

Казка «Розвиток квасолини»

Уважно послушайте розповідь і дізнаєтеся з яких органів складаються рослини.

Жила на світі маленька **насінинка-квасолинка**. Одного погожого дня вона потрапила в **грунт**. Яскраве **сонечко** зігрівало її своїми променями...Та раптом пустився **рясний дощ, що аж повітря стало чистим та вогким...**Насіння ввібрало світло, тепло та воду..і пустило корінь, який закріпився в землі. І вже незабаром з'явилося **стебло**. Згодом над землею з'явився **перший листочок**. Рослина почала рости, рости... Потім – **квіточка**. Вона відцвіла і на її місці утворився **плід**. А всередині плоду – **насіння**. Так утворилися всі органи рослини.

Які органи рослини ви запам'ятали? (корінь, стебло, листок, квітка, плід з насінням).

Який орган у рослини під землею? А над землею? Називається **пагін**.

Запам'ятайте починати розгляд і називати органи рослин потрібно з кореня.

5.3. Руханка «Ріст рослини»

Присісти – насінина потрапила в землю.

Гупнути ногами по черзі, випрямити спину – пустила корінці, міцно закріпилася в землі та почала рости.

Встати – з'явилося зелене пряме стебло,

Розправити руки в сторони зігнутими ліктями – і перші листочки.

Руки вгору, пальцями «ліхтарики» – розквітли ароматні квітки.

Опустити руки через сторони – згодом квіти відцвіли, а

Руки перед собою в замок (пальці всередину) – на їхньому місці утворилися плоди (зазирніть у плід, поверушіть пальчиками) з насінням.

5.4. Гра «Впізнай за описом»

(Показ органів рослини на дошці)

1. Він знаходиться у ґрунті. З його допомогою рослина живиться поживними речовинами (корінь)

2. На ньому ростуть квітки, листки і плоди. (стебло)

3. У кожної рослини вона різна за формою, величиною, кольором, запахом і цим прекрасна та неповторна (квітка)

4. Весною він зелений, а восени – жовтий чи червоний. (листок)

5. Він – це яблуко, горіх, слива. Захищає насінину від пошкоджень. (плід)

5.5. Програвання сценки «Хто найважливіший?»

(здалегідь підготовлені учні в масках)

- А ось і самі частини рослин. Ви впізнали їх? Уважно перегляньте і дізнайтеся про призначення кожного органу.

Засперечалися якимось органи рослини: хто з них найважливіший?

Корінь. Я найважливіший! Я закріплюю рослину в ґрунті, напуваю її водою і годую поживними речовинами. Тільки те, що я першим із насіння з'являюся, говорить про мою важливість!

Листок. *(обурено)* «Подумаєш! Ти, кореню, живеш у темряві, та ще й за мій рахунок. Це я готую рослині поживні речовини, уміло використовуючи сонячну енергію. Це я підказую людям, коли рослину треба полити, підгодувати...»

Стебло *(заперечує).* Шановні, постривайте! А без мене щоб ви робили? Адже саме по стеблу поживні речовини рухаються до листків, квітів і плодів. Ці речовини підтримують життя рослин. З

ранньої весни до самої зими я переправляю поживні речовини не покладаючи рук... А листя хто тримає?! А квіти?! Плоди?!

Квітка (*здивовано*) Друзі, угомоніться! Ну чого так галасувати?! Беззаперечно найважливіший орган рослини – це я! Бо я завдяки яскравому кольору і приємному аромату я приваблюю до себе комах, які запилюють мене. І потім утворюються плоди та насіння, щоб рослини могли розмножуватися. Не буде мене - не буде комах, не буде комах – не буде насіння, а не буде насіння - не буде й рослини!

Насіння. Даремно ви сперечаєтеся! Я – найважливіше! Усе, що ви взяли з ґрунту, повітря, води - все це для мене, щоб я дозріло, дало життя новій рослині. Із мене розвинеться і корінь, і стебло, і листя, і квіти, і плоди, і нове насіння...

Задумалися органи рослини, хто ж серед них найважливіший ...

5.6. Проблемне питання

- Діти, як ви вважаєте, який орган рослини є найважливішим?

Той, хто відповідає, говорить так: «Найважливішим органом рослини є...».

Аналіз: Скажіть, а чи буде жити рослина без якого-небудь органу?

5.7. Робота з таблицею «Значення органів для рослин»

<i>Назва органу</i> <i>квітки</i>	<i>Значення</i>
Корінь	Забезпечує живлення. Закріплює рослину в ґрунті
Стебло	Пересуває воду від кореня. Піднімає листя до світла
Листки	Утворюють поживні речовини, дихання. Накопичення води
Квітка	Приваблює комах, утворює плоди
Плід із насінням	Розмноження

- Яку важливу роботу виконує корінь? (*Забезпечує живлення. Закріплює рослину в ґрунті*) Уявіть, що у квітки не має кореня.

- Яку важливу роботу виконує листя? (*Утворюють поживні речовини, дихання. Накопичення води*) Уявіть, що у квітки не має листя.

- Яку важливу роботу виконує стебло? (*Пересуває воду від кореня. Піднімає листя до світла*) Уявіть, що у квітки не має стебла.

- Яку важливу роботу виконує квітка? (*Приваблює комах, утворює плоди*) Уявіть, що у квітки не має квітки.

- Яку важливу роботу виконує плід із насінням? (*Розмноження*) Уявіть, що у квітки не має насіння.

- Отже, чи є найголовніший орган рослини?

Висновок. Кожен орган має своє призначення, виконує свою роботу. Усі частини рослини важливі та взаємопов'язані. Це єдиний організм.

Ми вирішили проблему? Тому можемо розрізати нашу павутинку.

6. Узагальнення та систематизація знань і вмінь учнів

6.1. Робота в парах

Завдання: Підписати органи рослини на схемі рослини.

6.2. Створення ігрової ситуації

Завдання: Уявіть собі, що до нас прилетіли інопланетяни, де немає рослин. І їм дуже цікаво дізнатися будову рослин та призначення кожного органу. У мене є 5 кольорових карток, кого викликаю, той читає орган рослини та розповідає про нього.

Що ви розповіли б інопланетянам про:

- 1 – про корінь
- 2 – про стебло
- 3 – про листки
- 4 – про квіти
- 5 – плоди з насінням

6.3. Інтерактивна технологія «Незавершені речення» у поєднанні з інтерактивною технологією «Мікрофон»

Усі рослини схожі між собою за...будовою.

Рослини мають такі органи:...корінь, стебло, листки, квіти та плоди.

Надземна частиною рослини, яка включає стебло, листки, квітку, плоди з насінням називається...пагін.

Починати називати органи рослин потрібно з...кореня.

7. Підсумок уроку. Рефлексія

7.1. Рефлексія настрою та емоційного стану

Наше заняття добігає кінця. І я хочу дізнатися чи сподобалося вам наше заняття. Зараз кожен отримає 3 зображення – картки із зображенням «погоди нашого уроку» – «сонечко» – мені було цікаво, у вас гарний настрій, «сонечко та хмаринка» – інколи було не цікаво, «хмаринка» – було сумно. Вам потрібно подумати та вирішити, яку картку ви оберете та підняти її вгору за моїм сигналом.

7.2. Підсумок уроку

Отже, рослини – це наша окраса! Усі рослини різні, але в усіх них однакова будова.

Орієнтовна структура пробного уроку з природознавства
та інтегрованого курсу «Я досліджує світ»

Орієнтовна структура комбінованого уроку з
природознавства

ПІБ студента- практиканта _____ Група _____

Дата _____ Клас _____ Кабінет _____ ПІБ учителя _____

Тема уроку _____

Мета уроку: _____

Тип уроку. _____

Методи та види роботи: _____

Форми організації роботи: _____

Інтерактивні технології навчання: _____

Обладнання. _____

Засоби наочності: *демонстраційний матеріал* _____

роздатковий матеріал _____

Рекомендована література:

1. _____;

2. _____.

Перегляд уроку:

1. Організація класу

1.1. Вітання

1.2. Перевірка готовності до уроку

1.3. Гігієнічні вимоги до уроку

2. Актуалізація опорних знань/ чуттєвого досвіду

2.1. Перевірка фенологічних спостережень

2.2. _____

3. Мотивація навчальної діяльності

3.1. _____

3.2. _____

4. Повідомлення теми та мети уроку

5. Сприйняття та усвідомлення учнями нового матеріалу

5.1. _____

5.2. _____

5.3. _____

5.4. Фізкультхвилинка

5.5. _____

6. Осмислення ,узагальнення та систематизація знань, умінь та навичок

6.1. Робота з підручником

6.2. _____

6.3. Узагальнююча бесіда

7. Підсумок уроку. Рефлексія

7.1. Рефлексія

7.2. Підсумок уроку

8. Повідомлення домашнього завдання

Додаток Ж.2

**Орієнтовна структура уроку з інтегрованого курсу
«Я досліджую світ»**

ПІБ студента- практиканта _____ **Група** _____

Дата _____ **Клас** _____ **Кабінет** _____ **ПІБ учителя** _____

Тема уроку _____

Мета уроку: _____

Очікувані результати навчання:

ПРО: _____

МОВ: _____

МАО: _____

СЗО: _____

МИО: _____

ГЮ: _____

Тип уроку.

Методи та види роботи: _____

Форми організації роботи: _____

Інтерактивні технології навчання: _____

Обладнання. _____

Засоби наочності: демонстраційний матеріал _____

роздатковий матеріал _____

Рекомендована література:

1. _____;

2. _____.

Перебіг уроку:

1. Організація класу

1.2. Перевірка готовності до уроку

1.3. Гігієнічні вимоги до уроку

2. Актуалізація та коригування опорних знань з усіх інтегрованих освітніх галузей

2.1. _____

2.2. _____

3. Мотивація навчальної діяльності

3.1. _____

3.2. _____

4. Повідомлення теми та мети уроку

5. Сприйняття та усвідомлення учнями нового матеріалу

5.1. _____

5.2. _____

5.3. _____

5.4. Фізкультхвилинка

5.5. _____

6. Узагальнення та систематизація знань, умінь та навичок

6.1. _____

6.2. _____

6.3. Узагальнююча бесіда

7. Підсумок уроку. Рефлексія

7.1. Рефлексія

7.2. Підсумок уроку

Орієнтовна схема самоаналізу уроку

Схема 1

1. Загальна структура уроку.

Основна дидактична мета уроку: його місце в системі уроків з теми, основні моменти уроку, дозування часу, дотримання основних вимог до оформлення уроку, використання часу на уроці.

2. Реалізація основної дидактичної мети уроку.

Виконання вимог програми, співвідношення матеріалу, поясненого на уроці і даного на самостійну роботу, організація сприйняття, уваги, пізнавального інтересу, організація первинного закріплення матеріалу, перевірка якості знань, використання розділу і програм, вимоги до знань, опитування учнів.

3. Розвивальний аспект уроку.

Залучення учнів до здійснення основних розумових операцій, подолання посильних труднощів, розвиток пізнавальної самостійності й послідовності, науковості, міцність знань.

4. Дотримання основних принципів дидактики.

Принцип наочності, свідомості і активності в роботі вчителя і учнів, доступності і посильності, систематичності і послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою, міцності знань.

5. Методи навчання.

Методи введення нового матеріалу, закріплення і вироблення вмінь і навичок, контролю; відповідність методів загальної спрямованості навчання дидактичній меті; залежність вибору методів навчання від матеріального забезпечення навчального процесу.

6. Виховний аспект уроку.

Використання виховних можливостей змісту навчального матеріалу, формування світогляду, зв'язок із життям, виховання сумлінного ставлення до праці, навчання, використання виховної можливості оцінки, виховний вплив особистості вчителя.

7. Вчитель на уроці.

Підготовка до уроку, роль конспекту, види діяльності на уроці, контакт із класом, індивідуальний підхід до учнів, значення предмета, захопленість ним, зовнішній вигляд учителя.

8. Робота учнів на уроці.

Підготовка учнів до уроку, активність на різних етапах уроку, види діяльності, культура мови, дисципліна, ставлення до предмета, динаміка працездатності, моменти найвищої активності, зниження працездатності, їхні причини, рівень сформованості вміння вчитися.

9. Гігієнічні умови уроку.

Приміщення, його основна оснащеність, меблі, дотримання принципу розташування, розклад на день, вплив гігієнічних умов на динаміку працездатності на уроці.

Схема 2

1. Характеристика класу.

Структура міжособистісних відносин: лідери, аутсайдери; наявність угруповань, їхній склад; взаємодія структур особистих взаємин і організаційної структури класу.

Особливості біологічного розвитку учнів: дефекти зору, слуху; соматичні захворювання; особливості вищої нервової системи (надмірна загальмованість або збудливість); патологічні відхилення тощо.

Особливості психічного розвитку: слабкий розвиток інтелектуальної сфери тих чи інших членів учнівського колективу; слабкий розвиток вольової сфери в окремих учнів; слабкий розвиток емоційної сфери особистості.

Особливості розвитку психічних якостей: відсутність пізнавального інтересу, потреби в знаннях, установки на навчання; недоліки у ставленні особистості до себе, вчителя, родини, колективу.

Підготовленість учнів класу: прогалини у фактичних знаннях і вміннях; проблеми в навичках навчальної праці; погані звички і культура поведінки.

2. Зовнішні зв'язки уроку: місце і роль даного уроку в досліджуваній темі; характер зв'язку уроку з попередніми і наступними уроками.

3. Характеристика триєдиної мети уроку з опорою на характеристику класу, чого треба домогтися в знаннях і вміннях, відповідно до специфіки учнівського колективу; який виховний

вплив зробити на учнів; які якості почати, продовжувати, закінчити розвивати.

4. Характеристика задуму уроку (план): яким є зміст навчального матеріалу; як учні засвоюватимуть його, тобто які методи навчання і форми організації пізнавальної діяльності; яку частину матеріалу вони можуть засвоїти самі; яка частину матеріалу вимагає допомоги вчителя під час засвоєння; що необхідно добре запам'ятати, а що використовувати тільки для ілюстрації; що з раніше вивченого необхідно повторити і на що обіпертися під час засвоєння нового; як закріпити знову вивчене; що буде цікавим і легким, а що складним; яким чином будуть досягнуті виховне й розвивальне завдання.

5. Як побудовано урок, виходячи з його задуму? Характеристика етапів уроку, виділення навчально-виховних моментів, що найбільш позитивно або негативно вплинули на хід уроку, на формування кінцевого результату.

6. Структурний аспект самоаналізу: докладний аналіз етапів, які, на думку вчителя, найсильніше позитивно або негативно вплинули на формування кінцевого результату уроку; аналіз відповідності в межах цих моментів завдань, змісту, методів і форм.

7. Функціональний аспект аналізу; визначають наскільки структура уроку відповідала поставленій меті, задуму уроку, можливостям класного колективу. Визначають вдалі і невдалі моменти в діяльності вчителя і учнів, аналізують відповідність стилю взаємин учителя і учнів успішному формуванню кінцевого результату уроку.

8. Оцінка кінцевого результату уроку: оцінка якості знань, умінь і навичок, отриманих учнями на уроці, визначення розриву між поставленими завданнями і реальним кінцевим результатом уроку. Причини цього розриву; оцінка досягнення виховних та розвивальних завдань уроку, висновки та самооцінка уроку.

Орієнтовна схема аналізу уроку з природознавства та інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Орієнтовна схема аналізу уроку з природознавства

1. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ УРОКУ

1.1. Зовнішня організація уроку:

Робота ТЗН до початку уроку: перевірена/неперевірена.

Початок і кінець уроку: своєчасний/несвоєчасний.

Темп уроку: швидкий/помірний/повільний.

Дошка до уроку: підготовлена/непідготовлена.

Положення вчителя біля дошки: справа/зліва/посередині.

Для показу на дошці було використано: вказівку/показувала рукою.

Тема, число, класна робота записані на дошці.

1.2. Режим навчальної праці на уроці:

Санітарно-гігієнічні умови праці на уроці: дотримані/недотримані.

Розподіл часу: раціональний/нераціональний.

Фізкультпаузи: не проводилися/одна/дві

Увага учнів: концентрувалася протягом уроку/ не концентрувалася.

Правила охорони праці і техніки безпеки вчителем і учнями в ході уроку: дотримані/недотримані.

Чергуванні різних видів діяльності учнів протягом уроку: так/ні.

1.3. План та структура уроку:

Перебіг уроку: коригувався відповідно до умов, які виникли/не коригувався відповідно зі змінами.

Структура уроку: відповідає/не відповідає типу уроку.

Етапи уроку: дотримано/не дотримано.

Перехід між етапами уроку: логічний/плавний; розірваний/відсутній.

Висновки після кожного етапу: зроблені повною мірою/частково зроблені/відсутні короткі.

1.4. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів

Протягом уроку було організовано: фронтальну/ групову/ парну/ індивідуальну діяльність учнів.

1.5. Технології, методи, прийоми навчання

Протягом уроку було використано: одноманітні/ різноманітні технології, методи, прийоми навчання

Інтерактивні технології, методи, прийоми навчання: застосовувалися/не застосовувалися.

Технології, методи та прийоми навчання відповідали/частково відповідали/не відповідали особливостям змісту, типу, меті уроку, віковим особливостям і рівню підготовки учнів.

Поєднання технологій, методи, прийоми навчання: раціональне/нераціональне.

1.6. Засоби навчання

Протягом уроку були використані: інформаційні засоби (підручники і методичні посібники, робочі зошити, тощо)/ дидактичні засоби (наочність)/технічні засоби навчання.

Обрані засоби навчання: доцільні/недоцільні; сприяли ефективності/не сприяли ефективності навчального процесу.

1.7. Засоби наочності

Зміст засобів наочності: відповідає/не відповідає освітнім розвивальним та виховним цілям.

Наочність: має чітку мету використання/використовується хаотично, без конкретної мети; якісна/неякісна; естетично/неестетично оформлена; надмірна кількість/достатня кількість/замало; відповідає/не відповідає психологічним закономірностям сприймання.

Демонстрація наочності під час уроку: в момент необхідності/завчасно/запізно; розміщена на дошці раціонально/нераціонально; використовувалися не як самоціль,

а вдало доповнювали матеріал, що вивчається/як самоціль, роль наочності у навчанні переоцінена/ роль наочності у навчанні недооцінена.

Практикант звертав увагу учнів на наочність/наочність була не задіяна; залучав/не залучав суб'єктів учіння до роботи із засобами наочності.

Обрані засоби наочності були влучними/недоцільними; сприяли ефективності/не сприяли ефективності навчального процесу.

1.8. Оцінювання діяльності учнів на уроці

Оцінювання: здійснювалося/ фрагментарно/ не здійснювалося.

Оцінки були виставлені: своєчасно/несвоєчасно/відповіді не були оцінені; були прокоментовані та обґрунтовані/не були прокоментовані та обґрунтовані.

Оцінюючи знання, практикант враховував/не враховував роботу учня протягом усіх етапів уроку.

Оцінювання відповідало загальним вимогам оцінювання навчальних досягнень учнів/ не відповідало загальним вимогам оцінювання навчальних досягнень учнів.

1.9. Психологічні та професійні якості студента-практиканта

Зовнішній вигляд: естетичний/неестетичний; діловий стиль/інший стиль.

Особистісні якості: впевненість/ витримка/ зібраність/ організованість/ вимогливість/ гнучкість/ доброзичливість/ позитивність/ артистичність/ вміння розподіляти увагу на уроці; невпевненість/ неорганізованість/ негативне налаштування/ розгубленість/ суворість/ пасивність/ розсіяність уваги.

Професійні якості: зацікавленість роботою/ володіння матеріалом/ знання предмета і загальна ерудиція вчителя/ належний рівень педагогічної майстерності; байдужість до роботи/ фрагментарні знання/ відсутня педагогічна майстерність.

Міміка та жести: занадто виразна/ виразна/ невиразна міміка. Жести не відволікали увагу учнів /емоційні/ доцільні.

Техніка мовлення вчителя: культура мовлення багата/ емоційна /грамотна/ багатослівна/ лаконічна/ чиста/ логічна/ чітка; незрозуміла/ нелогічна/ скупа/ суржик.

1.10. Діяльність учителя на уроці

Стиль спілкування з класом: авторитарний/ демократичний/ ліберальний/ змішаний.

Характер педагогічного спілкування з класом: суб'єкт-суб'єктне (вчитель консультант, координатор навчання)/ суб'єкт-об'єктне (вчитель лектор, наставник, завжди правий, його вирішальна роль).

Інструктаж до виконання завдань: чіткий/ лаконічний/ зрозумілий; нечіткий/ недосить зрозумілий/ складне пояснення/ незрозумілий взагалі.

Студент-практикант виправляв/ уточнював/ не звертав уваги на помилки у відповідях учнів; доповнював/ не доповнював відповіді учнів; слідкував/ не слідкував за повнотою відповідей учнів; заохочував/ не заохочував активність учнів протягом уроку підбадьорюючими фразами.

1.11. Робота учнів на уроці

Протягом уроку учні: дисципліновані/ організовані/ викрикували /неорганізовані; активно/ пасивно відповідали на питання; виконували завдання з цікавістю/ не виявляли цікавість; розуміли вчителя та взаємодіяли з ним й один з одним/ не розуміли вчителя та не взаємодіяли з ним й один з одним; давали повні/ глибокі/ лаконічні/ нечіткі/ окремими словами/ частково правильні відповіді.

2. ПОЕТАПНИЙ АНАЛІЗ УРОКУ

2.1. Організація класу до уроку

Вітання звичайне/ віршоване/ інтерактивне/ «рухливе»/ психологічне налаштування.

Перевірила/ проговорила не надаючи уваги/ не перевірила готовність дітей до уроку.

Наголосила на гігієнічних вимогах до уроку/ проговорила не надаючи уваги/ не повідомила гігієнічні вимоги до уроку.

Емоційне налаштування учнів на працю: успішно здійснено/
не здійснено;

Увага учнів: мобілізувала/ не звернула увагу.

2.2. Актуалізація опорних знань/ раніше набутих знань

Перевірка фенологічних спостережень учнів: здійснено
в повному обсязі/ частково/ не здійснено.

Відповідає/ не відповідає загальним вимогам до здійснення
фенологічних спостережень учнями.

Термінологія: вжита правильно/ допущені помилки/
неправильна.

Запитання сформульовані чітко/ вичерпно; хаотично/
випадково.

Зв'язок з попередньою темою (раніше
вивченим)установлено/ не установлено.

Причинно-наслідкові зв'язки: розкрито в повному обсязі/
частково /не розкрито.

Необхідні знання для сприймання, усвідомлення і засвоєння
нових знань: актуалізувано повною мірою/ частково/
не актуалізовано.

2.3. Мотивація навчальної діяльності учнів

Змотивував/ не змотивував; зацікавив/не зацікавив дітей.

Зосередив/ не зосередив увагу учнів на навчальну роботу,
створив/не створив робочий настрій в класі.

Підвів учнів до теми уроку/ не підвів до теми уроку.

2.4. Повідомлення теми та мети уроку

Чітка/ визначена неправильно/ невизначена **трисдина мета.**

Мета повною мірою/ неповною мірою відображає тему
та зміст уроку.

Тему та мету вчитель повідомив самостійно/ діти визначили
тему уроку за допомогою вчителя.

2.5. Сприйняття й усвідомлення нового навчального матеріалу

Інформація достовірна/ були неточності/ недостовірна;
легка/ тяжка для сприймання; відповідає/ не відповідає віковим

особливостям учнів; пробуджує інтерес до предмету/ нецікава учням.

Зміст природничого матеріалу науковий/не науковий; містить новизну/ не має новизни; відповідає сучасному розвитку суспільства/ застаріла.

Матеріал викладено послідовно/ непослідовно/доступно/ логічно/ незрозуміло/заплутано/хаотично; розкрито повністю/ частково/ нерозкрито.

Нові терміни пояснені чітко та зрозуміло/ незрозуміло/ заплутано.

Практикант залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Було розкрито /нерозкрито найважливіші зв'язки і відношення між предметами і явищами природи.

Доцільна/недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла ефективному/неефективному засвоєнню учнями знань.

Принципи навчання враховано/не враховано.

Сприйняття та усвідомленого матеріалу відбулося повною мірою/ частково/ не відбулося.

2.6. Застосування набутих знань на практиці

Ускладнення видів роботи, зростання самостійності і творчої активності учнів в ході виконання тренувальних вправ відбувалося поступово/стихійно. Вправи були/ не були диференційовані відповідно до рівня знань учнів.

Практикант залучав/ не залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Запропоновані вправи сприяли/ не сприяли повторенню потрібних теоретичних відомостей.

Практикант формував в учнів вміння користуватися знаннями (новим правилом) у процесі виконання різноманітних вправ під власним керівництвом.

Даний етап сприяв повною мірою/ частково/ мінімально формуванню практичних навичок в учнів з відповідної теми.

2.7. Узагальнення та систематизація знань, умінь і навичок

Учитель залучав/ не залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Учні залучалися/ не залучалися до аналізу виконання вправ.

Учитель питання формулював чітко/ вичерпно/ хаотично/ випадково.

Принципи навчання враховано/ не враховано.

Засвоєні знання було узагальнено та приведено у певну цілісну систему/ набуті знання не було приведено в єдину систему.

Доцільна/ недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла/ не сприяла узагальненому та систематизованому засвоєнню учнями знань.

2.8. Підсумок уроку. Рефлексія

Проаналізував/ не проаналізував рівень засвоєння знань (сформованих практичних навичок) учнями з даної теми.

Здійснено/ не здійснено рефлексію пізнавальної діяльності учнів.

Студент підвів/ не підвів підсумки уроку та роботи класу (окремих учнів) на уроці.

2.9. Повідомлення домашнього завдання

Д.З. є/ не є логічним продовженням або закінченням класної роботи; було задане вчасно/ невчасно; просте/ складне/ творче.

Практикант провів/ не провів інструктаж щодо його виконання; звернув/ не звернув увагу учнів на важливі помилки, способи їх усунення.

Записав/ не записав на дошці; перевірів/ не перевірів запис Д.З. учнями в щоденники.

3. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДО УРОКУ

Заняття проведено на низькому/ середньому/ високому рівні. Мета уроку була досягнута/ досягнута частково/ не досягнута. Структура уроку відповідала/ не відповідала типу уроку. Доцільна/ недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла/ не сприяла засвоєнню учнями теоретичних знань та умінь. Студентові-практиканту вдалося/ не вдалося

установити зв'язок з учнями. Тему розкрито повною мірою/ частково/ не розкрито. Засвоєння теми учнями: відмінне, достатнє, задовільне, незадовільне.

Мої пропозиції та рекомендації

Додаток И.2

Орієнтовна схема аналізу уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

1. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ УРОКУ

1.1. Зовнішня організація уроку

Робота ТЗН до початку уроку: перевірена/неперевірена.

Початок і кінець уроку: своєчасний/несвоєчасний.

Темп уроку: швидкий/помірний/повільний.

Дошка до уроку: підготовлена/непідготовлена.

Положення вчителя біля дошки: справа/зліва/посередині.

Для показу на дошці було використано: вказівку/показувала рукою.

Тема, число, класна робота записані на дошці.

1.2. Режим навчальної праці на уроці

Санітарно-гігієнічні умови праці на уроці: дотримані/недотримані.

Розподіл часу: раціональний/нераціональний.

Фізкультпаузи: не проводилися/одна/дві

Увага учнів: концентрувалася протягом уроку/ не концентрувалася.

Правила охорони праці і техніки безпеки вчителем і учнями в ході уроку: дотримані/недотримані.

Чергуванні різних видів діяльності учнів протягом уроку: так/ні.

1.3. План та структура уроку

Перебіг уроку: коригувався відповідно до умов, які виникли/не коригувався відповідно зі змінами.

Структура уроку: відповідає/не відповідає типу уроку.

Етапи уроку: дотримано/не дотримано.

Перехід між етапами уроку: логічний/плавний; розірваний/відсутній.

Висновки після кожного етапу: зроблені повною мірою/частково зроблені/відсутні короткі.

1.4. Реалізація інтеграції

Була реалізована інтеграція на рівні навичок/ на рівні змісту.

Інтеграція освітніх галузей: природнича/ математична/ мовно-літературна/ громадянська й історична/ технологічна/ інформатична/ соціальна й здоров'язбережувальна галузі.

Інтеграція на рівні навичок: навички критичного мислення/ соціальні навички/ комунікативні навички/ організаційні навички/ навички застосування на практиці.

Інтеграція здійснена відповідно до очікуваних результатів навчання/ фрагментарно здійснена/ не здійснена.

1.5. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів

Протягом уроку було організовано: фронтальну/ групову/ парну/ індивідуальну діяльність учнів.

1.6. Технології, методи, прийоми навчання

Протягом уроку було використано: одноманітні/ різноманітні технології, методи, прийоми навчання

Інтерактивні технології, методи, прийоми навчання: застосовувалися/не застосовувалися.

Технології, методи та прийоми навчання відповідали/частково відповідали/не відповідали особливостям змісту, типу, меті уроку, віковим особливостям і рівню підготовки учнів.

Поєднання технологій, методи, прийоми навчання: раціональне/нераціональне.

1.7. Засоби навчання

Протягом уроку біли використані: інформаційні засоби (підручники і методичні посібники, робочі зошити, тощо)/ дидактичні засоби (наочність)/технічні засоби навчання.

Обрані засоби навчання: доцільні/недоцільні; сприяли ефективності/не сприяли ефективності навчального процесу.

1.8. Засоби наочності

Зміст засобів наочності: відповідає/не відповідає освітнім розвивальним та виховним цілям.

Наочність: має чітку мету використання/використовується хаотично, без конкретної мети; якісна/неякісна;

естетично/неестетично оформлена; надмірна кількість/достатня кількість/замало; відповідає/не відповідає психологічним закономірностям сприймання.

Демонстрація наочності під час уроку: в момент необхідності/завчасно/запізно; розміщена на дошці раціонально/нераціонально; використовувалися не як самоціль, а вдало доповнювали матеріал, що вивчається/як самоціль, роль наочності у навчанні переоцінена/ роль наочності у навчанні недооцінена.

Практикант звертав увагу учнів на наочність/наочність була не задіяна; залучав/не залучав суб'єктів учіння до роботи із засобами наочності.

Обрані засоби наочності були влучними/недоцільними; сприяли ефективності/не сприяли ефективності навчального процесу.

1.9. Оцінювання діяльності учнів на уроці

Оцінювання: здійснювалося/ фрагментарно/ не здійснювалося.

Оцінки були виставлені: своєчасно/несвоєчасно/відповіді не були оцінені; були прокоментовані та обґрунтовані/не були прокоментовані та обґрунтовані.

Оцінюючи знання, практикант враховував/не враховував роботу учня протягом усіх етапів уроку.

Оцінювання відповідало загальним вимогам оцінювання навчальних досягнень учнів/ не відповідало загальним вимогам оцінювання навчальних досягнень учнів.

1.10. Психологічні та професійні якості студента-практиканта

Зовнішній вигляд: естетичний/неестетичний; діловий стиль/інший стиль.

Особистісні якості: впевненість/ витримка/ зібраність/ організованість/ вимогливість/ гнучкість/ доброзичливість/ позитивність/ артистичність/ вміння розподіляти увагу на уроці; невпевненість/ неорганізованість/ негативне налаштування/ розгубленість/ суворість/ пасивність/ розсіяність уваги.

Професійні якості: зацікавленість роботою/ володіння матеріалом/ знання предмета і загальна ерудиція вчителя/

належний рівень педагогічної майстерності; байдужість до роботи/ фрагментарні знання/ відсутня педагогічна майстерність.

Міміка та жести: занадто виразна/ виразна/ невиразна міміка. Жести не відволікали увагу учнів /емоційні/ доцільні.

Техніка мовлення вчителя: культура мовлення багата/ емоційна /грамотна/ багатослівна/ лаконічна/ чиста/ логічна/ чітка; незрозуміла/ нелогічна/ скупа/ суржик.

1.11. Діяльність учителя на уроці

Стиль спілкування з класом: авторитарний/ демократичний/ ліберальний/ змішаний.

Характер педагогічного спілкування з класом: суб'єкт-суб'єктне (вчитель консультант, координатор навчання)/ суб'єкт-об'єктне (вчитель лектор, наставник, завжди правий, його вирішальна роль).

Інструктаж до виконання завдань: чіткий/ лаконічний/ зрозумілий; нечіткий/ недосить зрозумілий/ складне пояснення/ незрозумілий взагалі.

Студент-практикант виправляв/ уточнював/ не звертав уваги на помилки у відповідях учнів; доповнював/ не доповнював відповіді учнів; слідкував/ не слідкував за повнотою відповідей учнів; заохочував/ не заохочував активність учнів протягом уроку підбадьорюючими фразами.

1.12. Робота учнів на уроці:

Протягом уроку учні: дисципліновані/ організовані /викрикували /неорганізовані; активно/ пасивно відповідали на питання; виконували завдання з цікавістю/ не виявляли цікавості; розуміли вчителя та взаємодіяли з ним й один з одним/ не розуміли вчителя та не взаємодіяли з ним й один з одним; давали повні/ глибокі/ лаконічні/ нечіткі/ окремими словами/ частково правильні відповіді.

2. ПОЕТАПНИЙ АНАЛІЗ УРОКУ

2.1. Організація класу до уроку:

Перевірила/ проговорила не придаючи уваги/ не перевірила готовність дітей до уроку.

Наголосила на гігієнічних вимогах до уроку/ проговорила не придаючи уваги/ не повідомила гігієнічні вимоги до уроку.

Емоційне налаштування учнів на працю: успішно здійснено/
не здійснено;

Увага учнів: мобілізувала/ не звернула увагу.

2.2. Актуалізація опорних знань/ раніше набутих знань

Здійснено в повному обсязі/ частково/ не здійснено.

Відповідає/ не відповідає загальним вимогам до здійснення
фенологічних спостережень учнями.

Термінологія: вжита правильно/ допущені помилки/
неправильна.

Запитання сформульовані чітко/ вичерпно; хаотично/
випадково.

Зв'язок з попередньою темою (раніше
вивченим)установлено/ не установлено.

Причинно-наслідкові зв'язки: розкрито в повному обсязі/
частково /не розкрито.

Необхідні знання для сприймання, усвідомлення і засвоєння
нових знань: актуалізувано повною мірою/ частково/
не актуалізовано.

2.3. Мотивація навчальної діяльності учнів

Змотивував/ не змотивував; зацікавив/не зацікавив дітей.

Зосередив/ не зосередив увагу учнів на навчальну роботу,
створив/не створив робочий настрій в класі.

Підвів учнів до теми уроку/ не підвів до теми уроку.

2.4. Повідомлення теми та мети уроку

Чітка/ визначена неправильно/ невизначена **триєдина мета.**

Мета повною мірою/ неповною мірою відображає тему
та зміст уроку.

Тему та мету вчитель повідомив самостійно/ діти визначили
тему уроку за допомогою вчителя.

2.5. Сприйняття й усвідомлення нового навчального матеріалу

Інформація достовірна/ були неточності/ недостовірна;
легка/ тяжка для сприймання; відповідає/ не відповідає віковим
особливостям учнів; пробуджує інтерес до предмету/ нецікава
учням.

Зміст природничого матеріалу науковий/не науковий;
містить новизну/ не має новизни; відповідає сучасному розвитку
суспільства/ застаріла.

Матеріал викладено послідовно/ непослідовно/доступно/ логічно/ незрозуміло/заплутано/хаотично; розкрито повністю/ частково/ нерозкрито.

Нові терміни пояснені чітко та зрозуміло/ незрозуміло/ заплутано.

Практикант залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Було розкрито /нерозкрито найважливіші зв'язки і відношення між предметами і явищами природи.

Доцільна/недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла ефективному/неефективному засвоєнню учнями знань.

Принципи навчання враховано/не враховано.

Сприйняття та усвідомленого матеріалу відбулося повною мірою/ частково/ не відбулося.

2.6. Застосування набутих знань на практиці

Ускладнення видів роботи, зростання самостійності і творчої активності учнів в ході виконання тренувальних вправ відбувалося поступово/стихійно. Вправи були/ не були диференційовані відповідно до рівня знань учнів.

Практикант залучав/ не залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Запропоновані вправи сприяли/ не сприяли повторенню потрібних теоретичних відомостей.

Практикант формував в учнів вміння користуватися знаннями (новим правилом) у процесі виконання різноманітних вправ під власним керівництвом.

Даний етап сприяв повною мірою/ частково/ мінімально формуванню практичних навичок в учнів з відповідної теми.

2.7. Осмислення, узагальнення та систематизація знань, умінь і навичок

Учитель залучав/ не залучав дітей до роздумів, пошуку та самостійності мислення.

Учні залучалися/ не залучалися до аналізу виконання вправ.

Учитель питання формулював чітко/ вичерпно/ хаотично/ випадково.

Принципи навчання враховано/ не враховано.

Засвоєні знання було узагальнено та приведено у певну цілісну систему/ набуті знання не було приведено в єдину систему.

Доцільна/ недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла/ не сприяла узагальненому та систематизованому засвоєнню учнями знань.

2.8. Підсумок уроку. Рефлексія

Проаналізував/ не проаналізував рівень засвоєння знань (сформованих практичних навичок) учнями з даної теми.

Здійснено/ не здійснено рефлексію пізнавальної діяльності учнів.

Студент підвів/ не підвів підсумки уроку та роботи класу (окремих учнів) на уроці.

3. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ДО УРОКУ

Заняття проведено на низькому/ середньому/ високому рівні.

Мета уроку була досягнута/ досягнута частково/ не досягнута.

Структура уроку відповідала/ не відповідала типу уроку. Доцільна/ недоцільна комбінація технологій методів, прийомів і засобів навчання сприяла/ не сприяла засвоєнню учнями теоретичних знань та умінь. Студентові-практиканту вдалося/ не вдалося установити зв'язок з учнями. Тему розкрито повною мірою/ частково/ не розкрито. Засвоєння теми учнями: відмінне, достатнє, задовільне, незадовільне.

Мої пропозиції та рекомендації

Навчальне видання

Борзик Олена Богданівна

Проведення пробних уроків
з природознавства та інтегрованого курсу
«Я досліджую світ» у початковій школі

Методичні рекомендації

Формат 60*84 1/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Наклад 100 прим.

